

e-ISSN 2651-379X

İBN HALDUN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF IBN HALDUN STUDIES

| Cilt / Volume 11 | Sayı / Issue 1 | Gazze Özel Sayısı / Special Issue on Gaza 2026 |

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ

Açık Erişim Dergi / Open Access Journal

İBN HALDUN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF IBN HALDUN STUDIES

| Cilt / Volume 11 | Sayı / Issue 1 | Gazze Özel Sayısı / Special Issue on Gaza 2026 |

e-ISSN 2651-379X

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İbn Haldun Çalışmaları Dergisi

| **Yayıncı:** İbn Haldun Üniversitesi / **Publisher:** *Ibn Haldun University* |
| **e-ISSN** 2651-379X | **Sıklık:** Yılda İki Sayı / **Frequency:** *bi-annually* |

İbn Haldun Üniversitesi Adına Sahibi / Owner on Behalf of Ibn Haldun University
Atilla Arkan, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu Başkanı / Editor in Chief
Atilla Arkan, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Özel Sayı Editörü / Special Issue Editor
Ahmet Yusuf Özdemir, Yunus Emre Enstitüsü, Libya

Editörler / Editors
Savaş Cihangir Tali, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Sönmez Çelik, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Vahdettin Işık, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Yardımcı Editörler / Associate Editor
Melike Daş, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Merve Dirken, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Alaaeddin Eyüpoğlu, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Esra Kalyoncu, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu / Editorial Board
Syed Farid Alatas, Singapur Ulusal Üniversitesi, Singapur
Betül Avcı Sebetci, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye
Sefa Bulut, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Miriam Cooke, Duke Üniversitesi, ABD
Sönmez Çelik, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Ahu Dereli Dursun, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
Tahsin Görgün, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Vahdettin Işık, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Ali Osman Kuşakçı, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Bruce B. Lawrence, Duke Üniversitesi, ABD
Mehmet Öncel, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye
Recep Şentürk, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Savaş Cihangir Tali, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Hüseyin Yılmaz, George Mason Üniversitesi, ABD

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Sönmez Çelik, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

İbn Haldun Çalışmaları Dergisi (e-ISSN 2651-379X), İbn Haldun Üniversitesi tarafından yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. 2016 yılında yayımlanmaya başlanan dergi; dil, edebiyat, tarih, sosyoloji, hukuk ile insan ve toplum bilimleri alanlarında özgün bilimsel Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlar. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar(lar)ı sorumludur.

Journal of Ibn Haldun Studies (e-ISSN 2651-379X) is published by Ibn Haldun University, which is an international referred bi-annual and blind peer-review. It has been published since the year of 2016. The journal publishes original Turkish and English articles on the subjects of language, literature, history, sociology, law, and human and social sciences. The views expressed in the papers are under the responsibility of authors.

Yönetim Yeri / Head Office: Başak Mahallesi, Ordu Caddesi, F-05 Blok No:3 34480- Başakşehir, İstanbul, Türkiye
Telefon / Telephone: +90 212 692 0212 | **E-Posta / E-mail:** journal@ihu.edu.tr, **URL:** <https://journal.ihu.edu.tr>

İbn Haldun Çalışmaları Dergisi

| **Yayıncı:** İbn Haldun Üniversitesi / **Publisher:** Ibn Haldun University |
| **e-ISSN** 2651-379X | **Sıklık:** Yılda İki Sayı / **Frequency:** bi-annually |

Cilt / Volume 11

Sayı / Issue 1

Gazze Özel Sayısı /
Special Issue for Gaza 2026

İçindekiler / Table of Contents

Ahmet Yusuf Özdemir

Introduction / *Giriş* i-iii

Dalal Bajes

Chronicles of Resistance: Key Historical Moments and the Rise of the
Islamic Student Movement in Palestine / *Direnişin Kronikleri:
Filistin’de İslami Öğrenci Hareketinin Yükselişi ve Tarihsel Dönüm
Noktaları* 1-27

Salma Aljahoush

Analyzing Hamas's Media Narrative Post October 7: Themes and Effects /
*7 Ekim Sonrası Hamas’ın Medya Anlatısının Analizi: Temalar ve
Etkiler* 29-39

İbrahim Akkuç

Gaza War: A Case of De-Humanization / *Gazze Savaşı: Bir
İnsansızlaştırma Vakası* 41-54

Özcan Güngör

İnsan Onuru ve İsrail’in Teo-Politiği / *Human Dignity and the Theopolitics
of Israel* 55-80

Adem Yurdunkulu, Nurgül Varol

“Filistin” ve “Gazze” Kavramları İçeren Eğitim Bilimleri Alanındaki
Lisansüstü Tezlerin Sistematiik Analizi / *Systematic Analysis of
Graduate Theses in Educational Sciences Containing “Palestine” and
“Gaza” Keywords* 81-99

Hicran Atatanır, Yaser Snoubar

“Gazze’de Çalınan Çocukluk: Soykırım ve Etnik Temizlik Gölgesinde Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmet Perspektifi / *Stolen Childhood in Gaza: Children's Rights and Social Work Perspective in the Shadow of Genocide and Ethnic Cleansig* 101–122

Mohammed T. M. Alqerem, Hanaa Mohamed Kamel Ayyash

(1922–1948) الثورات والمقاومة الفلسطينية خلال الوجود البريطاني في فلسطين / *Palestinian Revolts and Resistance During the British Presence in Palestine (1922–1948)* 123–143

Derya Yılmaz

Kitap Tanıtımı / Book Review. Tech Agnostic: How Technology Became the World's Most Powerful Religion, and Why It Desperately Needs a Reformation 145–148

Introduction

In the contemporary era, the dynamics of local, regional, and international politics demand that we critically revisit concepts of power, language, and colonial legacies. It is necessary to challenge and dismantle the narratives that have historically justified unspeakable crimes—wars, massacres, and genocides. Today, fear, terror, and political violence function as new instruments of governance for modern states and neo-colonial structures. In this framework, large groups of people are stripped of their humanity, their suffering dismissed as irrelevant, and their voices silenced.

Palestine stands at the heart of this struggle. For more than seventy-five years—ever since the establishment of the Zionist settler colony—it has been the most vivid front where power and knowledge collide. What is at stake is not merely land or religious authority but also control over language, history, and collective memory. As with every settler-colonial project, Israel deliberately intervenes in historiography, aiming to rewrite the story of the indigenous population. This becomes obvious when examining the vocabulary used to describe the conflict. Searching online, one encounters a variety of labels: the “Arab–Israeli Conflict,” the “Israeli–Palestinian Conflict,” the “Israel–Gaza War,” or the “Israel– Hamas War.” Intellectuals who support Palestinian self-determination are wary of calling this a war, emphasizing how even the most minor linguistic details carry weight. Something as simple as which side’s name is mentioned first—Israel or Palestine—can reveal an author’s bias. We live in a climate where individuals are pressured to respond to reductive questions such as “Do you condemn Hamas?” or “Does Israel have a right to exist?”

Within this landscape, universities and academic institutions bear a special responsibility. They are not only centers of critical thinking but also guardians of justice and human rights. Especially in light of repeated Israeli attacks on Gaza, these institutions provide intellectual spaces where scholars and researchers can analyze the geopolitical context, expose violations of human rights, and amplify the voices of Palestinians. The veil that has long obscured global opinion in favor of Israel is lifting, much like fog finally dispersing to reveal hidden truths. The Palestinian struggle is therefore not only about national liberation but also a revolt against a global order imposed in the twentieth century under the shadow of nuclear deterrence. In this order, perpetrators of atrocity became leaders of the so-called “free world,” while victims were denied both recognition and justice. The result was a cruel reality: one group’s genocide could be dismissed as another group’s “tragic episode.”

Israel continues to follow its occupation manual page by page—whether through forced displacement reminiscent of another Nakbah or through extrajudicial assassinations abroad. Since October 7, Israel’s military campaign against one of the most densely populated territories on earth has compelled the international community to acknowledge that what is unfolding in Gaza fits the textbook definition of genocide. Civilian infrastructure—hospitals, schools, mosques, and churches—has been systematically destroyed. Gaza has been reduced to ruins. More than 40,000 people have been killed, and countless others remain buried beneath the rubble. By the time these words are read, the number of deaths and the scale of destruction will have grown far worse, leaving behind an even harsher record of devastation.

For anyone who has followed Israel’s seventy-six years of occupation, Palestine has become a moral landmark, a point of reflection for global public opinion. What was once expressed mainly through transnational solidarity movements and street demonstrations has now taken root in the collective memory of humanity itself.

The central intellectual challenge is how to define what we are witnessing within the broader scope of local, regional, and international politics. Two phrases echo powerfully here. One comes from the 19th-century French critic Jean-Baptiste Alphonse Karr: “The more things change, the more they stay the same.” The other is the widely repeated slogan of the past century and a half: “Never Again.” Alongside these, however, looms a term that the West has long feared to pronounce—genocide. What has been happening in Gaza since October 7, 2023, has forced that term into open use. Its recognition has fractured the supposed “international community” and sparked intense debates about whether Israel’s actions truly warrant the weight of the word.

History shows that every so-called “new world order” has been built upon genocide. This may sound provocative, yet it is borne out by reality. Consider 1492: the so-called “discovery” of the Americas by Christopher Columbus—actually an occupation—set the stage for centuries of extermination. That same year saw the expulsion of Muslims and Jews from Andalusia after the Reconquista. The late 19th and early 20th centuries were no different, with slavery and colonialism across Africa, South Asia, and the Americas laying the groundwork for future atrocities, culminating in the Holocaust.

The Holocaust—most infamously symbolized by Auschwitz—introduced new vocabulary into human consciousness. The term “Holocaust,” though explicitly used for the Nazi extermination of Jews, sometimes extended to other victims such as Romani people, Soviet prisoners of war, and disabled individuals. Yet no other genocide has been

granted the same designation. Later decades produced new terms–“ethnic cleansing,” “mass atrocities,” “mass killings”–to name large–scale violence. Language itself has been used to obscure reality: during the U.S. “War on Terror,” “torture” was euphemistically recast as “enhanced interrogation techniques.”

The collapse of the Soviet Union in 1991 and the triumphalist proclamation of a new U.S.–led order soon gave rise to two genocides–in Bosnia and in Rwanda. In both cases, the United Nations and the international community observed events unfold yet failed to intervene. “Never again” became a bitterly ironic refrain, invoked in memory but denied in practice. The more things changed, the more they remained the same.

Amid these failures, academia retains immense power to shape public discourse, influence policy, and foster a more just resolution of conflicts like Gaza. Through research, publications, and public engagement, intellectual institutions can build empathy, call for cooperation, and expose injustice. The responsibility of intellectuals during genocide is especially heavy: silence itself becomes a form of complicity. Interpreting history while living through it is a difficult task, yet essential. What we face today is genocide on multiple levels: the extermination of people (genocide), the destruction of schools and universities (educide), the erasure of cities and territory (spacio–cide), and the annihilation of systems of knowledge (epistemicide).

This reality requires a transformation of both method and theory. Instead of uncritically accepting the questions imposed upon us–such as “Why did October 7 happen?”–we must ask why the sixteen–year blockade of Gaza, lasting 5,972 days from June 2007 to October 2023, was normalized and accepted by the global community.

For these reasons, the *Journal of Ibn Haldun Studies* has devoted a special issue to Gaza, published in Turkish, English, and Arabic. This issue brings together perspectives from history, sociology, theology, education, political science, and international relations, reflecting the interdisciplinary scope needed to confront this moment in its full complexity.

Editör

Ahmet Yusuf Özdemir

ahmet.ozdemir@yee.org.tr

Yunus Emre Institute, Libya

Chronicles of Resistance: Key Historical Moments and the Rise of the Islamic Student Movement in Palestine

Direnışin Kronikleri: Filistin’de İslami Öğrenci Hareketinin Yükselişı ve Tarihsel Dönüm Noktaları

Dalal Bajes

Ibn Haldun University, Türkiye

dalal.salem@stu.ihu.edu.tr

Received: 16 July 2025

Accepted: 18 August 2025

Published: 19 January 2026

Abstract: This study challenges simplistic narratives that reduce the mobilization of Palestine’s Islamic student movement (the Islamic Bloc) to either cultural criticisms or structural aspects. Instead, it argues that the evaluation of transformation from its establishment in 1980 to the 2021 Seif Al-Quds uprising has been shaped by the interplay of cultural agency and structural dynamics. These include basic historical moments (such as the First Intifada, Oslo Accords, and Gaza wars), spatial-institutional contexts, alliances with political factions, and university administrations’ autonomy. Based on qualitative analysis of oral histories and primary sources (1980–2021), the paper examines the extent to which political opportunity structures and the Islamic Bloc’s links to socio-political institutions (e.g., Palestinian factions, universities, Israeli/Palestinian authorities) form its patterns of resistance strategies and collective mobilization. Integrating insights from social movement theory and positioning theory, this analysis bridges cultural narratives such as anti-colonial resistance and collective grievances with structural forces, including institutional autonomy and factional alliances. Findings reveal that successful mobilization required a grievance-driven agency and structural enablers, such as universities’ political independence and strategic adaptation to shifting power dynamics. The study proposes a holistic structure for analyzing student-led conflict in challenged countries, signifying how cultural sense creation and structural opportunity mutually combine action construct these dimensions.

Keywords: Student Movement, Social Movements, Resistance, Palestine, Positioning Theory

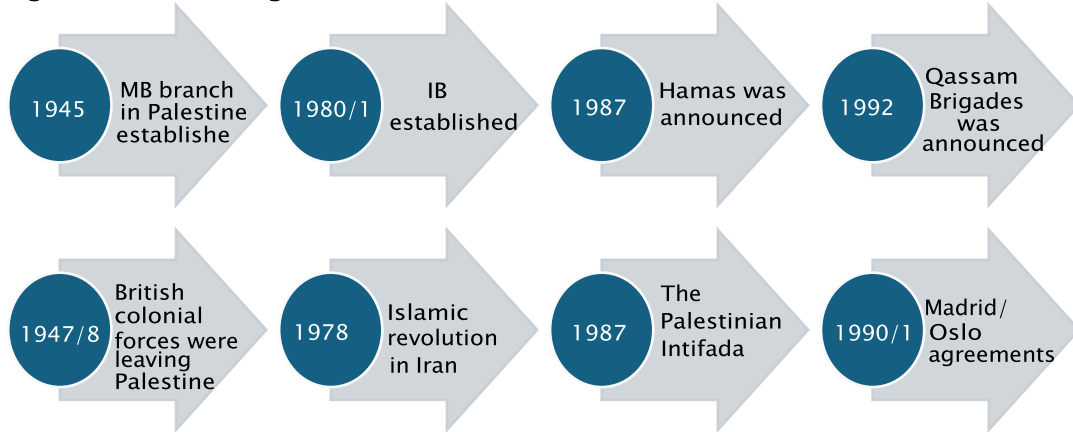
Öz: Bu çalışma, Filistin’in İslami öğrenci hareketinin (İslami Blok) seferberliğini yalnızca kültürel eleştiriler ya da yapısal unsurlarla sınırlayan indirgemeci anlatıları sorgulamaktadır. Bunun yerine, 1980’deki kuruluşundan 2021’deki “Seif Al-Quds” ayaklanmasına uzanan dönüşümün değerlendirilmesinin, kültürel özneleşme ile yapısal dinamiklerin karşılıklı etkileşimi tarafından şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Birinci İntifada, Oslo Anlaşmaları ve Gazze savaşları gibi temel tarihsel anlar; mekânsal-kurumsal bağlamlar; siyasal fraksiyonlarla ittifaklar; ve

üniversite yönetimlerinin özerkliği söz konusu etkileşimin belirleyici unsurları arasında yer almaktadır. 1980-2021 dönemine ait sözlü tarih çalışmaları ve birincil kaynakların nitel analizine dayanan bu makale, siyasal fırsat yapılarının ve İslami Blok'un sosyo-politik kurumlarla (ör. Filistinli fraksiyonlar, üniversiteler, İsrail/Filistin otoriteleri) kurduğu bağlantıların, direniş stratejilerinin ve kolektif seferberlik biçimlerinin oluşumuna ne ölçüde yön verdiğini incelemektedir. Sosyal hareket kuramı ile konumlandırma kuramından elde edilen içgörülerini birleştiren analiz, anti-sömürgeci direniş ve kolektif mağduriyet gibi kültürel anlatıları; kurumsal özerklik ve fraksiyonel ittifaklar gibi yapısal güçlerle birlikte ele almaktadır. Bulgular, başarılı bir seferberliğin, hem mağduriyet temelli bir özneleşmeyi hem de üniversitelerin siyasal bağımsızlığı ile değişen güç dengelerine yönelik stratejik uyum gibi yapısal kolaylaştırıcıları gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, öğrenci öncülüğündeki çatışmaları "meydan okunan" ülkeler bağlamında çözümlemeye yönelik bütüncül bir çerçeve önermekte; kültürel anlam üretimi ile yapısal fırsatların nasıl karşılıklı biçimde eylemi kurduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci Hareketi, Sosyal Hareketler, Direniş, Filistin, Konumlanma Teorisi

1. Introduction

Undoubtedly, the major events in the Middle East during the twentieth century have had a profound impact on the region's overall political and social dynamics. One of the most prominent manifestations of the influence of historical events on the political and social actors in the region is the emergence of the Muslim Brotherhood movement after the fall of the Ottoman Caliphate at the beginning of the century, followed by the rise of Islamic movements originating from the Muslim Brotherhood, the most notable of which is the Hamas movement (Wagemakers, 2022). However, this historical turning point was not the only event that influenced the trajectory of the Islamic social movement in Palestine, in general, and the emergence of the student movement, in particular. It is no coincidence that the Muslim Brotherhood branch in Palestine was proven at the height of the struggle the Palestinians were witnessing against British colonialism, just before the British withdrawal from historic Palestine. Likewise, it is no coincidence that the Islamic Bloc in Palestinian universities was founded following the success of the Islamic Revolution in Iran as an inspiration for the model and an attempt to replicate it in Palestine and the region (Malm, 2025). We should also not forget that the Islamic Resistance Movement Hamas was established and declared itself with the onset of the First Palestinian Intifada, as it transitioned from its educational preparation phase to engage in both popular and armed resistance (Hamoud, 2023). Furthermore, the AlQassam Brigades formally established and announced their existence shortly after the signing of the peace agreements between the Palestine Liberation Organization and the Israeli occupation (Hussein, 2021).

Figure 1. Establishing the Islamic Movement and the Historical Junctures in Palestine

Just as historical or pivotal events played a critical role in shaping the Islamic social movement in Palestine, less central events have also contributed to shaping the various phases through which the Islamic Bloc has evolved into what it is today. These events were sometimes linked to political dimensions and, at other times, to cultural and ideological ones. What remains certain, however, is that resistance constituted the most prominent factor influencing the structural and formal transformations that the Islamic Bloc underwent throughout its successive stages—stages which some scholars have divided into three distinct periods before the outbreak of the Second Palestinian Intifada (Ghayatha, 2000). Two additional stages emerged after 2007 due to changes in the dominant political, union, and social priorities that characterized each phase.

2. Forming an Identity and Fighting for Recognition (1979–1986)

The early 1980s were considered the starting point for the IB at the different Palestinian universities existing at that time. Many researchers have agreed that the IB was one of the first student movements to be established in the country, and that its launch coincided with the opening of various universities (Ghayatha; Paz, 2000; Zelkovitz, 2015). Each Islamic bloc had its origin due to different factors such as the nature of the competing student blocs, geographical location, and relations to university management.

In 1980, the IB decided to run in the student council elections under the name Student Action Bloc. But the elections did not take place, as the university was closed for two months, until 1980. The Action Bloc stood against the Unity Bloc, which consisted of all blocs supporting the PLO, gaining 43% of the votes (Ghayatha, 2000). One year later, in

1981, the IB ran in the elections under the name Islamic Bloc for the first time and gained 34% of the students' votes. The IB described the tension between the IB and the PLO student bodies in one of its archive papers, which was written around 1984, in the following way:

The contempt for IB reached such an extent that one of the leftist leaders of the student movement declared that the shoes of the Campos movement members are to be considered a source of honor for the Muslim Brotherhood leaders at Birzeit University. In addition to that, some of the leftist leaders accused members of the IB of being not just an ally of Israel, but members of the Mossad as well.

These documents present the events from the perspective of the Islamic Bloc, but they fail to acknowledge a crucial aspect of that historical period in the Palestinian struggle—the Israeli army's invasion of Beirut and the pivotal battles fought by the Palestine Liberation Organization (PLO) and its student factions abroad, notably the “Student Brigade.” What is missing from the documents is the absence of the Islamic forces during this time, as they had not yet embraced armed struggle as a means of liberation.

In Nablus, the IB ran in the student council elections in 1979–1980 as the Independent Bloc and achieved victory by obtaining ten seats out of eleven in the first student council. The council was headed by Khaled Shebaro, a student in the faculty of Physics. The following year, in 1981, the PLO groups united to form a single bloc and won the elections by winning six seats out of eleven, while the IB got five. In 1982, however, the IB won all the 11 seats again, under the leadership of Nasir al-Deen al-Sha'er (Rekhess, 2021).

At that time there were three groups competing for seats on the council: the IB, the National Student Movement Bloc (Fatah), and the Student National Unity Bloc (leftist). Shortly afterwards, however, university administration suspended the council's activities because of the riots which put an end to studying at the university for a long time (Nelson, 2016). These events helped the student national unity bloc to win the elections of the subsequent year 1983, but the IB returned to lead the council again in the following year 1984. This continued until the outbreak of the First Intifada. Since then,

till the second Intifada, the IB has remained in control of the student councils at al-Najah University, except for some rare occurrences (Ghayatha, 2000).¹

In Hebron, there was competition in 1980 between the Sharia Faculty and the new faculty of arts, since most of the Sharia students were close to the Islamic trend, while a lot of the art faculty students were close to the PLO. The Islamic students at that time felt that this new situation required the establishment of an Islamic bloc at the university, which they did. the IB won the student council, leading with a team consisting of members from both faculties, including two women. Kamal El-Khatib, who later became the deputy head of the Islamic movement in historical Palestine, was one of the council members. From that time on, there was competition between the Islamic trend and the PLO faction (R. Aqil, personal communication, July 19, 2011).

The presidency of the IB and its student councils were occupied successively by a group of representatives who have become prominent, such as Nizar Ramadan, who was a member of the second legislative council, and Saleh El-Aruri, who was arrested on charges of establishing a base for Al-Qassam Brigades in Hebron and sentenced to 15 years in prison², with the constraint to be exiled to Turkey after being released, then became Hamas leader and was assassinated after Tufan Al-Aqsa (Hussein, 2021).

In Jerusalem, the Islamic bloc was established at Al-Quds University in the year of its foundation, i.e., in 1982. It began as the faculty of science and technology and the faculty of da'wa and the fundamentals of Islam. Then, in 1982, the faculty of arts for girls in Jerusalem joined it. The bloc at Al-Quds University was established in 1984 by Salah Darwazeh, the head of the IB at the university, who was a biology student and graduated in 1986. He was succeeded by Adel Awadallah, who studied mathematics at the faculty of science and technology, and Mohieddin Sherif, an electrical engineering student.³

Many petitions and protests of the student body, all led by the IB, demanded the right to establish a student council. permission was given for the establishment of student clubs.

¹ For more information on the results of the student council elections at An-Najah University, see appendix no. 3, which shows the results of the student council elections at different Palestinian universities from 1980 until 2016.

² The forum of the Islamic bloc site at Al-Quds University, <http://96.30.44.150/vb/showthread.php?t=11971>, visited on 6/26/2011.

³ Salah Darwazeh was later sent to Marj al-Zuhur, after which he became a well-known Hamas commander. He was assassinated in 2001. As for Awadallah and Mohieddin Sherif, they were both assassinated in 1998.

Six elections took place, four out of which were won by the IB, and two out of which were won by the PLO alliance. The Bloc has participated in all elections for the student council since 1984 (B. Mhammad, personal communication, July 20, 2011).

In Gaza, the first student council was set up in conjunction with the establishment of the Islamic University, which was represented by the faculty of theology and Arabic language in 1979. A year later, the first student elections were held, and candidates from the Islamic movement won all the seats. The following year, three faculties were added to the university, and the work of the committees began in the student council, which was at that time considered to be under the leadership of the IB (A. Yahya, personal communication, August 12, 2011). In 1981, the IB ran in the elections against the candidates of the Popular Front and the Islamic Jihad movement. The IB won all the seats on the council. In 1982, the Islamists ran in the elections under the name of “the Unified Student Action”⁴. A year later, in agreement with the leaders of the IB in the West Bank, the name was changed to IB (ibid). Since then, the IB has run the student councils at the Islamic University. During that period, there were significant political events, and the differences in political and social views became greater, which led to a violent conflict that included physical violence. This conflict reached its peak with the assassination of Dr. Ismail El-Khatib, a lecturer at the Islamic University and an affiliate of the Islamic trend, and members of Fatah were accused of assassinating him (Buck, 2013).

It was not the goal of the IB in the early stages, as its leaders say, to resist occupation, because “it was an emerging bloc which wanted to confirm its existence and establish its identity in the face of competition with other emerging groups. The most important priority for the IB at that stage was the creation of an intellectual, cultural, and educational environment, through which they could establish a group of new Muslim leaders and intellectuals, which in turn would take the lead in “reviving the spirit of Islam” in the community” (Paz, 2000). This would be done, as IB leaders argued, by promoting its Islamic culture, for example via newsletters, magazines, daily lessons, religious lectures and the system of *'Usra* (family). They passed on tapes and used the Islamic anthem, as well as seclusion and fasting, organizing book fairs, public festivals, and plays; they also provided help for volunteer work; raised funds for the construction and restoration of mosques, organized preaching and leisure trips, and secured separate accommodation for male and female students (Bajes, 2012).

⁴ At the top of the list were Khaled El-Hindy, Yahya Sinwar, Yahya Alebadisah, Ibrahim Jaber, Diaa El-Soussi, Ziad Abu-Zeid, Hassan AlMakadmeh, Kamal Abu Jalal, and Shehadeh Al-Swaiki.

At the beginning of the 1980s, there were some conflicts between the IB members and other student movements at that time. These conflicts were the norm in the period during which IB was growing and developing its identity. IB was "fighting" to be recognized as a national power beside the four existing national powers (Fatah, leftists: PFLP and DFLP, and communists). IB adherents did not shy away from violence in their attempts to dominate the Palestinian campuses, as Zelkovitz argues, and they did not fear a clash with the nationalists (Zelkovitz, 2015). As for the IB leaders, it was a matter of identity-proving:

IB was a "castaway entity" by the leftists and seculars. The clashes between IB adherents and nationalists have proved the existence of this new entity. Nationalists have reached the fact that there is a new student movement with a new identity and new discourse. It is the IB identity battle at the university (A. Iyad, personal communication, Dec 5, 2011)

Before the first Palestinian Intifada, the best way for any Palestinian organization to gain legitimacy in the eyes of the Palestinians was by participating in the national struggle (Bajes, 2012). It was difficult for a "foreign body" that did not contribute to the resistance activities to compete with the PLO and its supporting student wings. Even though IB has gained more than the third of the students votes in the student council elections in between 1980–1986 in Birzeit University, al-Najah University, Hebron University, and of course the Islamic University, the IB failed to gain the legitimacy and recognition from the national parties, until the policy of the IB towards the Israeli occupation changed; at the end of 1986, it gave permission for all IB members to participate in the most violent and the bloodiest demonstrations, in which 70 students were wounded, and two were killed, namely Jawad Abu Salmia and Saeb Dahab. After that incident, the IB issued a central statement in every city in the West Bank, mourning the deaths of the two students, and adopted the armed resistance policy against the occupation. Thus, there were demonstrations at al-Najah, Hebron, Jerusalem, and the Islamic Universities. After this broad and active participation, the IB gained a tacit legitimacy to carry out its activities at the universities, and for the first time organized an official ceremony at the University of Birzeit without any trouble (H. Majid, personal communication, Feb 13, 2011). A summarized result of the IB elections can be seen in Table 1 below.

Table 1. Summary of Key Electoral Statistics and Outcomes Related to the Islamic Bloc at Palestinian Universities

University	Year(s)	Election Name / Outcome	IB Vote Share / Seats Won	Notes
Birzeit University	1980	Ran as "Student Action Bloc" vs. "Unity Bloc"	43%	Elections delayed due to 2-month closure
	1981	Ran as "Islamic Bloc"	34%	First time using the "Islamic Bloc" name
	1980–1986	Multiple elections	>33% in each	Did not gain full legitimacy until 1986
Al-Najah University	1979–1980	Ran as "Independent Bloc"	10 out of 11 seats	IB-led first student council
	1981	PLO groups united	PLO: 6 seats, IB: 5 seats	
	1982	IB led by Nasir al-Deen al-Sha'er	11 out of 11 seats	
	1983	Post-riot elections	National Unity Bloc victory	Council activities suspended previously
	1984 onward		IB resumed leadership	Continued dominance until Second Intifada
Hebron University	1980	Student council election	IB-led council	Included members from Sharia and Arts faculties, incl. 2 women
Al-Quds University	1982	IB formed in science & da'wa faculties	–	Joined by faculty of arts for girls later
	1984–1990s	Participated in all student council elections	IB: 4 wins, PLO: 2 wins	Salah Darwazeh was first IB head
Islamic University (Gaza)	1979	First council formed	IB won all seats	Represented theology & Arabic faculties
	1981	Contested against Popular Front & Islamic Jihad	IB won all seats	
	1982	Ran as "Unified Student Action"	–	Name changed to IB later
	1980s	Elections continued	65–75% vote share	Conflict peaked with assassination of Dr. Ismail El-Khatib
Bethlehem University	1985	First IB presence	Won presidency of sports club	Stood independently without alliance
All West Bank Universities	1985–1986	Aggregated results	IB: ~40% vote share	

The IB increasingly became an important entity at the Palestinian universities in the West Bank and Gaza, and even at Bethlehem University, where it presented itself for the first time in the 1985 student council elections, managing to win the presidency of the sports

club (Bajes, 2012). It is significant that the IB did not resort to an alliance with any other bloc, preferring to stand alone and develop its own identity, even as a new organization on the campus. At this stage, it won 40% of the votes at universities in the West Bank and 65–75% at the Islamic University in Gaza (Gunning, 2007). The statistics of the electoral performance can be seen in Table 2 below.

Table 2. Islamic Bloc Electoral Performance at Selected West Bank Universities (2012–2021)

University	2012	2013	2014	2015–2020 (avg)**	2021
Hebron University	–	44%	47%	46%	–
Polytechnic University (Hebron)	–	42%	45%	43%	–
Birzeit University	–	37%	39%	40%	49%
An-Najah University	–	N/A	Postponed	36% avg (2016–2020)*	Won
Khaduri University	–	N/A	Boycott (FYM default win)	~30% est.	N/A

The Islamic Bloc, regained prominence in West Bank universities after a five-year suspension. Between 2013 and 2014, the group gained significant traction at Hebron (47%), Polytechnic (45%), and Birzeit (39%) as shown in figure 2. Despite political and security pressure, the group managed to mobilize significant student support. The rise in vote share at Birzeit from 37% in 2013 to 49% in 2021 demonstrates the Bloc's continued relevance, especially as student councils became a political platform.

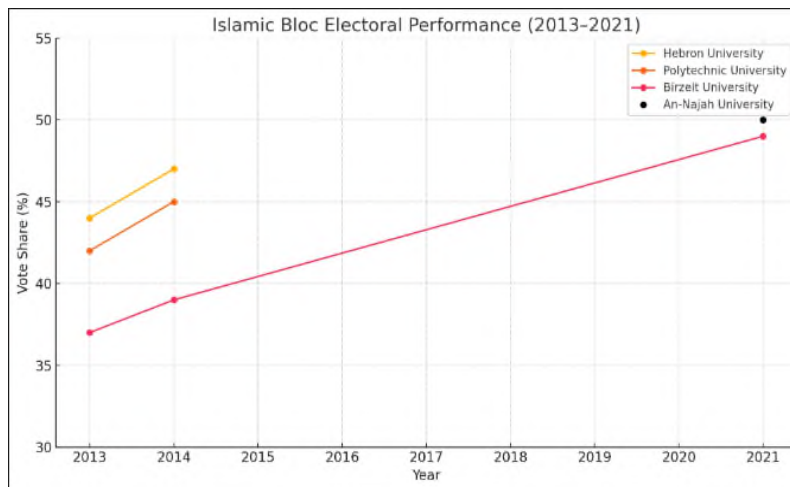

Figure 2. Islamic Bloc Electoral Performance Graph

3. Between Recognition and Competition (1986–1996)

There were many external factors that played a strong role in the weakening of the student movement in general, causing it to return to the state in which it had been in its beginning, due to the closing of the Palestinian universities by an Israeli army, as Israel realized the role of students in the increasing resistance movement, which became known as the Intifada (Abu–Amer, 2004; Zerkovitz, 2015).

The murder of the two students from Birzeit University, Jawad Abu Salmia and Saeb Dahab, as well as others from the student movement at the end of 1986, was considered an important cause of the outbreak of the uprising and the prominent involvement of the IB in it. It also had a profound impact on the implicit recognition of the legitimacy of the IB. Until that time, the term “the four national blocs” (Fatah, PFLP, DFLP, and Communists) had prevailed throughout the Palestinian universities, meaning the blocs belonging to the PLO, but after the IB’s engagement in the confrontations with the Israeli army, the term “the five national blocs” appeared (H. Majid, personal communication, Feb 13, 2011). Marwan Barghouti, president of the student council at Birzeit University that year, was the first to use the term, the day after the demonstration. That day marked a new stage in the history of the IB, which was initially characterized as an attempt by the PLO factions to control the IB. However, these attempts soon failed (ibid).

The IB played an active role in leading the masses in the West Bank and Gaza, as it asked the Palestinians in many statements and at various destinations to participate in public protests, particularly those from the universities of al–Najah, Hebron, and the Islamic University. However, the IB at the Islamic University was the main power behind the demonstrations in the Gaza Strip, organizing various events during the Intifada. This effective leadership of demonstrations led to the closure of the university, as it had happened with the other Palestinian universities (Abu–Amer, 2004).

At the beginning of the Intifada, the Islamic resistance movement Hamas emerged, and the IB officially declared its adoption of Hamas’s approach, despite its previous connection to the Muslim Brotherhood. In fact, the IB and Hamas, at that time, were really the same organization, as members of the IB were the leaders of Hamas in the cities and villages⁵. They were the ones who planned some events of the Intifada and who

⁵ Some examples of the IB members who were, at the same time, leaders of Hamas in their cities and villages: Husam Badran, Jamal Mansour, and Ismail Abu Shanab from An–Najah University, and Yehia Alebadsah, Ismail Haniyah from the Islamic University, as well as Salah Darwaza, Adel Awadallah, Mohieddin Sherif from Al–Quds University, Yahya Ayyash, Saleh Eltalahma from Birzeit, Saleh El Aruri, Nizar Ramadan and Nour El–Din Sherida from Hebron University.

published pamphlets and gathered the marchers for demonstrations (A. Muhsin, personal communication, Dec 6, 2011). They were also the ones who led the military action, which began to take shape in the simplest form of throwing stones, continuing with the use of Molotov cocktails, followed by preparation for suicide bombing operations, which mainly depended on members of the IB. These members were also at the core of the events and activities announced by Hamas during the Intifada. One Hamas leader, who was a student activist at that time, said: "When there was a strike from Hamas, the 'Ashbal' Cubs⁶ and the student members were the ones who distributed the leaflets and who broke Israeli settlers' cars" (A. Muhsin, personal communication, Dec 6, 2011).

The Israeli army closed the universities for more than four years, resulting in irregular student attendance at universities and colleges, as the students were busy with public work. At the same time, the role of the student union decreased, even after the reopening of Palestinian universities after the extended break (Abu-Amer, 2004).

No sooner had the academic year 1990 at Palestinian universities begun than the Israeli group Temple Mount and Eretz Yisrael (Land of Israel) Faithful Movement⁷ released a statement, in which it announced its intention to conduct a march to Al-Aqsa Mosque, and to lay the foundation stone for building the Third Temple there. The students at Al-Quds University in Abu Dis received this news quickly, and the next day, the IB began to gather students by calling out through loudspeakers, and dozens of buses moved towards Al-Aqsa Mosque to demonstrate against them. The presence of large numbers of students inside the mosque did not prevent the Israeli soldiers from carrying out a massacre that day, which was later called the Al-Aqsa Massacre or Black Monday, resulting in 17 Martyrs, 150 wounded, and 270 arrested (Human Rights Watch, 1991).

In 1992, 418 leaders of the Palestinian Islamic movement from Hamas and Al-Jihad were deported to Marj al-Zuhur in Southern Lebanon; most of them had previously been leaders of the student movement, like Jamal Mansour, Jamal Salim, Salah Darwaza, Ismail

⁶ 'Cubs' is a term given to students in middle school and secondary schools who are involved in the thought of the Islamic movement to demonstrate that they are still in the process of preparation and training for the future (Abu A., personal communication, 2011).

⁷ The Temple Guardians group, or Temple Mount and Eretz Yisrael Faithful Movement, is an orthodox Jewish movement; its headquarters are in Jerusalem and its goal is to "[l]iberate the Temple Mount from Arab (Islamic) occupation...and the Dome of the rock and Al-Aqsa Mosque to be transferred to, and rebuilt at Mecca." The founder of the movement is Gershon Salmon, who is an officer in the Israeli army (the official website of the Temple Mount Movement: <http://templemountfaithful.org/>).

Haniyeh, and Ayman Taha. Prominent preachers, who were highly respected and popular among Islamic student movement members, were also deported. Among them were, for example, Sheik Bassam Jarrar, Ibrahim Abu Salem, Hasan Yousef, Nayef Al-Rajoub, and Hamed Bitawi. Also, 20 academic Islamists, such as Aziz Dweik, Mahmoud El-Zahar, Abdel Aziz El-Rantisi, and Atef Adwan, and more than 200 university students from the IB were deported. Despite its huge loss, the IB took advantage of this opportunity to highlight the issue of Palestinian deportees at universities. It organized festivals, at which the deportees' wives and daughters talked about their suffering. In addition, the IB distributed brochures condemning the deportation campaigns carried out by the Israeli authorities.

By the end of 1992, Hamas began to be a threat to the power of Fatah in all the regions, due to winning a series of student elections at prominent and central universities, including the strongholds of the Shabiba (Gunning, 2007) in al-Najah University, Hebron University, Islamic University, Polytechnic, and al-Quds University in Abu Dis. In the same year, i.e., in 1992, there were 12 professional, union, and student elections in different parts of the West Bank and Gaza Strip. While the voter turnout exceeded 85% in most cases, the ratios achieved by Hamas and its student wing IB ranged from 45% to 50%, which was the same percentage that Hamas was hoping to gain in the Palestinian National Council (Zuhur, 2008).

In 1993, when the Oslo Accords had barely come into existence, the IB strengthened its status through its protest action, and even made alliances with other student blocs. These alliances were characterized by their emphasis on politics rather than ideology, such as the alliance between the IB at Birzeit University and al-Qutub (DPSP) in 1993, and at Al-Quds University in the same period. It also made an alliance with the leftists at An-Najah National University in 1995 and at Al-Quds Open University in Gaza as well, because of their common rejection of the Oslo Accords. The result at Birzeit that year (1993) was not the only indicator of the strength of the opposition to these agreements: at the same time, eight student union elections took place and seven of them were won by the opposition, especially by the IB (Shalhub, 1994).

This period was characterized by giving priority to political discourse in union activities, in contrast to the previous stage, in which the IB concentrated on preaching and student activities. This shows that the Oslo Accords were conceived of as being highly controversial. With the birth of the Palestinian National Authority in 1991, the number of universities and institutes in the West Bank and Gaza Strip had increased, entailing an increase in competition between student blocs, especially between the IB

and the Shabiba. Al-Azhar University was established in Gaza in 1991, and Al-Quds Open University, with its branches, was established in the West Bank and in Gaza in 1991 as well.

In 1994, the Ibrahimi Mosque massacre – also known as the Hebron massacre – took place. More than thirty Palestinian worshipers who were praying Fajr at the mosque were killed by the Israeli Baruch Goldstein in this massacre (Wiles, 2014). After this incident, the reprisals began, led by Yahya Ayyash (known as Al-Muhandis: the engineer), a previous student and IB leader from Birzeit University, who would become among the most celebrated individuals on the Palestinian street (Zelkovitz, 2015), for being responsible for planning a lot of suicide attacks against Israel. Ayyash called these reprisals operations the ‘quintuple plan’.⁸ He established a group of military cells, including the “chosen union cell number zero,” whose five members were former students at the Palestinian universities⁹, who the Israelis later assassinated.

In 1996, Israeli authorities issued a law that criminalized working with the IB and declared all members of the IB terrorists, who were supposed to be imprisoned for two years. This was based on a report from 32 pages by an Israeli expert, which was submitted to one of the Israeli courts when she was asked to testify against the IB. The report was translated to Arabic by one of the members of IB and was put in the archive of the IB in Birzeit. It stated that the IB was the representative of Hamas at higher educational institutions, that its student activists were ready to do anything on behalf of the movement, and that they would eventually become Hamas leaders after graduation or even before (Islamic Bloc in Birzeit 1996).

4. Who Leads Resistance, Leads Students (1996–2007)

In 1996, Israeli army assassinated Yahya Ayyash. His assassination raised the popularity of the IB at Birzeit University, as he was the responsible for suicide attacks against Israel. Since then, Birzeit has joined the ranks of those universities whose student council elections were won by the IB. After the reprisals which were launched by al-Qassam Brigades (Izz ad-Din al-Qassam Brigades, EQB: the military wing of Hamas) in response to the assassination of Ayyash, a new stage began with respect to the relationship

⁸ The quintuple plan was drawn up by the al-Qassam Brigades to lead a reprisal in response to the Ibrahimi Mosque massacre in 1994, consisting of five suicide bombing operations carried out by Raed Zakarneh, Ammar Amarneh, Salah Shaker, Saleh Sawy, and Labib Azem, which aimed at the heart of Israel.

⁹ Abdel Moneim Abu Hamid, a student from Birzeit University, Zuhair Farrah, a member of the student council at Al-Quds University in Abu Dis, Islam Abu Rumeileh, a graduate of Birzeit University, College of Arts, Abdul Rahman Hamdan, a student in the faculty of theology at the Islamic University, and Ali Al-Amoudi.

between Hamas and the Palestinian National Authority, the latter of which initiated a massive arrest campaign against members of the IB.

This period was characterized by tense relations between the Palestinian Authority and the IB, many of whose members were arrested in 1996 by the Palestinian security services. These arrests continued until the beginning of the Second Intifada, which coincided with, and was followed by, a campaign of arrests initiated by the Israelis for many male students and some female students as well, who belonged to the IB. The IB and PFLP detainees declared a hunger strike in the Palestinian Authority prisons in 1996, and remained on such a strike until their release (Bajes, 2012). The most prominent detainees of these campaigns were the chairmen of the student councils from various Palestinian universities and institutes.¹⁰ However, the IB also accused the Palestinian security services of assassinating a group of its leaders, including Mohieddin Sharif – the most prominent leader after Yahya Ayyash –, who was an IB leader at Al-Quds University in Abu Dis, and the commander of al-Qassam Brigades after the assassination of Ayyash. Hamas also accused the Palestinian Authority of torturing some IB members to make them confess to crimes they did not commit, including the assassination of Mohieddin, and of illegitimately throwing them in prison for years.¹¹ It also accused the Palestinian security services of handing over Birzeit University's IB leaders¹² to the Israeli

¹⁰ The most prominent of them all were Mohammed Naji Sabha, the chief deputy of the students council at An-Najah University in 1995, the president of the council in 1997, one of the founders of the union of student council chiefs in Palestine, and its first president. He was arrested eight times by the Palestinian security services, the first time on 20 April 1996, followed by his arrest by the occupation authorities, after which he was sentenced to 15 years in prison on charges of belonging to the Qassam Brigades, and for planning a number of military operations. There is also Qais Odwan, the president of the student council in 1999, who was detained by the Palestinian security services in the same period, one of the most wanted by the Israeli government until he was assassinated in 2002 as a leader of the Qassam Brigades in Nablus. There is also Saleh Talahma from Birzeit University, one of the closest friends of Yahya Ayyash. He was detained by the Palestinian security services from mid-1996 until the beginning of 2000. He was assassinated by Israeli army in Ramallah with two leaders from al-Qassam in 2003. Mohammed Abu Warda, the chairman of student council at the Institute of Ramallah in 1997, who was sentenced by a Palestinian Authority court to life imprisonment. He spent six years in prison, was released after a presidential decree because of the attack by Israeli army on the Palestinian cities. After that, the Israelis arrested him in 2002 and gave him 48 life sentences on charges of leading "the sacred reprisals" in response to the assassination of Yahya Ayyash. There is also Nash'at El-Karmi, the chief of the student council at the Polytechnic University in 1998, who was assassinated by Israeli army in 2010.

¹¹ For example, Imad Awadallah and Ghassan Aladasi.

¹² Including Bilal El-Barghouti, a leader of al-Qassam Brigades in the West Bank (16 life sentences) and Walid Anjas, a member of the "Silwan cell," which was formed in response to the assassination of Salah Shehadeh, the founder of al-Qassam Brigades (36 life sentences), and Ahmad Abu Taha (a 25-year sentence). Please write

army during the storming of the Preventive Security headquarters in Beitunia in 2002 (Zahda, 2024).

By the end of 2000, elections at the Palestinian universities were halted by the Palestinian Authority, justifying it with the lack of suitable conditions, because of the outbreak of the second Palestinian uprising. Four years later, in 2003, elections were reinstated at universities. The IB again won the student council presidency at most Palestinian universities and institutes.¹³

The IB participated in the second Intifada, like all other student bodies, supporting the suicide bombing operations. A study shows that the number of suicide bombers from Hamas between September 28th, 2000, and November 20th, 2008, has reached 72, including 3 women (Singh, 2008). While in the Islamic Jihad, suicide bombers have reached 48, including 4 women. Fatah has adopted 42 suicide bombers, including 7 women, and the PLFP has adopted 10 (ibid). A high proportion of suicide bombers were university students from within its ranks. At al-Najah National University, there were 14 suicide bombers who were members of the IB, in addition to 21 others who were killed because of armed clashes or assassinations carried out by the Israeli army (Islamic Bloc in al-Najah 2012). At Birzeit University, Khalil Sharif, who was one of the leaders of the "Martyrs for prisoners" cell,¹⁴ was killed in a suicide bombing operation in 1998, and two other students, Diaa El-Taweel and Ihab Abu Salim,¹⁵ A statement of prisoners of Birzeit University who are in the prisons of authority to the university students, Birzeit University Archive, carried out suicide bombing operations in 2001 and 2003. The IB at Hebron University had its share of suicide bombers, too – ten of them to be exact, in addition to other kinds of military action.¹⁶

The IB electoral propaganda at all universities and institutes promoted suicide operations, and it began to define itself in its election campaigns through the number

in complete sentences and explain these cells and their activities in the text in order to inform the reader about the activities of the IB! Irving, S. (2011). *Palestine*. Bradt Travel Guides.

¹³ See appendix no.3, which shows the results of the student council elections at Palestinian universities until 2016.

¹⁴ "Martyrs for prisoners" is a military cell which was founded by a group of Palestinian fighters from al-Qassam Brigades. Its goal is to liberate the Palestinian prisoners who were serving long sentences in Israeli jails. This cell includes Mahmoud Abu Honoud, Ammar El-Zibn, Khalil Sharif, and others (Bilal 2009).

¹⁵ Raed Misk was one of them, along with two members of the student council, namely Nabil Khater and Taha Ezzat; and there is also Mahmoud Al-Qawasma from the Polytechnic University.

¹⁶ Raed Misk was one of them, along with two members of the student council, namely Nabil Khater and Taha Ezzat; and there is also Mahmoud Al-Qawasma from the Polytechnic University.

of “martyrs and prisoners” members of IB, as well as the number of Israelis who were killed in these operations.

The IB at each university had several “Mujahidin,” as a high percentage of the prisoners serving long sentences belonged to the student movement; the number of IB prisoners from al-Najah University serving life sentences amounted to as many as 13. At Birzeit University there were eight, including the head of the student council of 1999, Mahmoud Shuraitah, and a girl, Ahlam Al-Tamimi, who received the highest sentence that a woman had ever received in the history of the Palestinian cause, namely 16 life sentences. From the Polytechnic University, two students were sentenced to life imprisonment: Mounir Mar’i, who received five life sentences, and Fady El-Dowik, who received 15.

The commencement of village councils and municipal elections in 2005, and the victory of the Change and Reform Bloc, which is considered to be the representative bloc of Hamas in the local and legislative elections, which controlled the majority of these councils, as well as of the legislative council elections in 2006, which Change and Reform bloc also won gave the IB a clue about election results in this period, which the students called the “green tsunami” stage, clearly hinting at the control of the IB at various universities and institutes for the student councils elections.

5. Palestinian Split Led to Compulsory Prohibition (2007–2012)

On 14 June 2007, the Qassam Brigades took control of the head offices of the Palestinian security bodies in Gaza, after fatal events and a lack of security in the Gaza Strip that had lasted for many weeks. Hamas now had full control over the Gaza Strip, and elections at universities were prohibited for security reasons. Such a change also had an impact on the West Bank, where public freedom was greatly limited, something that had never occurred before, especially not among Hamas supporters and the IB supporters at West Bank universities. IB activities were banned at West Bank universities, either by order of the Palestinian security bodies or by decisions of the councils of Hebron and Bethlehem Universities, or even by the FYM (Barakat, 2008).

The Palestinian security bodies embarked on a vast campaign of arrests targeting IB leaders from all universities, as well as student council members representing the IBC (Bajes, 2012). The number of Hamas detainees in 2007, as stated by the Hamas media office in an official, detailed bulletin, was 1,460, and increased to 2,046 in 2008. In 2009, the number further increased to 2,229, and in 2010, the peak of political arrests was reached, as the number of detainees climbed to 3,020 (Hamoud, 2023). In 2011, there were 1,011 detainees, and in 2012, the figure further decreased to 830 (Joronen &

Griffiths, 2022). Several IB leaders in the West Bank were shot in the stomach and legs, such as Muhammad Quzmar, a student from Birzeit University, or in the head, like Muhammad Radad, who was shot directly on the head on al-Najah National University Campus.

In 2008, the Palestinian security services worked hard to destroy the IB organizational structure at West Bank universities by embarking on a campaign of arrests against Hamas leaders among both the student movement and the political organization (Bajes, 2012). Furthermore, funds, which Hamas distributed to the students as scholarships or means of assisting IB activities at universities, were confiscated (Huda, 2024).

As a reaction to the unprecedented measures against the IB, the arrest of its cadres, and the banning of its activities, the IB suspended its participation in student elections from 2008 to 2012 to the extent that it nearly disappeared from the scene and organized no activities – they did not even issue circulars, organize panels, or hang up posters.

On the internal Palestinian level, this period was characterized by the reticence of the IB at the different universities in the West Bank and the unprecedented secrecy of student activities. It also witnessed an increase in the gap between the supporters of the conflicting parties (IB the student wing of Hamas and Shabiba the student wing of Fatah), which had a negative impact on the general university atmosphere and led the universities to impose rigid laws governing many prohibited activities on campuses, such as political festivals and distribution of publications (Bajes, 2012). Table 3 and Figure 3 show the number and trends of Hamas detainees during the period from 2007–2012.

Table 3. Fluctuations in the Number of Hamas Detainees During the Period from 2007 to 2012

Year	Number of Detainees
2007	1,460
2008	2,046
2009	2,229
2010	3,020
2011	1,011
2012	830

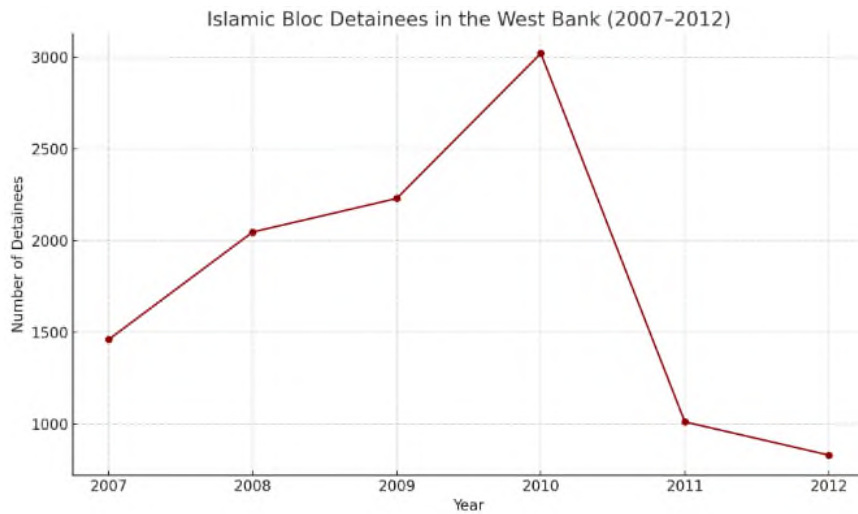

Figure 3. Trend Shown of IB Detainees in the West Bank

The rapid rise of detainees between 2007 and 2010 demonstrates the ferocity of the crackdown on the IB's organization foundation, which peaked in 2010. A partial relief is evident in the resulting decline, which may have been brought on by both internal and foreign political factors. The table shows the number of arrests as well as the increase and decrease of political detainees throughout this time period.

6. Launching Rockets Leads to Relaunching the Student Movement (2012-2021)

From 2008 until 2012, there were very few attempts from IB members to change the IB domestic situation within universities or violate the prohibition of its activities until IB student members started a campaign of sit-ins and protests against the political arrests by the Palestinian Authority at universities. This stage featured hunger strikes, the issuing of demands, the most prominent of which was to decriminalize the IB's activities and to end the harassment of its members by the Palestinian security forces under the slogan "Yes for Safe University Life".

The IB at West Bank universities started to resume its activities with statements, circulars, and panels, as well as festivals, art, and charity exhibitions and events, until it became active again at most of the universities except for a very limited number of colleges and universities such as Al-Najah and Khaduri.

By the end of 2012, the IB had resumed its participation in student elections at all West Bank universities; the results were satisfactory, and even exceeded expectations in some

cases. The IB used the events of Hamas' 25th anniversary, which was greatly organized by IB supporters, as an exemplification of its power. This took place at both Birzeit University, through the participation of the Hamas senior official, Gamal Al Taweel, and Polytechnic University in Hebron, through the participation of the Hamas senior officials, including Abdel Khalek Al Natsha, the legislative council member from Hebron, as well as Samira Al Halyaka and Abdel Aziz Doweik, legislative council members of Hamas. These activities enabled the IB's participation in the students' elections in 2013 and revived its involvement at the large universities in the West Bank, like al-Najah National University, after the Palestinian split (Bajes, 2012).

Hamas considered the revival of its involvement at the large universities in the West Bank to be significant in the Palestinian arena at a time when there were no union, labor, municipal, legislative, or other elections. As a result, Hamas, as they have argued, should not be excluded from any political decisions (Bajes, 2012).

In 2013, because of the general political situation following the prisoner exchange agreement that was made between Hamas and Israel, the eight-day war in Gaza, and the bombing of Tel Aviv by one of the IB members from Birzeit University, namely Ahmad Musa, Hamas saw a new political opportunity to prove itself. In addition, strenuous efforts were made by students and unions in the form of successive sit-ins and hunger strikes launched by the IB at the universities of Birzeit, Hebron, and Khaduri, in rejection of the principle of political arrests. All these factors made it possible for IB to take part in the elections that year (Bajes, 2012).

In April and May 2014, the student elections were held at West Bank universities, and the IB increased its share of the vote. It won 47% of the seats at Hebron University, 45% at Polytechnic University, and 39% at Birzeit University. At al-Najah University, the elections were postponed until the first semester of the following year. Except for the FYM, all the student blocs boycotted Khaduri University elections, so the Shabiba won by default.

In 2021, IB won 25 seats on the 51-seat Birzeit University student council. The IB had also won similar elections that took place at An-Najah National University in Nablus.¹⁷

¹⁷ See <https://www.middleeastmonitor.com/20230524-palestinian-student-elections-provide-rare-test-of-voter-mood/>

7. Discussion

According to the history of the Palestinian student movement and its effectiveness in Palestinian resistance since its inception, researchers and analysts had anticipated a significant role for the student movement—particularly the Islamic Bloc—in supporting the Palestinian resistance during the Al-Aqsa Intifada operation (Uddin, 2022). However, the role fell short of expectations. This underperformance is not only in comparison to the historical roles Palestinians have traditionally played but also in contrast to the impressive mobilization witnessed during the “Saif Al-Quds: Sword of Jerusalem” battle in 2021, when Palestinians across the board united behind the resistance against the aggression of the occupation (Glover, 2023).

This discrepancy prompts questions about whether the divergence in performance stems from subjective or objective reasons. It also invites a rapid analysis of the relationship between the student movement and Palestinian factions, especially those involved in the Al-Aqsa Flood battle—whether supportive, neutral, or even opposed to the strategy of armed resistance (Abukmeil, 2022). The relationship between the student movement and Palestinian factions has played a crucial role in transforming the student movement in the West Bank, as previously elaborated (Moghli, 2024). Four stages of this relationship can be identified following the Nakba of 1948 (Manna, 2022):

1. The creation of the student movement by Palestinian factions, marked by a spirit of struggle and representation,
2. Integration with Palestinian factions,
3. Subordination to factions, institutions, and their agendas,
4. Separation from parent movements, dismantling, and marginalization of its roles

Today, the student movement—national (e.g., the Fatah-affiliated Student Youth Movement) and Islamic (e.g., the Islamic Bloc affiliated with Hamas)—has reached the fourth stage (Bajes, 2012). In the West Bank, most cadres of the Student Youth Movement have been absorbed into the Palestinian Authority's security apparatus, essentially acting as informants against their peers in opposing student frameworks. They have also, at times, repressed student activism under directives from security leadership in the West Bank, in line with preserving the political settlement project adopted by their parent movement (Moghli, 2024).

In contrast, in Gaza, most Islamic Bloc cadres were recruited into armed resistance, with their energies directed toward mobilization in support of the armed struggle. This focus became highly visible during the latest war. Still, it significantly weakened attention to unionist and academic engagement, diminishing its importance in Gaza—especially after

Hamas took control of the Strip and began implementing its vision of armed resistance as the sole strategic path to end the occupation.

With the onset of the Al-Aqsa Intifada, the suspension of in-person university education in favor of online systems, and the loss of organizational infrastructure, it became difficult for student movements affiliated with Hamas, Islamic Jihad, and the Popular Front to rebuild their structures and regain their momentum. Meanwhile, the Fatah-affiliated Student Youth Movement adhered to the Palestinian Authority's directive to keep the West Bank neutral and refrain from organizing solidarity events with Gaza (Bernstein, 2024).

As a result, nearly a quarter of a million students in Palestinian universities and colleges were effectively neutralized from participating in support activities for Gaza. Regarding the role of the Israeli occupation, it implemented the long-standing "mowing the grass" strategy against the student movement—an old security tactic applied to the broader Palestinian national movement. It aims to keep the student movement under pressure and below the threshold of influence by targeting it with systematic security crackdowns and widespread arrests. This approach aims to prevent students from taking initiative, instill fear among them, and convince them of the futility of resistance.

Despite all efforts to neutralize the West Bank from resistance and, specifically, university students and members of the student movement during the period from the May 2021 "Sword of Jerusalem" battle until March 1, 2025, there were more than 4,374 shooting operations targeting Israeli occupation forces and settlers in the West Bank and Jerusalem. Additionally, 1,788 explosive devices were thrown or planted on bypass roads, in alleys, and in locations where Israeli forces were likely to be present. There were also 80 vehicular attacks and 149 stabbing incidents. Attempts were made to return to bombing operations using two booby-trapped cars and a bus explosion. Resistance fighters also succeeded in downing 42 reconnaissance drones and other aircraft used by the occupation to monitor and record the movement of resistance fighters (Hamdan, 2023).

As for popular resistance activities and protests, they amounted to 34,446 acts during the same period. These included 25,947 confrontations with Israeli forces, 3,859 repulsions of settler invasions in Palestinian villages and towns, 1,141 Molotov cocktails thrown at military jeeps or settlement perimeters near Palestinian villages, 2,987 demonstrations held either within Palestinian cities or at military checkpoints, and 165

nighttime disruption actions. The total toll of these resistance acts was the killing of 119 Israelis and the wounding of 1,694 as shown in table 4 (Hamdan, 2023).

Table 4. Breakdown of Resistance Activities Involving Palestinian Youth and Students (May 2021–March 2025)

Type of Activity	Number of Incidents
Confrontations with Israeli forces	25,947
Repulsions of settler invasions	3,859
Molotov cocktail attacks	1,141
Demonstrations (in cities or at checkpoints)	2,987
Nighttime disruption actions	165
Killing of Israelis	119
Wounding	1,694
Total Incidences	34,446

Although these statistics are known, they cannot be officially attributed to the student movement or any Palestinian group or faction. The university student is the same young man involved in daily confrontations, the same masked individual throwing explosives at night, and the same armed activist in resistance battalions stationed in refugee camps—especially in northern West Bank areas and Jericho. Thus, these acts of resistance cannot be formally attributed to the student movement but rather to the Palestinian youth, who, by nature, are often university students. the intensity of resistance can be seen in figure 4.

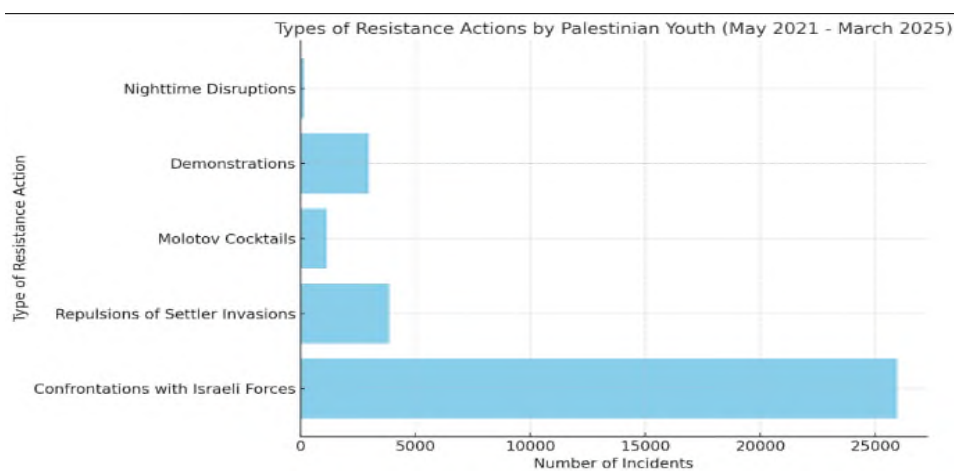

Figure 4. Intensity and Types of Resistance Action by Palestinian Youth and Number of Incidences

During the war period from October 7, 2023, until early March 2025, the Islamic Bloc estimates that around 400 of its members—both male and female—were arrested, including 40 female leaders and members of the student council and student conference. Although there is no precise official statistic for other student detainees unaffiliated with the Islamic Bloc, the most reliable estimates report that an additional 300 students from other student groups and independents were arrested in the same period. Furthermore, 20 students from West Bank universities were martyred during resistance operations or confrontations, including 6 from the Islamic Bloc and its supporters.

In Gaza, the entire higher education infrastructure was destroyed. All universities, academic staff, and students were indiscriminately targeted, with no distinction between student movement members and others. Unfortunately, there is no available data on student movement martyrs in Gaza, and it is nearly impossible to distinguish Islamic Bloc members directly involved in resistance activities among the dead, wounded, imprisoned, or those missing under rubble. Most of the armed cadres in Palestinian resistance groups—starting with Hamas, through Islamic Jihad, and including the Popular and Democratic Fronts—are young people enrolled in or graduated from universities. However, their involvement in resistance was not under the banner of the student movement but rather that of their parent organizations.

The Islamic Bloc participated in numerous protests, marches, and public demonstrations in the West Bank, organizing dozens of events with student participation—particularly at Birzeit University, Al-Quds (also known as Abu Dis), and An-Najah University. The Bloc also engaged in several strikes, most notably the June 2022 strike at An-Najah University following the assault by university security forces on a student sit-in protesting the dismissal of five Islamic Bloc students. This strike led to the university conceding to student demands, dismissing the security officers who had attacked them, including the chief of security—and reinstating the dismissed students.

Another sit-in at An-Najah took place in June 2023 and lasted five days over a union-related demand. The university complied with rescheduling exams for students who had missed them. The Islamic Bloc also held a sit-in after university security expelled students protesting political arrests. That protest lasted 26 days and ended with an agreement not to target protesting students, to ensure freedom of student union activities, and to reject political arrests.

In December 2024, the Student Council at An-Najah University organized a sit-in demanding several measures in response to the conditions of war and genocide,

including easier installment plans for tuition, reimbursement of insurance and internet fees, and activation of student health insurance. The sit-in lasted 25 days and ended with an Israeli raid on the university campus and the arrest of all participating students. Table 5 shows the summary of arrests and sit-in.

Table 5. Student Movement Activity and Repression (Oct 2023–Mar 2025)

Incidence	Reasoning	Number of Arrests
Arrests (Islamic Bloc)	Total members arrested (male & female)	400
	Female leaders/members of student bodies arrested	40
Arrests (Other Groups)	Estimated students from other movements or independents	300
Student Martyrs (West Bank)	Killed in confrontations or resistance ops	20 total (6 from Islamic Bloc/supporters)
Student Martyrs (Gaza)	No confirmed data due to total destruction of infrastructure	Unknown
Sit-ins / Strikes (West Bank)	An-Najah University sit-ins (2022, 2023, late 2024)	Multiple (5-day, 26-day, 25-day)
Birzeit Sit-ins	3 sit-ins to protest political arrests; all ended with mass arrests	3

At Birzeit University, the Islamic Bloc organized three sit-ins during the same period to protest political arrests. The Israeli occupation stormed the university each time, arresting all the participating students, including the student council president and female council members.

In terms of media suppression, the Islamic Bloc's social media pages were shut down dozens of times. Facebook imposed the strictest content censorship, followed by Instagram, while Telegram was the least restrictive. The Bloc organized dozens of protest actions on and off campuses, in addition to solidarity human chains, protest marches, cultural and national seminars, and art exhibitions telling the stories of the Al-Aqsa Flood and the genocide (Bajes, 2012). One notable initiative from the Islamic Bloc and the student movement was the call to integrate Gaza students into West Bank universities to continue their higher education after the destruction of Gaza's universities. This initiative became a reality after being adopted by the Palestinian Universities Union.

The Islamic Bloc regularly visits the families of detained students to offer moral support, especially during holidays and public occasions. They offer symbolic gifts and honorary

plaques, and they also follow up on the academic affairs of imprisoned students by contacting professors and notifying the relevant university departments, which then coordinate with public relations offices to assign legal representation and handle the cases of student detainees when necessary.

8. Conclusion

This study has discovered the progress of the Islamic Bloc (IB) in Palestinian universities, signifying how its creation, evolution, and movements are intensely knotted with extensive historical and political fundamental powers in Palestine. Instead of considering the Islamic student movement as exclusively determined by ideology or responsive to structural circumstances, this study has demonstrated that its flexibility and evaluation arise from a planned communication of cultural action and structural prospects. The IB has directed a complicated terrain of overpowering, rivalry, and gratitude from its grounds in the late 1970s to its regeneration post-2012. It reformed its particularity and resistance methods in response to crucial actions such as the First Intifada, the Oslo Accords, and frequent impacts of captures and dominance. These modifications were inclined not only by student policies but also by wider political progress within Hamas and the Palestinian Authority. While the IB was once crucial to mobilising resistance and shaping political awareness on the ground, its existing impact reveals a wider modification in the association between Palestinian youth and formal student structures. The movement is waning in unionist meetings, mainly in Gaza, dissimilarities with its efforts to restate itself in the West Bank, specifically throughout and after the 2021 Sword of Jerusalem revolution. The corrosion of student movement substructure due to both internal disintegration and external suppression has derailed the IB's capability to function as a unified political force. However, the continuing membership of youth, including students, in actions of resistance recommends that while the recognised student movement may have deteriorated, its essence persist through more dispersed and less established means of political action. The IB's development thus reveals wider pressures in Palestinian resistance among organisation and impulsiveness, strict leadership and grassroots action, political destruction and the continuing will to repel. This conclusion highlights the necessity for further research into how youth actions develop under occupation, the latent role of student involvement in postcolonial hardships, and how political suppression forms new practices of mobilisation.

References

- Abu-Amer, A. (2004). Israeli violations of Palestinian civil and political rights in the Gaza Strip during the First Intifada 1987–1993. Retrieved from: <https://ketabpedia.com/>
- Abukmeil, T. N. (2022). *Popular resistance in Palestine as a national action strategy* [Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. Retrieved from: <https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12436/4698/736132.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
- Bajes, D. (2012). *The Islamic students' movement in Palestine: The Islamic Bloc as model*. Muwatin. Retrieved from: <http://www.muwatin.birzeit.edu/en/publications/dalal-bajes-islamic-students-movement-palestine-islamic-bloc-model-2012>
- Barakat, B. F. (2008). Education and intra-alliance conflict: Contrasting and comparing popular struggles in apartheid South Africa and Palestine. *Research in Comparative and International Education*, 3(1), 5–18. <https://doi.org/10.2304/rcie.2008.3.1.5>
- Bernstein, A. G. (2024). *Palestinian political organizations in Israeli prisons*. Oxford University Press. Retrieved from: <https://academic.oup.com/book/57595>
- Buck, T. J. (2013). *The decline of the Popular Front for the Liberation of Palestine: A historical analysis* [Unpublished bachelor's thesis]. Retrieved from: <https://yplus.ps/wp-content/uploads/2021/01/Buck-Terry-James-The-Dcline-of-the-Popular-Front-for-the-Liberation-of-Palestine.pdf>
- Chayatha, I. (2000). *Al-Harakah al-Talabiyyah al-Filastiniyyah: al-Mumarasah wa-l-Fā'iliyyah*. [The Palestinian student movement: Practice and effectiveness]. Muwatin. Retrieved from: <http://www.muwatin.birzeit.edu/en/node/1268>
- Glover, J. (2023). *Israelis and Palestinians: From the cycle of violence to the conversation of mankind*. John Wiley & Sons.
- Gray, C. H. (2025). Israeli military policies. In *AI, sacred violence, and war-The case of Gaza* (pp. 49–77). Springer.
- Gunning, J. (2007). *Hamas in politics: Democracy, religion, violence*. Hurst. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/40262684>
- Hamdan, H. (2023). *The role of Palestinian resistance in maintaining the conflict status quo*. [Master's thesis, American University of Beirut]. ScholarWorks. <https://scholarworks.aub.edu.lb/handle/10938/24190>
- Hamoud, T. (2023). *Socializing Hamas: Evaluating the structural political developments in the Islamic Palestinian resistance movement as a ruling authority between 2006–2017* [Doctoral dissertation]. University of Exeter.
- Huda, N. U. (2024). *Understanding the process of radicalization: A case study of Pakistani madrasa females* [Master's thesis, National University of Sciences and Technology].
- Human Rights Watch. (1991). *World report 1990: Israel/occupied territories*. Human Rights Watch. Retrieved from: <https://www.refworld.org/reference/annualreport/hrw/1991/en/94145>
- Hussein, A. Q. (2021). The evolution of the military action of the Izz al-Din al-Qassam Brigades: How Hamas established its army in Gaza. *AlMuntaqa*, 4(1), 78–97.
- Irving, S. (2011). *Palestine*. Bradt Travel Guides.
- Joronen, M., & Griffiths, M. (2022). Ungovernability and ungovernable life in Palestine. *Political Geography*, 98, 102734. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2022.102734>

- Malm, A. (2025). *The destruction of Palestine is the destruction of the Earth*. Verso Books.
- Manna, A. (2022). *Nakba and survival*. University of California Press.
- Moghli, M. A. (2024). *Civil society and education policy change in occupied West Bank/Palestine*. Centre for Lebanese Studies. <https://lebanesestudies.com/wp-content/uploads/2024/09/Palestine-eng.pdf>
- Nelson, C. (2016). Academic freedom in Palestinian universities. *Telos*, 177, 219–239.
- Paz, R. (2000). Higher education and the development of Palestinian Islamic groups. *Middle East Review of International Affairs*, 4(2). Retrieved from: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria00_par01.html
- Rekhess, E. (2021). The West Bank and the Gaza strip. In *Middle East contemporary survey*, Volume XVI, 1992 (pp. 282–310). Routledge.
- Shalhub, F. (1994). Palestine Muslim magazine. *Palestine Memory*, (1). Retrieved from: <https://palestine-memory.org/sites/PalestineMemory/Pages/DocumentDetails.aspx?DocumentName=22585>
- Singh, R. (2008). *Conceptualizing suicide bombings and rethinking international relations theory: The case of Hamas 1987–2006* [Doctoral dissertation]. London School of Economics and Political Science.
- Uddin, H. H. (2022). A historical study of the Intifada movements in Palestine. *Pakistan Journal of International Affairs*, 5(2).
- Wagemakers, J. (2022). *The Muslim brotherhood: Ideology, history, descendants*. Amsterdam University Press.
- Wiles, R. (2014). Remembering the Ibrahimi Mosque massacre. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/gallery/2014/2/24/remembering-the-ibrahimi-mosque-massacre>
- Zahda, Y. (2024). *Palestine: A case of neoliberalization: The nature and implications of Palestinian national development plans (1994–2023)*. [Doctoral dissertation, International Institute of Social Studies, Erasmus University Rotterdam]. https://pure.eur.nl/ws/portalfiles/portal/123601023/thesis_propositions_-_6543af41aa071.pdf
- Zelkovitz, I. (2015). *Students and resistance in Palestine: Books, guns, and politics*. Routledge. Retrieved from: <https://www.routledge.com/Students-and-Resistance-in-Palestine-Books-Guns-and-Politics/Zelkovitz/p/book/9780367870386>
- Zelkovitz, I. (2021). Game of Thrones: The struggle between Fatah and Hamas for political hegemony in the Palestinian authority, 2011–2022. *Institute for National Security Studies (INSS)*. Retrieved from: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2022/12/Zelkovitz.pdf>
- Zuhur, S. (2008). *Hamas and Israel: Conflicting strategies of group-based politics*. U.S. Army War College, Strategic Studies Institute.

Analyzing Hamas's Media Narrative Post October 7: Themes and Effects

7 Ekim Sonrası Hamas'ın Medya Anlatısının Analizi: Temalar ve Etkiler

 Salma Aljahoush

Ibn Haldun University, Türkiye

salma.aljahoush@stu.ihu.edu.tr

Received: 14 June 2025

Accepted: 19 July 2025

Published: 19 January 2026

Abstract: On October 7, 2023, the military wing of Hamas, the Izz al-Din al-Qassam Brigades, launched an unprecedented operation against the Israeli apartheid, codenamed “Al-Aqsa Flood.” This operation was not announced through leaks or journalistic scoops but through two professionally produced videos disseminated by the Brigades' media unit. One featured the now-martyred General Commander and head of the military wing, Mohammed al-Deif, declaring the commencement of the operation. The other depicted elite Qassam forces breaching Israeli settlements near Gaza. An incident that took place for the first time in the history of the struggle on said day. This paper seeks to analyze the narrative themes depicted by Hamas through their media on October 7 and in the following period. It investigates the intentions behind these choices and touches upon their political ramifications. Additionally, the paper assesses the counter-themes of Western media portrayed through their coverage of the ongoing war. Specifically exploring if any of it was reactionary to the main themes of Hamas.

Keywords: Hamas, Media Framing, Palestine, Resistance, Western Media Bias

Öz: 7 Ekim 2023 tarihinde, Hamas'ın askeri kanadı İzz al-Din el-Kassam Tugayları, İsrail apartheidine karşı “El-Aksa Sel” kod adlı eşi benzeri görülmemiş bir operasyon başlattı. Bu operasyon, sızıntılar veya gazetecilik haberciliği yoluyla değil, Tugayların kendi medya birimi tarafından yayımlanan iki profesyonelce hazırlanmış video ile duyuruldu. Bir videoda, artık şehit düşmüş olan Genel Komutan ve askeri kanat başkanı Muhammed el-Deif operasyonun başlangıcını ilan etti. Diğer videoda ise elit Kassam güçlerinin Gazze yakınlarındaki İsrail yerleşimlerine sızması gösterildi. Bu, mücadele tarihinde ilk kez gerçekleşen bir olaydı. Bu makale, Hamas'ın 7 Ekim günü ve sonrasında medyası aracılığıyla sunduğu anlatı temalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu tercihlerin arkasındaki niyetleri araştırmakta ve politik yansımalarına değinmektedir. Ayrıca, makale, devam eden savaşla ilgili Batı medyasının karşı-temalarını da değerlendirmekte, özellikle Hamas'ın ana temalarına karşı tepki niteliğinde olup olmadığını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hamas, Medya Çerçevelemesi, Filistin, Direniş, Batı Medyası Ön Yargısı

1. Introduction

The preeminence of the Palestinian narrative during the Al-Aqsa Flood events is hard to refute. Mass mobilizations, media coverage, and shifts in political discourse all point to the widespread global solidarity that has been consistently mentioned in journalistic and diplomatic arenas. According to the Pew Research Center, the American public's views of Israel have turned more negative over the past three years. More than half of U.S. adults (53%) now express an unfavorable opinion of Israel, up from 42% in March 2022—before October 7, 2023 (Silver, 2025). However, it is difficult to classify an advancement in the media narrative war as a success when the scenes unfolding in reality remain brutal and horrifying. It is acknowledged that a significant shortcoming of this paper is its tendency to become detached from the lived realities on the ground. Despite this, it appears that this topic has not yet been sufficiently explored from a decolonial perspective. Dominant media narratives frequently mirror colonial power structures, molding perceptions of conflicts in the Global South. A decolonial approach explores which people get heard and which are systematically ignored within these spaces. In this context, the change in global opinion is not just a response to events, and a shift in it can help native voices seize control of the narrative that status quo groups have held for decades. (Said, 1981) For example, this specific change is often dismissed as a mere coincidence or seen simply as a result of the passage of time. Some even, perhaps unknowingly, attribute the shift in narrative to the Israeli government itself, arguing that it came as a reaction to the documented crimes of the Israeli military. While indeed such crimes have played a role, it remains essential and fair to analyze how the resistance movement's media choices have contributed to this shift in public opinion. Furthermore, this article is, in essence, a study of the power of media, specifically resistance media, and its significant role in contemporary politics.

2. Methodology

This research paper implements thematic content analysis as its methodology since this qualitative method assists researchers with identifying and analyzing patterns and themes in qualitative datasets. Through its systematic yet open nature, thematic content analysis becomes a method that enables researchers to organize detailed descriptions of complex datasets, which yield sensitive insights into studied topics. One of its key benefits derives from its ability to adjust to different research scenarios because thematic analysis enables the natural identification of themes as data emerges from sources. The methodology remains open-ended, which makes it optimal for studies requiring free discovery of different perspectives independent of predetermined theoretical limitations. The interpretive value of thematic content analysis increases its usefulness because researchers combine data summaries with interpretive frameworks

that recognize complex depth in qualitative information. Using thematic content analysis, researchers eliminate one-dimensional analysis and simplistic interpretations of data. This methodology is particularly well-suited to the topic at hand, given the sensitive and layered nature of the Palestinian cause and the complex media narratives surrounding it. It accepts the complex nature of the issue by investigating multiple elements that create an extensive and analytically aware understanding. The analysis benefits from staying grounded in contextual learning and the original lived experiences showcased in media content. This approach leads to authentic knowledge acquisition from the available material.

In short, qualitative thematic analysis is used to study Hamas's approach to media during the Al-Aqsa Flood events. The analysis looks at events from October 7, 2023, to January 15, 2025 (The date of the first ceasefire agreement that Israel later breached), and the period is divided into five phases to highlight shifts in narrative themes. Each phase is around 3 months. At each stage, all speeches made by Abu Ubaidah, the spokesperson of the Izz al-Din al-Qassam Brigades, were transcribed and reviewed to find recurring words and codes that could indicate a broader theme. Two formal written statements publicly released by Hamas were also analyzed for each phase to understand the narrative variations between different media forms. A detailed keyword search on Twitter was conducted using posts from both CNN and BBC to assess international reception. Representing American and British media perspectives, respectively.

This research aspires to achieve a rich, nuanced, and critically engaged account of the shifting media narratives surrounding the Palestinian cause, with particular attention to the contributions and themes of the resistance movement.

3. Literature Review

As mentioned before, this research aims to be a step towards closing the gap in the literature regarding studying the strategies behind Hamas's media narrative through a decolonial lens. It proposes that the dismissal of the effect of these strategies on real-world political and public opinion shifts should be mediated. Numerous articles have painted the picture of this research. However, three elements shaped its primary structure. The first article is "From jihad to resistance: The evolution of Hamas's discourse in the mobilization framework". The main point deducted from this article was also how the dynamics of Hamas's discourse are shaped by the environment in which the movement operates and how Hamas's master frames are not fixed or unchanging; instead, they are in a constant process of being reshaped, challenged, replaced, and redefined (Alsoos, 2021). This helps prove how important and valid it is to study the

changes happening post-October 7 in Hamas's media brain and not discard the flexibility shown by the movement. The second article is "Understanding October 7 through Hamas's adaptability and leadership structure". While this article does not focus on the media work of Hamas, it provides excellent insight into the flexibility of the movement. It can reference the claim that media narrative shifts are an extension of the political framework changes. In addition, Hamoud has provided content regarding how the adaptability of Hamas to socio-political changes has not made it identify with the status quo of mainstream politics (Hamoud, 2024). The third article is "Hamas charter: Changes and principles". This paper provided an objective context for the versatility aspect mentioned above. This is done by analyzing the changes between Hamas's old and new charters and studying what conditions led to such changes (Adwan, 2019).

Although these articles are not primarily focused on our research question, they nonetheless offer valuable insights into the underlying predispositions of this study. They also help validate several key issues under examination, while contributing essential objective knowledge needed to complete the research.

4. Overarching Narrative Trends

Before we proceed with the close-up thematic analysis of each stage, we need to take the chance to step back and gaze at the large image that emerges when we examine the material. There are definite trends in Abu Ubaidah's speeches and the official statements of the movement, not only in the tone and vocabulary they employ, but also in the strategic priorities that they indicate. These larger patterns suggest a strategy for rendering the resistance politically credible, morally justifiable, and historically grounded in past struggle and present need. These larger patterns place the more focused themes within the context of a resistance movement that is reacting to and attempting to determine how people speak about their cause within the regional and international conversation. One of the most significant themes in both Hamas speeches and official statements has been the interpretation of the historical and regional significance of the war. This struggle is repeatedly rendered not as an event but as a critical moment, "a turning point" in the history of the Palestinian struggle. Unlike former confrontations, in this war, the outcome is seen as one that goes beyond Palestine and influences the future of a whole region. The messaging is designed to emphasize that Palestine's destiny is inextricably bound to the greater Arab and Islamic world, raising the war's symbolic and strategic value. Another recurring theme is the critique of the religious fanaticism underpinning the Zionist story. Hamas repeatedly denounces the religious rationalizations that the Israeli state cites to legitimize violence and occupation, not as a critique of faith itself, but to expose what it views as the hypocrisy of a narrative

that casts Muslim resistance as inherently irrational or fanatical. This narrative is supported by the Israeli side's usage of terms such as "children of light" and "children of darkness," as they highlight how the religious framing originates from the Israeli side, thereby contesting Western portrayals that depict the conflict as a religious war instigated by Muslims. This criticism is also extended to the Western media and political arenas, which, as Edward Said shows in *Covering Islam*, usually neglects to mention the religious nature of Israel or its messianic arguments for taking territory. Muslim resistance, however, is commonly explained in orientalist tropes of backwardness or religious extremism. In this narrative, Israel is portrayed as a bastion of Western modernity and enlightened governance in the midst of an otherwise "uncivilized" Middle East. This narrative glosses over the colonial character of the conflict at stake and legitimizes Israel's alliances with regional dictatorships that further its geopolitical aims. This vicious loop perpetuates itself, a cycle of oppression that, according to Hamas's media discourse, has yet to be broken.

5. Themes and Evolution: Hamas

During the first phase of the timeline, Abu Obeida delivered five speeches. This number decreased to three in both the second and third phases. In the fourth phase, he issued only one speech. Moreover, during the fifth phase, no speeches were delivered. However, two additional speeches were released shortly after the end of the fifth phase, both addressing developments related to the ceasefire agreement.

5.1. A Sacred Struggle: Faith, History, and Identity

The central theme of the first stage (as defined in this study as spanning from October 7, 2023, to January 7, 2024) is historical and religious framing in the media discourse of Hamas. This theme is different from the references to Zionist religious justification raised above, in that it operates essentially as a rhetorical tool for mobilizing and strengthening the collective. Religious language was consistent in this phase, with Qur'anic verses recited in almost every speech, usually at the beginning and then again during the speech. Notably, Hamas's media output did not attempt to secularize or obscure its Islamic foundations in the interest of reaching broader audiences. On the contrary, speeches by Abu Obeida during this phase were unequivocal in their reliance on faith-based language. For example, the word "victory" was mentioned significantly but rarely singularly, usually in spiritual expressions like "victory from Allah" or "Allah's victory". There was also a repeated call to historical memory, drawing on periods of earlier waves of resistance in both Palestinian and wider regional history. These historical references sought to situate the events of October 7 and what followed as part of an extended tradition of resistance rather than an exceptional moment that exists in a

vacuum. This focus might be seen as an attempt to establish the conflict in a broader historical political context, producing a narrative of substance and unity for its supporters. Therefore, religious and historical framing were a predominant feature in the movement's messaging in the early stages of the conflict.

5.2. Fracturing the Enemy: Internal Israeli Tensions in Resistance Media

The second phase (January 8–April 7, 2024) started with the movement increasingly aiming at calculated political messaging and sophisticated psychological warfare. Unlike the first stage, which was more about rooting the resistance in its historical and religious tradition, this stage had a more fine-tuned sense of timing, rhetoric, and audience. The speeches, at this time, were not only aimed at internal mobilization but also addressed the Israeli public itself, revealing an acute awareness of the fractures within Israeli society. With popular demonstrations breaking out in Tel Aviv around the fate of captured Israelis and the larger failure of the Netanyahu government to achieve its “goals”, Abu Ubaida reshaped the tone accordingly. The resistance began to capitalize on this moment of political unrest, repeatedly referencing the growing mistrust between the Israeli public and its leadership. His speeches were filled with language that emphasized government failure, moral decline, and internal chaos in Israeli politics, not merely as temporary setbacks but as manifestations of long-term instability. One of the more noticeable features of the psychological dimension in this stage was the employment of religiously loaded references directed for the purpose of disorienting Israeli collective memory and historical confidence. A prominent theme was the mentioning of the so-called “curse of the eighth decade”, a messianic theory that no Jewish state in history has lasted more than 80 years. In citing this superstition, the resistance subtly positioned the ongoing war as the unraveling of Zionist continuity, feeding into pre-existing anxieties within Israeli society. This strategy was not merely rhetorical; it was based on a deeper comprehension of how fear, doubt, and historical consciousness interpenetrate during an extended crisis. The deliberate use of such themes suggests a dual strategy: Utilizing speeches to reaffirm a message of Palestinian steadfastness to their own public, while also trying to undermine the Israeli will from the inside. Rather than simply taking up external struggle, media discourse in this time of war turned into a psychological war zone, playing with language, timing, and images to shake the enemy's confidence to its foundations.

5.3. Exposing Double Standards: The West's Moral Dissonance

The phase reflects the persistent effort to take the moral high ground in the context of a war growing ever more brutal, and to further show, according to them, the hypocrisy and double standards of the West. During this period, the resistance discourse escalates

in denouncing the attacks on civilians, drawing attention to the disproportionality of the violence and the suffering of Palestinians under siege. The language of ethnic cleansing, of famine and genocide was consistently invoked to emphasize how the violence was systemic and thus reframe the conflict as a human rights rather than a security issue. With the comparisons to Nazism, the speakers attempt to flip the dominant historical narrative, in which Israel is the post-Holocaust savior, into one where it is instead the contemporary villain. This is a use of rhetoric to induce moral imagery and a play against Western historical consciousness. Forcing uncomfortable parallels. "Why is the world, particularly the West, tolerating something so reminiscent of the atrocities it claims to have overcome?" In the process, Hamas's media painted the Western governments, in particular the U.S., as enablers of these violations through their unwavering backing of Israel. A frequently referenced theme of the discourse is the failure of the United Nations and the selective implementation of international law; all that creates a larger narrative of Western hypocrisy. A noteworthy distinction was also made between Western governments and their people: in one speech, the resistance thanked the people of the United States for their student-led protests, signaling an attempt to appeal to the people themselves, and quasi-representing the Western populace as an ally against the policies of its own governments. This conscious separation cements the idea that justice for Palestine is a global issue.

5.4. Resistance under Fire: Asymmetry and Resilience in War

A notable shift post October 7 in media messaging revolved around paying more attention to events happening on the battlefield and how the fighting was asymmetrical. Al-Qassam Brigades' messages frequently pointed out the massive difference between Israel's advanced equipment and the Palestinian soldiers' technical limitations. The coverage highlighted how dedicated and tough the fighters in Gaza were, showing that material resources were not enough to stop them from fighting. Highlight how this endurance came from solid ideology and loyalty to their nation and faith. In contrast, the depiction of Israeli soldiers emphasized difficulty in the incising motif, as stories featured them hesitating, retreating, or lacking confidence during battles. This strategy aimed to present the struggle not only as an issue of armed forces but also as motivation and determination, focusing on the gap between the ideals of each side. It showed that being strong in a war involves having better equipment, handling pressure, and staying united. It is connected with the psychological techniques used in the earlier phase of the operation. By arguing that Israeli soldiers lacked morale and motivation, the message played into existing Israeli society's anxieties around the army's ability to fight and continue the war without motive or unity.

5.5. The Absent “Ally”: Shifting Tones toward the Arab World

A rhetorical push and pull between confrontation and appeal was the media's dual approach to dealing with the Arab world during this time. On the one hand, terms like betrayal, cowardice, and collusion were used repeatedly to criticize Arab governments for their inaction, silence, or complicity. These criticisms served as a pressure tactic to highlight the discrepancy between the official state policies and the expectations of their constituents; they were not only symbolic. However, in addition to this accusatory tone, the rhetoric occasionally changed to invoke a common Arab and Islamic identity, drawing on a vast reservoir of historical, religious, and cultural unity to motivate action and solidarity. Terms such as honor, duty, and shared destiny were used to arouse collective memory and emotional resonance. Notably, specific, action-oriented calls were made as part of this mobilization effort rather than merely offering general encouragement. Some days were set aside for particular types of activism: Days for worldwide protests were publicized, others were tasked with launching a digital campaign, and still others were presented as days of communal prayer, encouraging people to congregate in mosques throughout the region. This methodical advice demonstrates a concerted effort to transform popular opinion into coordinated political and symbolic action. A media discourse that is keenly aware of the changing political landscape in the Arab world, one that aims to exert pressure on leadership while igniting public will, is revealed by the deliberate.

6. Themes and Narratives: Western Media

Close examination of Western media and Twitter discourse, especially from outlets such as CNN and BBC. Reveals persistent framing patterns that obscure the realities of the war and perpetuate a narrative imbalance. One of the most striking elements is what might be described as “cemetery framing”, where the focus is often placed on the physical destruction or the number of casualties in a detached, almost abstracted manner, rather than engaging with the human and political context of those deaths. Terms like “buildings leveled” or “casualties reported in Gaza” are typical, but they seldom assign agency or responsibility, especially when it comes to Israeli strikes. This is compounded by the phenomenon of Palestinian people and voices being dehumanized, in which victims often appear in passive constructions (“people died”, “families were displaced”), and in which Palestinians are characterized more as recipients of tragedy than as political agents or subjects with grievances. There is also a clear track record of denial or refusal to recognize war crimes in the face of overwhelming evidence. Words like “alleged” or “disputed” are commonly used, most especially when it comes to Israeli actions, but the same care is not applied when accusing Hamas of acts of violence. Probably most indicative, however, is the blatant asymmetry of sourcing and quotation.

In the data analyzed, no single tweet from either BBC or CNN contained verbatim quotes of any kind from any Hamas official, whether military or political. Their views were partially distilled, often rephrased in delegitimizing terms. In striking contrast, mentions of the Israeli story were amplified by always including direct verbatim quotes from senior officials such as the Israeli Prime Minister, President, military spokespeople, and former officials. This tactic alone is actively giving one side of the battle a voice and a source of legitimacy, while silencing the other, reinforcing a power imbalance in representation. The result is a media discourse that not only fails to provide equal journalistic ground but also contributes, willingly or not, to the broader devaluation of Palestinian narratives in the global public sphere.

7. Conclusion

This study has examined the evolving media narratives employed by Hamas during and after the October 7, 2023, Al-Aqsa Flood operation, highlighting how the movement's media strategy strategically intertwines religious, historical, psychological, and political themes to shape both internal and external perceptions of the conflict. From a decolonial perspective, it demonstrated how the Hamas media output attempts to project a morally legitimate and politically credible message of resistance, contesting mainstream Western representations and highlighting inconsistencies in Israeli society and international reactions. From framing the battle as a sacred one rooted in faith and history, to engaging in psychological warfare to divide the Israeli society, to highlighting the double standards of the West, as well as highlighting its resilience in asymmetrical warfare and speaking to the perceived betrayal by the Arab governments, the thematic shifts across the five phases illustrate the adaptability and sophistication of Hamas's media strategy to shifting political and social conditions. Simultaneously, the counter-narratives presented by Western media, with their tendency toward abstracted casualty reporting and detachment from the lived realities and political dimensions of the conflict, reflect ongoing structural imbalances in how the Palestinian cause is represented globally. Finally, the study highlights the importance of resistance media in challenging hegemonic discourses and framing international public opinion. It invites an even stronger connection with the voices of marginalised actors in media studies and conflict analysis. Emphasizing that shifts in global discourse are not merely reactive but are also driven by strategic communication efforts from within the resistance itself. As the conflict changes over time, understanding these narrative lines is essential for understanding the larger political and humanitarian consequences at stake.

References

- Adwan, I. M. A. (2019). Hamas charter: Changes and principles. *Politics and Religion Journal*, 13(2), 15–37. <https://doi.org/10.54561/prj1301015a>
- Alsoos, I. (2021). From jihad to resistance: The evolution of Hamas's discourse in the framework of mobilization. *Middle Eastern Studies*, 57(5), 833–856. <https://doi.org/10.1080/00263206.2021.1897006>
- BBC News Twitter Account. (2023). *Tweets related to the Israel–Palestine conflict*. Retrieved from: <https://twitter.com/BBCNews>
- Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139. <https://doi.org/10.1177/0267323118760317>
- CNN Twitter Account. (2023). *Tweets related to the Israel–Palestine conflict*. Retrieved from: <https://twitter.com/CNN>
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Hafez, K. (2009). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. London: Pluto Press.
- Hamoud, T. (2024). Understanding October 7 through Hamas's adaptability and leadership structure. *Journal of Palestine Studies*, 53(2), 88–94. <https://doi.org/10.1080/0377919x.2024.2380608>
- Hassan, M., & Fahmy, S. (2019). Media framing of the Arab Spring: A comparative study of Al Jazeera English and CNN coverage of the Egyptian revolution. *International Journal of Communication*, 13, 1053–1073.
- Khatib, L. (2013). *Image politics in the Middle East: The role of the visual in political struggles*. London: I. B. Tauris.
- Lau, Y., Tang, Y., Yiu, N., Ho, C., Kwok, W., & Cheung, K. (2022). Perceptions and challenges of engineering and science transfer students from community college to university in a Chinese educational context. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.797888>
- Lynch, M. (2006). *Voices of the new Arab public: Iraq, al-Jazeera, and Middle East politics today*. New York: Columbia University Press.
- Nowell, L., Norris, J. M., White, D., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1). <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- Pappé, I. (2015). *The idea of Israel: A history of power and knowledge*. New York: Verso Books.
- Said, E. W. (1981). *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. New York, NY: Vintage Books.
- Shaheen, J. G. (2003). *Reel bad Arabs: How Hollywood vilifies a people*. Northampton: Interlink Publishing.

- Silver, L. (2025, April 8). *How Americans view Israel and the Israel-Hamas war at the start of Trump's second term*. Pew Research Center. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/04/08/how-americans-view-israel-and-the-israel-hamas-war-at-the-start-of-trumps-second-term/>
- Tartir, A. (2018). *Palestine and the Arab-Israeli conflict: A primer*. London: Pluto Press.
- Wolfsfeld, G. (2004). *Media and the path to peace*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Zayani, M. (2010). *The Al Jazeera effect: How the new global media are reshaping world politics*. Miami, FL: University of Miami Press.

The Gaza War: A Case of Dehumanization

Gazze Savaşı: Bir İnsansızlaştırma Vakası

İbrahim Akkuç

Ibn Haldun University, Türkiye

ibrahim.akkuc@stu.ihu.edu.tr

Received: 30 December 2024

Accepted: 22 February 2025

Published: 19 January 2026

Abstract: The article argues that Israel does not treat Palestinians as equal human beings who deserve similar dignity and honour as an Israeli does. Moreover, to do this, it first dehumanized its rival and then behaved with it accordingly. The aim of this article is to show the main characteristics of dehumanization before and during the Gaza War and how Israel employed this method against Palestinians during the Gaza War. Firstly, the article will talk about the moral status of soldiers and politicians as decision-makers and participants of the war; later, about the process that leads to the dehumanization of Palestinians and its results; lastly, about the possible preventative measures and steps to stop this inhuman practice of war.

Keywords: The Gaza War, Israel, Palestine, Dehumanization

Öz: Makale, İsrail'in Filistinlilere eşit davranmadığını ve bir İsraillinin hak ettiği saygınlık ve onuru hak etmeyen insanlar olduklarını düşündüğünü iddia ediyor. Ve bunu yapmak için önce rakibini insanlıktan çıkarmış, sonra da onlara buna göre davranmıştır. Bu makalenin amacı, insanlıktan çıkarmanın ana karakterlerinin neler olduğunu göstermektir. Savaş öncesi ve sırasında İsrail'in insanlıktan çıkarma yöntemini Filistinliler Gazze Savaşı sırasında nasıl uyguladığını gösterecektir. İlk olarak, makale ahlaki durum hakkında bilgi verecek, ardından karar vericiler olarak politikacıların ve askerlerin; daha sonra da insanlıktan çıkarmanın sebeplerine ve sonuçlarına; son olarak da olası önleyici tedbirler ve adımlar bu insanlık dışı savaş uygulamasının üzerinde duracaktır.

Anahtar Kelimeler: Gazze Savaşı, İsrail, Filistin, İnsanlıktan Çıkarma

1. Introduction

One of the most dangerous mechanisms in a conflict is dehumanization. This method can function both as a catalyst for the erosion of moral and legal restrictions and as an outcome of strong propaganda. Dehumanization leads to acts of violence that would not be conceivable within the framework of international laws and ethical warfare. The war in Gaza indicates this process with dramatic clarity. Following the surprise attack of

Hamas on Israel, the initial wave of global support for Israel's right to self-defence slowly began to dissipate as the war intensified. When reports of the uneven military campaign and, as a result, the widespread civilian casualties started to appear on the news, international criticism and allegations of war crimes against Palestinians began to rise, as well. The central motivation for this shift was the implementation of dehumanizing discourse and practices that depicted Palestinians as sub-human beings and inferior creatures, which enabled Israel's moral disengagement and excessive use of force. These events not only exacerbated the Palestinian humanitarian crisis but also sabotaged Israel's moral and political legitimacy in the world. When we examine this case, it will be clear how dehumanization, when it is institutionalized within political as well as military discourse, can give profound harm to its victims as well as its perpetrators themselves, eventually making instability normal both in domestic and international orders.

2. Who is Guilt for A War and The Gaza War

Under normal conditions, to W. Brough,

“Although soldiers on all sides of a conflict are morally equal in the sense that they all possess some moral value to be considered, soldiers may also be blamed for the wrongness of their cause: soldiers are potentially responsible here (through conscious participation in an unjust war, or through mere negligence) for furthering an injustice, and soldiers may be moral equals, even while they are criminals due to complicit” (2007).

In other words, soldiers, as human beings, hold some level of moral principles in their lives, even when they enter into a fight with other people, although what they might do may cause disorder, death, chaos, pain, and suffering due to their negligence or brainwashing. With regard to that, Leshan says:

“War has a special psychology affecting both sides. When we go to war, our perception of reality, of what we are and what is happening in the world around us, is quite different from that which we commonly use in peacetime. This shift, when it occurs, makes war much more difficult to prevent, or to stop once it has started” (1992).

To understand the case better, Rodin makes the following analogy: This is an interesting analogy. We may indeed excuse an executioner who kills a wrongly condemned man if the judicial system within which he works is generally fair and the case is genuinely a difficult one. It might then be right for him to suspend his personal reservations for the greater utility of the functioning of the system as a whole. However, suppose an

executioner worked within a system that is radically flawed: He knows that at least half of the men he is asked to kill are innocent because the judges are incompetent and the system is corrupt. A man who continued to kill in these circumstances would be something like a murderer. However, this is precisely the calculus with which we are presented in the case of war (2004).

Nevertheless, in both cases, "soldiers cannot be exempted from responsibility for their involvement in an unjust war" (Rodin, 2004). Hence, soldiers themselves are not one hundred percent free of guilt in a war in which they participate. Next to those soldiers, as policy makers and decision-makers, politicians are very significant players in conducting a war. According to modern war theory, politicians are the archangels of any military company. As Clausewitz puts forward:

"War was/is entirely... controlled by the dictates of policy or 'interest'" (Waldman, 2009).

Therefore, if there is wrongdoing in a war, it is shared by the policy makers and the soldiers, the former of which holds a significant portion of the burden, while the latter makes a more minor contribution to it as the implementer of the decisions. Rather, it is significant to figure out that whoever makes an unjust contribution to suffering caused by a war is responsible for the existing wrongdoing.

Furthermore, this collective quilt that is caused by the soldiers and the politicians together can be observed in The Gaza War very clearly. A report published in the BBC says that:

"In February, the BBC verified a report on IDF soldiers' misconduct on social media during the war in Gaza, which began on 7 October. Moreover, A member of an organisation for former and serving Israeli soldiers, which works to expose alleged wrongdoing in the Israel Defense Forces (IDF) – Mr Givati believed that the current far-right political rhetoric in the country is encouraging it further" (Thomas, Ryan, & Brown, 2024).

In addition to, Osborne and Shalaby assert that:

"Israeli soldiers have committed widespread abuses in Gaza, including potential war crimes, according to photos and videos they posted, shared, and celebrated on their social media accounts, a new documentary has revealed. The crimes ranged from

wanton destruction and looting, to the demolition of entire neighbourhoods and possible unlawful killings" (2024).

Besides these atrocities, Israeli politicians are also complicit in the same war in a relentless way. Just small example from the Israeli prime minister can show the intensive warring discourse:

"We will fight to defend our homeland. We will fight and not retreat. We will fight on land, at sea and in the air. We will destroy the enemy above ground and below ground. We will fight and we will win" (Bowen, 2025).

Thus, it seems that Israeli politicians and soldiers made a great contribution to the suffering that Palestinians have been going through for more than one year. If this is the case, and if we are normal people having a particular set of values before a war, what happens or what changes when a war starts? Why can one side show the intention of eliminating its rival in an inhuman war as in the case of the Gaza War? A possible answer is dehumanization.

3. The Process of Dehumanization and Its Results in the Gaza War

It is possible to give more resources showing the misconduct of Israeli soldiers and their politicians' encouragement in doing so by discussing the process that gives birth to the dehumanization of Palestinians. As it is argued, if this is true, how can a person or an army that thinks of themselves as moral agents get involved in a fight that is deemed to be crossing red lines in a war? The possible answer is the dehumanization of the enemy. Well, what does it mean, and how does this dehumanization function before and during a conflict? To W. Brough, it is:

"Stirring deep emotions of hate and revulsion against the enemy, inasmuch as it is impossible for most men (the attackers) to embrace passionately an ideal or a concept without passionately hating its antithesis (the attacked). This can be accomplished only by a highly condensed dramatization of the virtues and the immortal greatness of the Allied countries (in this case, Israel) and the loathsome, revolting, and degenerate qualities of the Axis countries (in this war, Palestine)" (2007).

Put differently, it requires very strong propaganda before the war regarding glorifying the attackers' moral superiority and values, and during the war, the misery and inferiority of the rival's position and values. Therefore, dehumanization is "portrayal of the enemy as something approaching the subhuman: Either base, as an animal or insect, or evil, as a monster or demon" (2007).

It is witnessed that the same mindset has been shown by similar propaganda techniques, denigration, behaviours, and attitudes by Israel to Palestine before and during war. First of all, "when other races are characterized as subhuman, they no longer retain a dignity that is uniquely human. When they are seen as animals (and animals are seen as expendable), they can be butchered as pigs or sheep" (2007). For example, defence minister of Israel, Yoav Gallant says:

"He has ordered a 'complete siege' of the Gaza Strip, as Israel fights the Hamas terror group... I have ordered a complete siege on the Gaza Strip. There will be no electricity, no food, no fuel, everything is closed... We are fighting human animals and we are acting accordingly" (Fabian, 2024).

Related to that case, Neve Gordon, an Israeli professor, in these comments, claims that:

"Israel is using a 'dehumanization' strategy to justify its attacks on civilian areas in Gaza... Israel paints Palestinians as 'animals' to legitimize its war crimes... comparisons of Palestinians to 'rats or snakes' on Israeli social media accounts are an effort to 'dehumanize' them and 'legitimize civilian deaths'" (Medet, 2025)

When politicians as decision makers use such a harsh language against their rivals, what can be expected from the soldiers who serve them. Just mercilessness and hatred. And the Gaza Strip is a scene where the implementations of this harsh language of dehumanization can be observed in a clear way. In this regard, to depict the scene, Taher al-Rantisi says that we:

"Saw a plane destroying the building, which collapsed on top of the people... and also, the Palestinians sheltering at the school building included innocent children, and elderly people were killed. When the strike hit, all the people and children were torn apart" (2024).

As it is seen, looking down on the rival camp is a way of dehumanization of it, then what else is put in use to complement the same discourse? W. Brough asserts that nationalism is another important ingredient that feeds the same discourse of dehumanization:

"Nationalism within a war (or, ostensibly, outside it) distorts reality, making the rightness of one's people dwarf the rightness of others, and requiring the characterization of enemies as inferior" (2007).

Again, similarly, it is witnessed that Israel's Prime Minister, Netanyahu, refers to Jewish society's superiority over the Palestinians:

"This is a war between the children of light and the children of darkness... we will not relent in our mission until the light overcomes the darkness; the good will defeat the extremist evil that threatens us and the entire world." Next to that, the Israeli parliament sees the case through the same lens in its bill: "The 'Nation-State Bill' declares that only Jews have the right for self-determination in the 'Land of Israel' and that the Jewish settlement is 'a national value' and the state will act to encourage and promote its establishment and consolidation" (Kopty, 2024).

Kopty, on the other side, asserts that:

"These laws limit the rights of Palestinians in all areas of life, from citizenship rights to the right to political participation, land and housing rights, education rights, cultural and language rights, religious rights, and due process rights during detention" (2024).

These examples reveal how nationalism, particularly when grounded in ethno-religious exclusivity, can institutionalize inequality and reinforce systemic discrimination, ultimately justifying the marginalization of the other. Besides,

"The objects of dehumanizing treatment are its most obvious, but not its only, victims. When a soldier dehumanizes the enemy, he makes himself more psychologically apt to violate jus in Bello / Just War prohibitions" (W. Brough, 2007).

In other words, dehumanization can create a psychological impact that has the potential to lead to real-world violations of international humanitarian laws. For instance,

"Amnesty International's in-depth field investigation of the killing of 229 people in nine unlawful air strikes found that Israel violated international humanitarian law, including by failing to take feasible precautions to spare civilians, or by carrying out indiscriminate attacks that failed to distinguish between civilians and military objectives, or by carrying out attacks that may have been directed against civilian objects" (Amnesty, 2023).

One example for these atrocities is reported by the same report as follows:

"Defence for Children International-Palestine reported that Israeli forces killed 110 children in the West Bank, including Jerusalem, in 2023. On 5 June, Mohammed al-Tamimi, aged three, succumbed to his wounds after being shot by Israeli forces in Nabi Saleh, north of Ramallah, as his father drove him to a birthday party. No criminal investigation was opened."

Regarding what is happening in Gaza in terms of the violation of the rules of war,

"Omer Bartov, an Israeli-American professor of Holocaust and genocide studies at Brown University, believes what is happening in Gaza is a genocide. He didn't always believe this to be the case. But now, he says, 'I believe that there is no proof that genocide is currently taking place.' But this came with a disclaimer: There is genocidal intent, which can easily tip into genocidal action... There is still time to stop Israel from letting its actions become a genocide. Bartov further explains that "the genocidal intent" he refers to is rooted in "the dehumanizing language and threats of total annihilation from Israeli politicians and influential figures" (Mahawi, 2024).

All in all, dehumanization is of the capacity of reducing rival groups to a sub-human status in their opponents' eyes during a conflict. This generally rises in the aftermath of intensive and accusing propaganda which exacerbates moral disengagement and hostility. Moreover, nationalism, which is embedded in ethnic and religious context, might institutionalize inequality and prolong systematic discrimination, as well as justify the anarchic international order where rival sides run after their own interest without pondering over the established norms and human rights.

4. What Causes Dehumanization and its Side Effects in the Gaza War

Dehumanization often follows unexpected and shocking acts of violence, but it does not come without a cost. It can produce side effects that are unforeseen by those who initiate such violence. In other words, the psychological and political ramifications may extend far beyond what was initially anticipated. Namely, "it comes with its cost" (W. Brough, 2007). As Malesevic describes:

"Although many acts of violence are planned, premeditated and calculated, most violent outcomes are produced unintentionally" (2017).

This observation highlights how violence can spiral beyond its original intentions, undermining even the attacker's own position.

Besides leading to the immediate and devastating dehumanization of others during war, such processes can also have profound and lasting side effects on those who carry them out. As W. Brough (2007) utters,

"Even when dehumanization does not result in war crimes (for the attackers), it can still take a psychological toll. Acts that comply with the war convention but are committed in an unfavourable frame of mind can become incredibly damaging for the soldier decades after the war's terminus."

This psychological burden has been visibly present in the case of some Israeli soldiers involved in the conflict against Hamas. One such account illustrates this vividly:

"The Israeli military reservist returned a different person, traumatized by what he had witnessed in the war against Hamas in the strip, his family told CNN. Six months after he was first sent to fight, he was struggling with post-traumatic stress disorder (PTSD) back at home. Before he was due to redeploy, he took his own life. He got out of Gaza, but Gaza did not get out of him. And he died after it, because of the post-trauma, his mother, Jenny Mizrahi, said" (Ebrahim and Schwartz, 2024).

Another report paints a similarly grim picture:

"The Israeli occupation has revealed it provides care for thousands of soldiers suffering from post-traumatic stress disorder or mental health issues resulting from their experiences in the war on Gaza. The IOF have not given an official number of how many members have committed suicide, but one medic told CNN anonymously that many 'do not trust the government right now" (CNN, 2024b).

The numbers recently released with regard to the Israeli soldiers clear the case better:

"The Defence Ministry's Rehabilitation Department said on Sunday that it has treated some 20,000 wounded soldiers since the beginning of the war on October 7, 2023, more than half of whom are suffering from mental health conditions. And according to the Defence Ministry, some 56% of those treated by the rehab centres amid the war are suffering from post-traumatic stress disorder and other mental health conditions. Moreover, the ministry said that overall, some 45% of the 20,000 are physically wounded; some 35% are suffering PTSD and other mental health conditions; and around 20% are suffering both physical injuries and mental health conditions" (Fabian, 2025).

Therefore, it appears that engaging in the process of dehumanization without careful consideration of its long-term consequences can ultimately inflict serious harm on those who employ it. In other words, dehumanization may arise in response to a shocking attack and lead the aggressor to act impulsively or recklessly, resulting in grave and irreversible consequences for themselves—as seen in the case of the Gaza War.

5. Voices from the International Community

Normally, and according to the international norms, what Israel has been doing in the Gaza War is deemed to be called 'war crime and genocide.' Because, as Baran (2025) articulates,

"The Rome Statute of the International Criminal Court classifies the "starvation of civilians as a method of warfare" as a war crime. The Fourth Geneva Convention prohibits collective punishment, and Additional Protocol I forbids the starvation of civilians as a method of warfare. Moreover, under Article II of the Genocide Convention, deliberately inflicting conditions of life calculated to destroy a group, including through starvation, may amount to genocide."

Moreover, recently published report by the Human Rights Council on Gaza War supports the same claim,

"Having concluded that the Israeli security forces committed crimes against humanity, war crimes and the actus reus of two underlying acts of genocide in Gaza... and the prohibition of genocide is a peremptory norm of international law (jus cogens), an international legal obligation that is accepted and recognised by the international community of States as a whole and from which no derogation is permitted" (UN Commission, 2025).

However, although this is the case, the existing international system, which had not hesitated in intervening in some regional conflicts in the Middle East in the late 20th century due to the blockage of some global powers, such as the USA, has not been able to produce any resolution to the problem (Carver, 2025).

It seems that the existing international system is not capable of stopping the atrocities taking place in Gaza, but it is not the same for the international communities, including academics, human rights activists, politicians, and religious leaders. These people and NGOs try to rise their voice against the silence and incapability of the international institutions. In other words, "when states fail, humanity sets sail" (Baran, 2025). To show the case better, it is useful to give several examples from these initiatives. In this regard, from a moral perspective, W. Brough (2007) makes his point as following:

"The religious and non-religious alike should apprehend the signal point here that we are more like our enemies than we sometimes want to imagine. If states and their soldiers can learn to see the enemy as someone fully human and individually morally equal, they will discern the moral landscape more clearly and avert moral disaster for both sides of the war."

This is a very powerful counterargument against the dehumanization attempt. To this end, as discussed at the beginning of the article, if both sides have certain moral norms that make them equal human beings, it is necessary to emphasize their sameness and

commonalities, such as being different members of the human family. Similar call came from more than 1,400 Israeli academics who signed a petition. In their call:

"We, faculty and administrative staff at academic institutions in Israel, call on the Israeli government to end the war in Gaza without delay and ensure the immediate return of the hostages. A Call on the Israeli Government to End the War and Ensure the Return of the Hostages. And ending the war is moral imperative and aligns with Israeli interests" (Editorial, 2025).

There is an international call for a better life, peace and co-existence, as well. Pope Francis, who passed away a few months ago, described the situation as 'the shameful inability' of the international community to end the war in the Middle East, one year after Hamas's devastating attack on Israel. 'A year ago, the fuse of hatred was lit; it did not sputter, but exploded in a spiral of violence.' He also adds that it seems that few people care about what is most needed and what is most desired: dialogue and peace. Violence never brings peace. History proves this, yet years and years of conflict seem to have taught us nothing (De Luca, 2024).

In a similar vein, there is another significant call that came from leftist Jewish American congressman Bernie Sanders. Recently, he had introduced what are called joint resolutions of disapproval, seeking to block the Biden administration's recent sale of \$20bn in US weapons to Israel. But, moves to advance three resolutions all failed, garnering only about 20 votes out of the chamber's 100 members, with most Democrats joining all Republicans against the measures (Salam, 2024). Although the resolution failed, it gave a chance to Sanders to criticise those who support arms sales to Israel by following words:

"You cannot condemn human rights [violations] around the world and then turn a blind eye to what the United States government is now funding in Israel. People will laugh in your face. They will say to you, 'You're concerned about China; you're concerned about Russia; you're concerned about Iran. Well, why are you funding the starvation of children in Gaza right now?'" (Harb, 2024).

Lastly, a diverse flotilla comprising individuals from 44 countries—among them activists, artists, doctors, politicians, and journalists, including renowned climate advocate Greta Thunberg—has come together with a shared and urgent mission: To deliver vital humanitarian aid to the people of Gaza, who have faced a deliberate and prolonged deprivation of basic necessities for nearly two years. For this civil intuitive and other ones, Baran (2025) states that

"Where the main pillar of the international community – the states – has failed, transnational civil society, as another component of the international community, has stepped in. The Global Sumud Flotilla is the clearest expression of that intervention."

All in all, although in the Gaza War humanity witnessed and it is still witnessing atrocities, sufferings, killings, and honour-breaking implications though dehumanization of Palestinians by Israeli authorities, there are some promising calls and developments providing faith and hope for a rule-based international system and just implication of war. Moreover, it is possible to extend the list of the names of people, leaders, academics, and institutions to prove that there is a strong voice calling for peace and goodwill to end the ongoing painful conflict and set the ground for establishing a stable and peaceful environment in which Israelis and Palestinians can live side by side in trust. Nevertheless, states that hold a monopoly on the use of force need to take more responsibility to stop atrocities affecting both sides. Necessary steps are required to be taken by the states to make sure any war is conducted in the framework of war that is now represented by international laws of war.

6. Conclusion

Following Hamas' surprise attack on Israel, which has been occupying significant parts of Palestinian territory—an occupation that has been widely recognized as illegal by many states in the international public–, the Gaza War started. Just after the attack, mainly global actors, including even those who are inclined to Hamas and the Palestinian cause, articulated their support for Israel's right to self-defence because of the scale, damage, and casualties. Nevertheless, the wind shifted rapidly in favour of the Palestinians. Immediately, Israeli officials began to respond with dramatic military force, which led international opinion to begin to turn. This attack was seen as excessive, breaching the rules of war and damaging its moral and legal justifications for self-defense. The criticism did not only come from the scale of destruction but also from the nature of the military campaign itself.

The key reason for Israel's loss of legitimacy was its implication of dehumanizing rhetoric and tactics against Palestinians. The Israeli politicians and decision-makers deployed military strategies, used political discourse, and deployed a type of propaganda in all of which Palestinians were depicted as less human and inferior creatures. This dehumanization seemed to be embedded in a broader framework of ideological indoctrination process that aided in justifying actions and to make insensitive both the military and public opinion. Consequently, the position of Israel shifted from being a victim that is defending itself to a state that is accused of committing potentially unlawful actions in the name of security.

As a result, Israel deployed its soldiers to the front lines accompanied by intense propaganda, which contributed to the commission of war crimes, including the killing of innocent civilians—among them the elderly, women, children, and even babies—acts that have placed Israel under scrutiny by the International Criminal Court (ICC). Moreover, the process of dehumanizing Palestinians has had repercussions not only for the victims but also for the perpetrators. This strategy has reportedly caused psychological breakdowns and trauma among some Israeli soldiers. In other words, using dehumanization as a tactic against an opponent not only inflicts harm on the other side; it also has a boomerang effect on those who employ it. That highlights how the consequences of such violence and propaganda extend beyond the battlefield, shaping political, ethical, and psychological realities.

In addition to fuelling resentment among the Israeli public, the process of dehumanization has also triggered strong reactions from various voices within the international community. These voices—including politicians, world leaders, NGOs, and institutions—have called for the restoration of order, security, and peace in a setting where diverse groups can coexist with dignity and respect. Therefore, it is reasonable to argue that although Israel has made military advances in Gaza—albeit at the cost of a catastrophic humanitarian crisis—it appears to have lost much of the international support it once enjoyed. Clearly, it will not be easy for Israel to repair its damaged image in the minds and eyes of the global community in the near future.

References

- Amnesty International UK. (2023, October). *Israel/OPT: Unlawful Israeli airstrikes on Gaza have decimated entire Palestinian families* [Press release]. Retrieved from <https://www.amnesty.org.uk/press-releases/israelopt-unlawful-israeli-airstrikes-gaza-have-decimated-entire-palestinian>
- Arnaout, A. (2024). Over 1,400 Israel academics call for ending Gaza war. *Anadolu Ajansı*. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/over-1-400-israeli-academics-call-for-ending-gaza-war/3226175>
- Baran, D. (2025). Global sumud flotilla: When states fails, humanity sets sail. *Middle East Eye*. Retrieved from: <https://www.middleeasteye.net/opinion/global-sumud-flotilla-when-states-fail-humanity-sets-sail>
- Bennett, S. (2023). On the dehumanization of the Palestinians. *Institute for Palestine Studies*. Retrieved from: <https://www.palestine-studies.org/en/node/1654481>
- Bowen, J. (2025). Netanyahu is presiding over a divided Israel. *BBC*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/articles/c3r441zyw27o>
- Brough, M. W. (2007). Dehumanization of the enemy and the moral equality of soldiers. In M. W. Brough et al. (Eds.), *Rethinking the just war tradition* (pp. 149–164). Albany, NY: State University of New York Press.

- Carver, F. (2025). What does the failure of humanitarianism in Gaza mean? *ODI Global*. Retrieved from: <https://odi.org/en/insights/failure-humanitarianism-gaza/>
- De Luca, R. (2024). Pope Francis slams world's shameful inability to stop Israel-Palestine war. *Middle East Monitor*. Retrieved from: <https://www.middleeastmonitor.com/20241007-pope-francis-slams-worlds-shameful-inability-to-stop-israel-palestine-war/>
- Ebrahim, N., & Schwartz, M. (2024). He got out Gaza, but Gaza did not get out of him. *CNN World*. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2024/10/21/middleeast/gaza-war-israeli-soldiers-ptsd-suicide-intl/index.html>
- Editorial. (2024a). Trauma, suicide plaguing Israeli soldiers upon return from Gaza: CNN. *Al Mayadeen*. Retrieved from: <https://english.almayadeen.net/news/politics/trauma--suicide-plaguing-israeli-soldiers-upon-return-from-g>
- Editorial. (2024b). Trauma, suicide plaguing Israeli soldiers upon return from Gaza: CNN. *Al Mayadeen*. Retrieved from: <https://english.almayadeen.net/news/politics/trauma--suicide-plaguing-israeli-soldiers-upon-return-from-g>
- Editorial. (2025). Over 1,400 Israel academics call for ending Gaza war. *Middle East Monitor*. Retrieved from: <https://www.middleeastmonitor.com/20240521-over-1400-israel-academics-call-for-ending-gaza-war/>
- Fabian, E. (2024). Defence minister announces complete siege of Gaza: No power, food or fuel, the times of Israel. Retrieved from: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/defense-minister-announces-complete-siege-of-gaza-no-power-food-or-fuel/
- Fabian, E. (2025). More than 10,000 IDF soldiers have been treated for mental health issues since Oct. 7. *The Times of Israel*. Retrieved from: <https://www.timesofisrael.com/more-than-10000-idf-soldiers-have-been-treated-for-mental-health-issues-since-oct-7/>
- Harb, A. (2024). US senate votes down effort to withhold weapons to Israel amid the Gaza war. *Aljazeera*. Retrieved from: <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/21/us-senate-votes-down-effort-to-withhold-weapons-to-israel-amid-gaza-war>
- International Criminal Court. (2024). Situation in the state of Palestine [Press release]. *International Criminal Court*. Retrieved from: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges>
- Kopty, A. (2025). Israel institutionalises racism and superiority over Palestine. *TRT World*. Retrieved from: <https://www.trtworld.com/opinion/israel-institutionalises-racism-and-the-superiority-of-jews-over-palestine-19095>
- Leshan, L. (1992). *The psychology of war: Comprehending its mystique and its madness*. Chicago: The Noble Press.
- Mahawi, A. (2024). We are witnessing the final stage of genocide in Gaza. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/nov/06/we-are-witnessing-the-final-stage-of-genocide-in-gaza>
- Malesevic, S. (2017). *The rise of organized brutality: A historical sociology of violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Medet, H. İ. (2025). Israel paints Palestinians as 'animals' to legitimize war crimes: Israeli scholar. *AA Middle East*. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-paints-palestinians-as-animals-to-legitimize-war-crimes-israeli-scholar/3030278#>

- Mizrahi, E. (2024). He got out of gaz, but Gaza did not get out of him. *CNN World*. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2024/10/21/middleeast/gaza-war-israeli-soldiers-ptsd-suicide-intl>
- Oborne, P., & Shalaby, K. (2024). Israeli soldiers TikToking potential war crimes in Gaza. *Al Jazeera*. <https://www.middleeasteye.net/news/israel-soldiers-document-war-crimes-social-media-gaza-new-documentary>
- P. Ginsburg, S. (2024). How Israel's Netanyahu survives in his job. *The Conversation*. Retrieved from: <https://theconversation.com/how-israels-netanyahu-survives-in-his-job-237382>
- Rodin, D. (2004). *War and self-defence*. Oxford: Oxford University.
- Salam, E. (2024). US Senate rejects Bernie Sanders' effort to block arms sales to Israel. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/us-news/2024/nov/20/bernie-sanders-israel-gaza-resolution>
- Thomas, M., Ryan, J., & Brown, P. (2024). Israel troops continue posting abuse footage despite pledge to act. *BBC*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-69020237>
- UN Commission. (2025). Israel has comminted genocide in the Gaza strip. *OHCHR*. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/09/israel-has-committed-genocide-gaza-strip-un-commission-finds>
- Waldman, T. (2009). *War, Clausewitz, and the Trinity (Doctoral dissertation)*. University of Warwick.

İnsan Onuru ve İsrail'in Teo-Politiği

Human Dignity and the Theopolitics of Israel

 Özcan Güngör

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

ozcan.gungor@hbv.edu.tr

Geliş Tarihi: 08 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 30 Aralık 2024

Yayın Tarihi: 19 Ocak 2026

Öz: Bu çalışma, insan onuru kavramını İsrail'in teo-politik bağlamında ele alarak, kavramın sosyo-psikolojik, dini ve pratik boyutlarını inceliyor. Temel amacı, İsrail'in teo-politik stratejilerinde insan onurunun nasıl zedelendiğini ve bunun Filistin halkına yönelik etkilerini anlamaktır. Çalışma, tarihsel-dökümantasyon ve içerik analizi yöntemleriyle nitel bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, İsrail'in politikalarının, Yahudi halkının seçilmişlik inancı çerçevesinde diğer etnik grupları ötekileştirdiği ve Filistinlilere yönelik insan hakları ihlallerinin bu inançla meşrulaştırıldığı savunulmaktadır. İnsan onurunun, İsrail'in teo-politik söylemleriyle dini bir araç olarak kullanıldığı ve bunun bölgedeki şiddeti daha da derinleştirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Onuru, Teo-Politik, İsrail, Filistin, Sosyal Kimlik

Abstract: This study examines the concept of human dignity within the theological-political context of Israel, focusing on its socio-psychological, religious, and practical dimensions. The main objective is to understand how human dignity is undermined in Israel's theological-political strategies and its impact on the Palestinian people. The study is conducted as a qualitative research using historical-documentary and content analysis methods. The findings suggest that Israel's policies, grounded in the Jewish belief of being the "chosen people," lead to the marginalization of other ethnic groups and justify human rights violations against Palestinians. It concludes that human dignity is instrumentalized through Israel's theological-political discourse and that this further exacerbates violence in the region.

Keywords: Human Dignity, Theological-Political, Israel, Palestine, Social Identity

1. Giriş

Son yetmiş yılın ulusal ve uluslararası neredeyse tüm insan hakları bildirgelerinde ve sözleşmelerinde insan onuruna temel bir hukuki hak olarak atıfta bulunulmuştur. 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesinde,

"Bütün insanlar özgür, onur (dignity) ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar" ifadesi yer almıştır. (United Nation, 2013).

Benzer şekilde, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda *"İnsan onuru ihlal edilemez. Saygı gösterilmeli ve korunmalıdır"* denilmiştir (European Union, 2013).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Başlangıç kısmında da "onur" kavramına vurgu yapılarak, *"... her insanın onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu"* belirtilmiştir (Anayasa, 2024). Ayrıca, birçok Avrupa ülkesinin anayasalarında da insan onuruna atıflar yapılmıştır.

Latince kökenli "dignity/dignitas" kelimesi, belirli bir zümrenin geniş halk kitleleri tarafından saygıya layık görülmesini çağırıştır. Antik Yunan'da bu kavram, sadece site (polis) üyeleri olan erkekler arasında geçerliydi; köleler, kadınlar ve Helen olmayanlar bu eşitlik ve haklardan mahrumdu (Lewis, 2007). Ancak ilerleyen süreçte hem hukuki hem de insanı bir değer olarak kelimenin anlamı genişlemiştir. Onur, zilletin zıddı olarak, insanın izzet, şeref, kerem, haysiyet ve saygınlık gibi değerleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kavram, insanın hangi durumda olursa olsun salt insan olmasından kaynaklanan değerinin tanınmasını ve ona uygun saygıyı ifade eder etmektedir. Onuru, şerefi ve izzeti dikkate alarak hareket etmek, insanı aşağılanmışlık ve onuru çiğnenmişlik duygusundan korumak amacına yönelik değerlendirmek gerekir.

İnsanın onuru, insanlığından ve varoluşundan kaynaklanır. İslam öğretisinde yaratılıştan itibaren her insan, onurlu, şerefli ve haysiyet sahibidir. Bu kıymetlendirilmiş tanım, insanın onurunun insan olmanın getirdiği dokunulmaz bir niteliğe sahip olduğunu gösterir. Onur (izzet), herhangi bir makam, kişi, iktidar, güç veya toplum tarafından verilemez. Kuran'da Nisâ Suresi'nde belirtildiği gibi, *"İnsana onuru kendisi gibi biri vermemiştir ki, kendisi gibi biri ondan alsın" (Nisâ, 4: 139).*

İnsanın onurunun kaynağı insanın kendisi de değildir; eğer onur (izzet), insana doğuştan ve tabiatından gelen bir özellikse, o zaman kaynağı da tamamen aşkındır. Fâtır Suresi'nde de bu konuya işaret edilerek, onurun kaynağının insanüstü bir yerden geldiği belirtilmiştir (Fâtır, 35: 10).

Diğer yandan ilahi dinler geleneğine göre, insanın yaratılış amacı yaratıcısını tanıyıp O'na ibadet etmektir ve bu durum fitratullah olarak adlandırılır. İnsanın yaratılış gayesi olan kulluk, aklın Allah'ı tanınması ve bilmesi, iradenin ise O'na yönelip bağlanmasıyla gerçekleşir (Tevrat, Çıkış 20:2-3; Tesniye 6:4-5; Matta 4:10; Zariyat 51:56; Rum 30:30).

İlahî dinlerde insan onuru öğretisi, bu temele dayanır (Harman, 2013). İlahi dinlerdeki bu temele rağmen dinlerin politik ve gündelik dünya inşalarında kutsal teorileriyle uyumlu olmayan tecrübeleri olmaktadır. Bilhassa son yüzyılda ve özellikle Ortadoğu'da son aylarda yaşanan olaylarda ilahi din müntesiplerinin onurları ve hakları yine ilahi dine inananlar tarafından hunharca ihlal edilmektedir. Masum insanların mallarına, canlarına, insanca yaşama haklarına yönelik acımasızca yoğun saldırılar düzenlenmektedir.

Siyonistlerin, Yahudiliği bir kaynak olarak kullanarak, daha önce anti-Siyonist olan Yahudileri kendi saflarına çekmesi, özellikle 1967'den sonra dini Siyonizm'in yükselişine yol açmıştır (Schwarz, 2018). Dinsel Siyonizm hem dini kaynakları hem de politik hedefleri bir vizyonda birleştirerek teo-politik olarak siyasetine yön vermektedir. Burada dini boyutu Yahudi kutsal tarihi ve metinlerinden ilhamla şekillendiren Siyonist yönetim, sık sık her seviyede dini bilgi, sembol, kişi ve tarihi olaylara atıflarda bulunmaktadır. İşte bu bağlamda bu çalışmada insan onuru kavramını toplumsal ve hukuki bir değer olarak İsrail'in teo-politiğinde nasıl yer aldığı konu edinilmiştir.

Çalışmanın amacı insan onuru kavramının İsrail'in teo-politiği bağlamında sosyo-psikolojik, dinsel ve pratiksel boyutları itibarıyla anlamaya çalışmaktır. Çalışma nitel bağlamda tarihsel-dökümantasyon ve içerik analizi teknikleriyle gerçekleştirilmiştir.

2. İnsan Onurunun Zedelenmesinin Toplumsal Boyutları

Bireylere, topluluklara veya gruplara ruhsal ya da fiziksel mobing uygulama, zarar verme, yaralama, sakat bırakma veya öldürme; rencide etme, örseleme, hırpalama; özgürlüğü kısıtlama ve akıl ve iradenin sınırlarını daraltma gibi insan onuruna yönelik her türlü baskıyı içeren müdahale ve şiddet davranışları, küresel ölçekte toplumsal gerçekliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Örtülünden açık müdahaleye, dolaylıdan dolaysız müdahaleye, öfkeden hakarete, sözel şiddetten fiziksel şiddete kadar, ağızdan çıkan kötü bir sözden bedene indirilen yumruğa, kötü bakışlardan fiili müdahaleye, tehditten zorlamaya, çocuk istismarından cinayete, cinsel şiddetten terör eylemlerine, bireyler arası çatışmalardan devlet müdahalesine, iki kişi arasındaki kavgadan savaşımlara kadar, insana zarar veren, insanı ezen, onurunu zedeleyen ve baskı kuran müdahaleci tutumlar ve politikalar, dünyanın her köşesinde görülmektedir (Okumuş, 2013).

İnsan onuruna yapılan müdahaleler, kişinin şahsiyetine saldırı olarak görüldüğünde, bu tür müdahalelerin şahsiyeti olumsuz etkileyip ruh sağlığını bozacağı ve kişiyi ümitsizliğe sürükleyeceği açıktır. Bu durumda, birey ve toplumun ruh sağlığı bozulur ve yaşam kalitesi düşer (Okumuş, 2013). Eğer birey ya da toplum, bu olumsuz müdahalelere karşı duruş sergilemezse, onursuzluğu kabul etmiş olur. Onursuz bir kişi, izzetine ve

özgürlüğüne yapılan saldırıları kabullenir. Onura yapılan saldırıların en yıkıcı etkilerinden biri, bireyin bu onursuzlaşmayı kabullenmesidir. Bu durum, birey ve toplumun insani varoluşunu kaybetmesine yol açar. Onuru kaybetmek, yabancılaşmak demektir ve yabancılaşan birey, toplumsal ilişkilerden kopar. Bu tür bireylerin olduğu toplumlarda ise kuralsızlık, anomi ve hukuksuzluk yaygınlaşır.

3. İsrail Teo-Politiğinin Sosyo-Psikolojik Boyutları

3.1. “Gerçekçi Grup Çatışması” ve “Sosyal Kimlik Kuramı” Bağlamında İnsan Onuru

“Gerçekçi Grup Çatışması” kuramı, savaş ya da soykırım gibi şiddet eylemlerinin haklılaştırılabilmesi için toplumda “biz” ve “onlar” şeklinde bir ayrımın oluşturulması gerektiğini ileri sürer (Jackson, 1993). Benzer biçimde, “Sosyal Kimlik Kuramı” da bireylerin kimliklerini inşa ederken “iç grup” ve “dış grup” ayrımı yaptıklarını vurgular. Tajfel ve Turner’a (2004) göre, bireylerin kendi gruplarıyla özdeşleşme süreçlerinde temel güdüler özgüven kazanmaktır. Özellikle grubun toplumda yüksek bir konuma sahip olması, bireyin kendine olan güvenini artırır ve grup aidiyetini güçlendirir (Houghton, 2021). Ulusal kimlik bağlamında, kişinin kendi milletini üstün görmesi, bu özgüveni pekiştirir; böylece “kendimizce haklı sebeplerimiz var” düşüncesi ortaya çıkar ve bireyin yaşamına anlam katar (Searle-White, 2001). Houghton’a (2021) göre bu durum, kimi zaman mağduriyet duygusuyla birleştiğinde, intikamın meşru olduğuna dair bir algı da yaratabilir.

Grup aidiyeti, sağlıklı bir özgüven duygusunun gelişmesine katkı sağlasa da, aşırıya kaçtığında narsisizme, hatta kolektif narsisizme dönüşebilir (Gürsu ve Özokudan, 2019). Kolektif narsisizm, grubun diğerlerinden üstün olduğu inancını pekiştirir ve bu üstünlük algısı, iç grubun kendisini dış dünyadan farklı ve özel görmesine neden olur. Bu durum, grubun dışarıdan yeterince anlaşılmadığı veya takdir edilmediği hissiyle öfke ve kaygı duygularını da beraberinde getirir (Eker, 2023). Irk veya sınıf temelli ayrımcılık ile sosyal baskı, bu hiyerarşik grup yapılanmalarını daha da güçlendirir. Sosyal Baskı Kuramı’na göre, bireyler veya topluluklar kendi gruplarını üstün gördüklerinde, baskı ve ayrımcılık eğilimleri kaçınılmaz hale gelir. Psikanalitik kuram ise bu olguyu “küçük farklılıkların narsisizmi” kavramıyla açıklar; bu, benzer gruplar arasındaki küçük farkların bile düşmanlık yaratmasına yol açabileceğini öne sürer (Houghton, 2021).

İsrail halkının diğer toplumlarla ilişkilerinde genellikle mücadele ve düşmanlık teması öne çıkarken, Ürdün Nehri’nin doğusunda veya Sina Yarımadası’nın güneyinde yaşayan Sami kökenli kavimlere saldırılmaması emredilmiştir, çünkü Tanrı bu toprakları İsrail’e miras olarak vermemiştir. Bu iki grup dışındaki ve savaş açılan kavimlerle ilgili olarak ise erkeklerin öldürülmesi, kadın, çocuk ve hayvanların ganimet olarak alınması

emredilmiştir (Tesniye 2:9, 19; 20:10–15). Diğer bir ifadeyle Tevrat'ta "ensesi kalın" ve "isyankâr" olarak tanımlanan bu kavim için, diğer halkların yok edilmesi zorunludur (Çıkış 32:7–10; 33:3, 5; Tesniye 9:24; 31:27; Sayılar 14).

Yahudi teolojisinde savaş, "seçilmiş halk"ın ülke ve tanrıları Yehova için mücadele etmesi olarak tanımlanır. Buna göre, düşmanın putlarını yıkma, onlarla evlenmeme, onlara acımama ve onları öldürme konusunda buyruk verilmiştir (Yasanın Tekrarı 7:1–5). Yahudi dini kültüründe savaş sırasında, bir şehre yaklaşımadan önce barışçıl bir teslimiyet teklifi sunulur ve kabul edilirse şehirdeki insanlara ve mallara dokunulmaz. Ancak, savaş sonrasında ele geçirilen bir şehirdeki savaşabilecek erkeklerin öldürülmesi, kadınlar, çocuklar, hayvanlar ve diğer varlıkların ganimet olarak alınması emredilir. Bu kurallar genellikle yedi Kenan ulusu dışındaki topraklara uygulanır. Kenan ulusları ile olan savaşlarda ise putperest inançların yayılmasını önlemek ve Tanrı'ya başkaldırıları cezalandırmak amacıyla tüm canlıların yok edilmesi buyrulmuştur (Güngör, 2024).

Tanrı, İsrail'in savaşlardaki başarısını belirli koşullara bağlamıştır. Bu koşullar, İsrail'in savaşı sonuna kadar sürdürme kararlılığı, düşman halklarla dostluk anlaşmaları yapmama ve onların tanrılarına tapınmama şartlarını içerir. Uzlaşma girişimleri veya düşmanın tutumunu taklit etme çabaları, Tanrı'nın toprakları İsrail'in elinden almasına yol açacak birer tuzak olarak görülür ve bu durum, İsrail'in kendisine verilen topraktan yoksun kalmasına neden olabilir (Yeşu 23:13; Yeşu 13:1–7; Hakimler 2:22). Tarihte, İsrailoğulları ve Benyaminoğulları arasında da benzer bir savaş yaşanmıştır. İsrailoğulları, Tanrı'nın emriyle savaşı sürdürmüş ve Bünyaminoğulları'nın şehirlerine saldırarak her şeyi yok etmişlerdir (Güngör, 2024).

Kral Saul döneminde birçok savaş yapılmıştır, bunlardan biri Amaleklilerle yapılan savaştır. Tanrı tarafından emredilen bu savaşta, Amaleklilere ait her şeyin yok edilmesi emredilmiştir (I. Samuel 15:3). Amalekliler, yedi Kenan ulusu içinde yer almasa da, şiddetli bir savaşın kurbanı olmuşlardır. Kral Saul'ün ölümünden sonra, Davut kral olmuş ve Yeruşalim'i başkent yaparak İsrail topraklarını genişletmiştir. Tanah metinlerinde, bu krallığın Tanrı tarafından belirlenen savaş emirleriyle kurulduğu belirtilmiştir. İsrailoğulları'nın dini inançlarına zarar verecek olarak görülen uluslar, büyük bir tehdit olarak görülmüş ve tamamen yok edilmiştir (Devarim 7:2–5; 20:16–18).

Siyonistler, Filistin'deki eylemlerini Yeşu'nun putperestlikle mücadelede yaptığı savaşlara benzetmişlerdir. Onlara göre, bu savaşlar Tanrı'nın emriyle yapılan kutsal ve dini görevlerdir. Siyonist Haham Kook, Siyonistlerin antik savaşçı atalarının ruhlarını taşıyan reenkarnasyonlar olduğunu ve şu anki savaşçıların geçmişteki kahramanların ruhlarına

sahip olduğunu savunmaktadır. Ancak bu Siyonist düşünce, Yahudi teolojisinde Tanrı'nın Yeşu'ya verdiği savaş ve yedi halkın imha edilmesi emrinin sadece o döneme özgü olduğunu ve sapkın putperestlikle mücadele için geçerli olduğunu unuttur. Siyonistler, antik çağdaki şartlarla aynı olmadığı için bu dini hükümleri göz ardı etmişlerdir. Gerçekte Siyonistler, Filistin topraklarını ele geçirip devlet kurma amacı doğrultusunda bu dini hükümleri dikkate almamışlardır. Yahudi terör örgütlerinin eylemleri ve Siyonist siyasi hamleler, Filistinlilerin topraklarını kaybetmelerine, öldürülmelerine, zorunlu göçe tabi tutulmalarına ve açık hava hapishanelerine mahkûm edilmelerine yol açmıştır (Alam, 2009).

Bu mesele, İsrail dini ile diğer dinler arasındaki bir mukayeseden ziyade, İsrail halkının tek hakiki Tanrı'ya sahip olduğu inancı ile diğer halkların sahte ilahlara tapması arasında bir mücadele olarak algılanmıştır.

3.2. Mağduriyet Psikolojisi ve Kolektif Narsisizm

Holokost sonrasında Yahudilerin, sinema, akademi, edebiyat ve sanat gibi pek çok alanda yaşadıkları acıları bir tür mağduriyet psikolojisi çerçevesinde ifade ettikleri ve bu deneyimi hâlen “anti-semitizm” söylemi altında koruma ve kullanma eğiliminde oldukları görülmektedir (Finkelstein, 2000). Reicher ve çalışma arkadaşları, dışlanma sürecinin oluşumunu Nazilerin Yahudilere yönelik gerçekleştirdiği soykırım bağlamında ele alır. Onlara göre, Nazizm'in cazibesi, onun kendisini bir “ahlaki görev” veya “kutsal misyon” olarak sunabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu ideoloji, topluluğun ortak bir inanç temelinde yeniden bütünleşmesini ve “yoldaşını kendin gibi sevme” ilkesi etrafında bir dayanışma kurmasını teşvik etmiştir. Bu bağlamda, “yoldaşlık” kavramı iç grubun özünü oluştururken; Yahudiler ve Çingeneler, bu topluluğun ayrıcalıklarından ve haklarından dışlanarak sistematik biçimde ötekileştirilmiştir (Reicher, Haslam ve Rath, 2008).

Tanrı'nın İsrail halkı ile yaptığı ahdin mekânı olan “Sina” dağı ile İbranice'de “nefret” anlamına gelen sin'a kelimesi arasında kurulan etimolojik ilişki, İsrail'e yönelik düşmanlığın onların “seçilmiş halk” statüsünden kaynaklandığı düşüncesine dayandırılmıştır. Bu bakış açısına göre, diğer kavimlerin İsrail'e karşı duyduğu nefret, Tanrı'nın İsrail'i özel bir sevgiyle seçmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmüştür. Böylece İsrailoğulları, kendi yaptıkları zulmü göz ardı ederek, bu düşmanlığı “kiskanılmanın” bir göstergesi olarak yorumlamışlardır (Gürkan, 2012).

3.3. Zekâ ve Etnik Ayrımcılık

Charles Murray ve Richard Herrnstein, "The Bell Curve" adlı çalışmalarında, Yahudilerin ortalama zekâ seviyelerinin diğer etnik gruplardan daha yüksek olduğunu iddia

etmişlerdir (Murray ve Herrnstein, 1994). Bu iddia, özellikle "Ashkenazi Yahudilerinin" ortalama IQ seviyelerinin diğer etnik gruplara göre daha yüksek olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Murray, 2007 yılında yayımladığı bir makalede, bu iddiayı yeniden gündeme getirmiştir. Murray ve Herrnstein, bu farkın özellikle sözlü bileşenlerde yoğunlaştığını belirtmektedir (Murray, 2007). Bu bağlamda, belirli bir etnik veya dini grubun diğerlerinden daha zeki olduğu iddiası, insan onuru ilkesine aykırıdır, çünkü bu tür iddialar ayrımcılığa ve eşitsizliğe yol açabilir. Aynı zamanda, bu tür genetik determinizm yaklaşımları, insan onuru kavramıyla çelişir. Belirli bir etnik grubun zekâ açısından üstün olduğunu iddia etmek, diğer grupların değersizleştirilmesine ve ayrımcılığa yol açabilir. Bu durum, insan onuru ilkesine aykırıdır ve toplumsal eşitliği tehdit edebilir. Ayrıca, bu tür iddialar, tarihsel olarak Yahudilere karşı yapılan ayrımcılığın ve antisemitizmin tekrar canlanmasına neden olabilir. Bu kategoriler, bir grubun sözde "pozitif" stereotipleri de dâhil olmak üzere, ırkçılığın yükünü beraberinde taşımaktadır (Gilman, 2008).

Halaha'ya göre, bir Yahudi'nin Yahudi olmayan birini kasten öldürmesi, ondan bir şey çalması veya onu aldatması yasaktır. Ancak, Yahudi olmayan birine dolaylı zarar vermek, kayıp malını elinde tutmak ve alışveriş sırasında onun hatasından yararlanmak kabul edilebilir görülmüştür. Yahudi olmayanlardan (goy/ger toşav) faiz alınmasına izin verilmiş ve bu gerekli görülmüştür. Ayrıca, ölüm ve hırsızlık gibi suçlarda, taraflardan biri Yahudi, diğeri ise yabancı olduğunda, kararlar Yahudi lehine verilmiştir (Gürkan, 2012).

Yahudi hukukuna göre, heretik, mürted ve putperestlerin –teoride– Yahudi yönetimi altında öldürülmesi esastır. Ancak, ger toşav veya Nuhilere Yahudilerle birlikte yaşama izni verilmiştir. Yahudilerin yönetimde olmadığı durumlarda veya barış zamanında, yabancıların kasten öldürülmesine izin verilmemiştir (Gürkan, 2012). Yahudilikte "Komşunu sev" emri, genellikle Yahudi olmayanları dışlayarak "Yahudi" komşu olarak yorumlanmıştır (Gürkan, 2012).

3.4. Seçilmişlik İnancı ve Kolektif Narsisizm

Yahudilikteki seçilmiş halk inancı, etnik köken ve dini aidiyet temelli bir kolektif narsisizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu inanç biçimi, mağduriyet psikolojisiyle birleştiğinde, "vadedilmiş topraklar" olarak kabul edilen bölgede yaşayan Gazze'li Müslümanların tehcir edilmesi, yok edilmesi ya da sistematik biçimde baskı ve ayrımcılığa maruz bırakılması gibi uygulamaları, "kendimizce haklı sebeplerimiz var" düşüncesiyle meşrulaştırmaktadır. Bu baskı, sindirme, dışlama ve şiddet eylemleri, son yıllarda yoğunlaşmış olsa da, yaklaşık 76 yıldır sistematik bir biçimde sürdürülmektedir. 1948 yılında Siyonist önderlerin yönlendirmesi ve Amerikan desteğiyle Filistin toprakları

üzerinde İsrail Devleti'nin kurulması, yarım milyondan fazla Filistinlinin zorla göç ettirilmesine neden olmuştur. Devletin kuruluş döneminde 650.000 civarında olan Yahudi nüfusu (toplam nüfusun yaklaşık %33'ü), sonraki yıllarda gerçekleşen kitlesel göçler ve işgalci yerleşim politikaları sonucunda 6.500.000'e ulaşmıştır. 2017 yılı itibarıyla, Yahudiler toplam nüfusun %74,7'sini oluşturmaktadır (Gürsu, 2024; Cichocka, Sengupta, Cislak, Gronfeldt, Azevedo ve Boggio, 2023).

Gruba aidiyet duygusu, bireylerin inanç ve kimlikleriyle özdeşleşme düzeyini artırarak, grup adına öldürmeye veya ölmeye dair bir teslimiyet psikolojisini güçlendirmektedir. Bu durum, İsrail ordusunun yanı sıra işgalci yerleşimcilerin de katliam eylemlerine katılmalarının ardındaki temel motivasyon olarak değerlendirilebilir. Kolektif narsisizm çerçevesinde, grubun üyeleri için en önemli hedef, grubun olumlu imajını korumak ve bu imajı süreklilik içinde yaşatmaktır (Gürsu, 2024).

Tesniye kitabında, İsrailoğullarının seçilmişliği, bu seçimin sebepleri ve Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki hukuki bağ, iki belirgin noktada açıkça ifade edilmektedir. İlk olarak, *"Çünkü sen Tanrının Rab için kutsal bir topluluksun; Tanrının Rab, yeryüzündeki tüm halkların arasından seni kendi özel halkı olman için seçti..."* ifadesi yer alır (Tesniye 7:6-11). İkinci olarak ise,

"Siz Tanrınız Rab'in çocuklarıdır. Yas tutma işareti olarak kendinizi kesmeyin ve alnınızın üst kısmında çıplak bir bölge oluşturmayın; çünkü sen Tanrının Rab için kutsal bir topluluksun ve Tanrının Rab, yeryüzündeki tüm halkların arasından seni kendi özel halkı olman için seçti..." ifadesi bulunmaktadır (Tesniye 14:1-2).

Bu bölümlerde, İsrailoğulları Tanrı'nın kutsal topluluğu olarak tanımlanır. Benzer şekilde, Mezmurlar'da da, *"Rab, Ya'kub soyunu, İsrail'i kendisine özel halk olarak seçti"* şeklinde geçen ifadeler bulunmaktadır (Mezmurlar 135:4).

Bu düşünceye göre Yahudiler, Tanrı tarafından dünyadaki diğer insanlar arasından seçilmişlerdir. Tevrat'ta İsrailoğulları'nın "Tanrı'nın oğulları" (Tesniye 14: 1), "kutsal bir ulus" (Çıkış 19: 6), "Tanrı'nın hazine halkı" (Tesniye 7: 6), "Tanrının payı ve mirası" (Tesniye 32: 9), ve Tanrı'nın onları "kendisine özel olarak seçtiği" (Tesniye 14: 2) ifadeleri yer alır. Tarih boyunca üretilen literatürde Yahudi üstünlüğü teması geniş bir şekilde işlenmiştir. İsrailoğulları'nın üstünlüğü sadece metafizik değil, somut olarak da ifade edilmiştir. Örneğin, İsrailoğulları'nın diğer uluslarda görülen ahlaki kötülüklerden uzak oldukları belirtilmiştir. İddialarına göre İbrahim'in çocukları olarak İsrailoğulları, zeki, dürüst ve mü'mindirler (Yaman, 2016).

3.5. Değersizleştirme ve Nesneleştirme

Bir eylemin ya da varlığın ahlaki bakımdan en kötü biçimde algılanabilmesi için, onun insani ve niteliksel özelliklerinden soyutlanarak nesneleştirilmesi ve bu nesnelerin aşırı ölçüde değersizleştirilmesi gerekir (Wilson, 2023). Günümüzde Gazze'de yaşanan soykırımdan sorumlu olan Siyonist İsrail devleti ve bazı İsrailli vatandaşların, "erdemli bir görevi yerine getirdikleri" inancıyla benzer kutlamalar yaptıkları ve Gazze halkını insanlıktan uzaklaştırarak nesneleştirdikleri, çeşitli gazete haberlerinde açık biçimde görülmektedir:

"İsrailli Yahudiler, İsrail'in katliam saldırılarında Gazze Şeridi'nde hayatını kaybeden binlerce Filistinlinin ölmesini dans ederek kutladı. Kadın ve çocuk demeden Filistinli sivillerin soykırıma uğramalarını 'komedi' malzemesi olarak gören İsrail vatandaşları, yaptıkları düğünde Gazze'ye uyguladıkları soykırımı anlatan şarkı eşliğinde dans etti" (Daily Ummah, 2023).

Kötülüğün teolojik boyutu olarak adlandırılabilir bu durum, dinin araçsallaştırılarak kötülüğün sistematik bir şekilde artırıldığı bir ahlaki sapkınlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer haberde şu ifadeler yer verilmektedir:

"Gazze'de soykırıma girişen ve çocuk, kadın demeden ölüm saçan İsrail ordusunun Nazileri aratmayan acımasızlıklarına bir yenisi daha eklendi. Siyonist İsrail, 38 gündür yoğun bombardıman ve saldırılarını sürdürdüğü abluka altındaki Gazze şeridinde, harabeye çevirdiği bir okulu üs haline getirdi. Çocuk katili Givati Tugay'ının okulda ayrıca kutlama yaptığı görüldü" (A Haber, 2023).

Başka bir haberde ise,

"İsrail'in başkenti Tel Aviv'de bir grup öldürülen Filistinli çocuklar için sevinç gösterisi düzenledi. 'Yarın okul olmayacak, çünkü Gazze'de çocuk olmayacak' diye bağırarak kalabalık, İsrail'deki Arapların çocuklarını da öldüreceklerini, Gazze'nin bir mezarlık olduğunu söyledi" (Daily Motion, 2024).

Yahudi teolojisinde savaş, "seçilmiş halk"ın ülke ve tanrıları Yehova için mücadele etmesi olarak tanımlanır. Buna göre, düşmanın putlarını yıkmak, onlarla evlenmemek, onlara acımamak ve onları öldürme konusunda buyruk verilmiştir (Yasanın Tekrarı 7: 1-5). Yahudi dini kültüründe savaş sırasında, bir şehre yaklaşımadan önce barışçıl bir teslimiyet teklifi sunulur ve kabul edilirse şehirdeki insanlara ve mallara dokunulmaz. Ancak, savaş sonrasında ele geçirilen bir şehirdeki savaşabilecek erkeklerin öldürülmesi, kadınlar, çocuklar, hayvanlar ve diğer varlıkların ganimet olarak alınması emredilir. Bu kurallar genellikle yedi Kenan ulusu dışındaki topraklara uygulanır. Kenan ulusları ile olan

savaşlarda ise putperest inançların yayılmasını önlemek ve Tanrı'ya başkaldıranları cezalandırmak amacıyla tüm canlıların yok edilmesi buyrulmuştur (Güngör, 2024).

İnsan onuru konusuna dikkat çekici bir örnek de Tevrat'taki "Diğer milletlerin İsrail tarafından köleleştirilmesi" ifadeleridir (Yeşaya 66:18-23; 14:1-2; Yeremya 3:17). Tanrı'nın İsrail ile yaptığı ahdin mekânı olan Sina kelimesi ile İbranice "nefret" anlamına gelen sin'a kelimesi arasında bir bağlantı kurularak, diğer kavimlerin İsrail'e yönelik düşmanlığının onların seçilmiş olmalarından kaynaklandığı iddia edilmiştir. Bu anlayışa göre, yabancıların İsrail'e karşı duyduğu nefret, Tanrı'nın İsrail'e olan sevgisinin ve onları seçmesinin doğal bir sonucu olarak görülmektedir. İsraililer ise kendi zulümlerini bırakıp kıskanıldıklarını düşünmektedirler (Gürkan, 2012).

3.6. İnsan Onurunun İsrail Onuruna Dönüştürülmesi

Yahudi hukuku, hayatın korunması ilkesine dayanarak, üç durum dışında intiharı reddeder ve yaşamın ölüme tercih edilmesini zorunlu kılar. Bir Yahudi, ölüm tehlikesiyle karşılaştığında masum birini öldürme, ensest ilişkiye girme ve putlara tapma hariç, hayatını kurtarmak için şeriatı ihlal edebilir. Ancak, bu üç büyük günahı işlemek uğruna ölümü göze alması gerekmektedir (Gürkan, 2012).

Yahudi geleneğine göre Nuh, insanlığın Âdem'den sonraki ikinci atası olarak kabul edilir; bu nedenle insanlar başlangıçta Âdemoğulları, sonrasında ise Nuhoğulları şeklinde anılmıştır. İbrahim dönemine kadar tüm insanlık, Tanrı tarafından Nuh'a verilen yedi temel yasaya uymakla yükümlü tutulmuştur. Ancak İbrahim ile yapılan ahit, İbrani ulusunun temellerini oluşturmuş; bu süreç, Musa aracılığıyla gerçekleştirilen Sina ahdiyle tamamlanmıştır. Böylece İsrailoğulları ayrıcalıklı bir kimlik kazanırken, diğer bütün insanlar Nuhoğulları kategorisinde kalmıştır (Hasanov, 2015; Rakover, 1998; Schultz, 1981).

Zaman içinde Nuhoğulları arasında farklı inanç sistemleri ortaya çıkmış ve insanlar çeşitli dini yönelimlere sapmıştır. Oved Avoda Zara kavramı, Nuhi kimliği dışında kalan bütün yabancıları tanımlamak için kullanılır. Bu nedenle Yahudi düşüncesinde insanlık temelde iki gruba ayrılır: İsrailoğulları ve yabancılar. Rabbani literatürde de bu iki ana kategoriye ilişkin çok sayıda gönderme yer almaktadır (Hasanov, 2015).

Tevrat'ta, "insan onuru"nın "İsrail onuru"na dönüştürüldüğünü ve bu konunun ırk üstünlüğü ekseninde ele alındığını gösteren bazı pasajlar bulunmaktadır. Örneğin, "Rab, İsrailoğullarını bütün insanlar arasında en onurlusu kılmıştır. Öyle ki Rab, İsrailoğullarını içerisinde bulundukları zor durumdan kurtaracak ve bu özgürlük asırlar boyu devam

edecektir. Bütün İsrail soyu Rab tarafından aklanacak, Rab kendileri ile gurur duyacaktır" (Yeşaya 45: 25). Ayrıca, "Tanrısı kendisine böylesine yakın olan başka bir büyük ulus var mı?" (Yasa'nın Tekrarı 4:7-8). Bu ifadeler, Yaratılış bölümünde insana genel bir onur bahşedildiğini belirtse de, Tevrat yazarları İsrailoğullarını en onurlu olarak kabul etmiştir. Yahudiliğe İsrail soyundan olmayanlar kolay kabul edilmemekte ve Yahudi olmayanlar Rab'in sevgisine layık görülmemektedir (Gürkan, 2008). Rabbi Ben Azzai'nin "bütün insanların eşit olduğu" görüşü, Yaratılış bölümünün temelini oluştursa da, sonraki bölümler ve yorumlar ırk üstünlüğü anlayışına dayandırılmıştır.

Tevrat, Tanrı'nın İsrailoğullarını seçip onlarla ahitleşmesi ile onların kutsallık vasfı kazandığını belirtir:

"Siz Tanrınız Rab için kutsal bir halksınız. Tanrınız Rab, öz halkı olmanız için, yeryüzündeki bütün halkların arasından sizi seçti. Rab'bin sizi sevmesinin ve seçmesinin nedeni öbür halklardan daha kalabalık olduğunuzdan değil. Siz sayıca öbür halklardan azdınız. Rab size sevgisini göstermek ve atalarınıza ant içerek verdiği sözü yerine getirmek için güçlü eliyle sizi Mısır'dan çıkardı; köle olduğunuz ülkeden, Mısır Firavunu'nun elinden sizi kurtardı" (Yasa'nın Tekrarı 7:6-8).

Yahudi tarihinde dönüm noktası niteliği taşıyan Hz. Musa ile yapılan Sina Ahdi, İsrail soyunun kutsal bir halk olarak yüceltilme sürecinin doruk noktası kabul edilir. Nuh'tan İshak'a kadar uzanan dönemde insanlık genel olarak "insan onuru" düşüncesi etrafında şekillenirken, Musa aracılığıyla gerçekleştirilen Sina Ahdi sonrasında bu anlayış "İsrail onuru" fikrine dönüşmüştür (Yaman, 2016). Toplum psikolojisi açısından bakıldığında, tarih boyunca köleliğe ve sürgünlere maruz kalan bir halkın, diğer uluslardan göremediği değeri Tanrı katında bulma arzusu, dönemin Yahudi din bilginlerinin kaleme aldığı metinlere yansımıştır. Bu metinlerde "ırksal üstünlük" kavramı, psikolojik bir telafi ve motivasyon unsuru olarak geliştirilmiştir (Atcı, 2022). Böylece Tanrı tarafından tüm insanlığa bahşedilen "onur" kavramı, zamanla yalnızca İsrail soyuna özgü bir ayrıcalığa dönüştürülmüştür.

Yaratılıştaki bütün insanlara eşit biçimde bahşedilen onur anlayışı, Yahudi teolojisinin sonraki evrelerinde farklı bir yön almış; İsrail halkı Tanrı'nın seçkin kavmi olarak tanımlanırken, diğer topluluklar ikinci derecede görülmüştür. Kur'an-ı Kerim'de de Yahudilerin "ümmilere" (yani Yahudi olmayanlara) karşı kendilerini yükümlü hissetmedikleri anlayışa sahip oldukları belirtilmiş ve bu tutumun ötekilere karşı merhametsiz bir davranış biçimine dönüştüğü vurgulanmıştır (Âl-i İmrân, 3:75).

3.7. İnsan Onurunun Muhafazası ve Ayrımcılık

Yahudilikte insan yaşamı ve onurunun korunması temel ilkeler arasında yer alır. Tevrat, insan kaçırmayı ölüm cezasıyla yasaklayarak köleliğe giden yolu kapatmaya çalışmış ve bu kuruma genel olarak olumsuz bir bakış geliştirmiştir. Bununla birlikte, Nuh'un oğlu Ham'ın lanetlenmesi ve soyunun köleliğe mahkûm edilmesi yönündeki ifadeler bu anlayışın kökenine işaret eder (Tekvin 9:18, 25, 27). Ancak Tevrat, kölelik kurumunu bütünüyle reddetmez; aksine, İbrahim, İshak ve Yakup'un kölelere ve cariyelere sahip oldukları da metinlerde açıkça belirtilir.

Tevrat, kölelik kurumunu kabul etmekle birlikte, kölelerin haklarını gözeten bazı kurallar koymuştur. Bu kurallar yalnızca İsrailoğulları'na mensup köleler için geçerlidir. Yahudi kölelerin hizmet süresi en fazla altı yıl olup, yedinci yılda özgürlüklerine kavuşmaları zorunludur. Ancak yabancı köleler için ömür boyu kölelik geçerlidir. İsrailoğulları'ndan biri borçlarını ödeyemezse, en fazla altı yıl süreyle köle olarak çalışır ve yedinci yılda serbest bırakılır. Efendisi onu başka birine satmış olsa bile, altıncı yılın sonunda özgürlüğüne kavuşur. Ayrıca serbest bırakılırken efendisi, koyun sürüsünden, tahılından ve şarabından cömertçe pay vermekle yükümlüdür (Çıkış 21:2; Tesniye 15:12-15). Bunun yanında, köleler belirli bir bedel ödeyerek altı yıl dolmadan da özgürlüklerini satın alabilirler (Levililer 25:47-54).

Tevrat'a göre, bir kişi meşru müdafaa sırasında birini öldürürse suçlu sayılmaz; ancak bu hakkın kötüye kullanılmaması için sınırlar konmuştur. Örneğin, gece vakti eve giren bir hırsızın öldürülmesi durumunda ev sahibi suçsuz kabul edilirken, aynı olay gündüz yaşanırse öldüren kişi sorumlu tutulur (Çıkış 22:2-4). Bu hüküm, öldürülen kişinin özgür bir birey olması durumunda geçerlidir. Buna karşılık, öldürülen kişi bir köleyse, Tevrat özgür bir insanın, özgür olmayan birinin ölümü nedeniyle idam edilemeyeceğini ifade eder (Çıkış 21:28-32).

Bu toplumsal düzen, Tanrı'nın Yahudiler ile diğer halklar arasında yaptığı ilahi ayırım üzerine temellendirilmiştir. Tevrat, İsrailoğulları'nı Tanrı'nın "özel ve kutsal halkı" olarak tanımlar; dolayısıyla Yahudi olmayanlara ve kölelere aynı hak ve ayrıcalıkları tanımaz. Bu eşitsizlik, sonraki dönemlerde Yahudi din âlimleri tarafından daha da sistematik hale getirilmiştir (Yaman, 2016).

3.8. İnsan Onurunun Tanınmadığı Vadedilmiş Topraklar

İsrailoğulları, sözde vowedilmiş topraklarını ellerinden alan halkların tamamen yok edilmesi gerektiğine inanır ve bu halklardan tek bir kişi bile sağ kalmamalıdır. "Ulu Tanrı'nın Musa'ya buyurduğu gibi" düşmanın acımasızca yok edilmesini öngören bu

tasarının tam olarak uygulanmasıyla sonuçlanan yok etme savaşı, çağdaş okuyucuya ne kadar acımasız görünürse görünsün, İsrailoğulları için Tanrı'nın yüce iradesinin bir sonucudur. Tanrı, kesinlikle İsrail'i sevdiği için, İbrahim'e vaat ettiği gibi, bu toprağı miras olarak O'na sunmuştur ve bu büyük lütfun karşılıksız olması mümkün değildir. Yahudilere göre topraklarına el konulanlar, Kenanlıların aşırı derecede vahşileşmiş suçları nedeniyle bunu hak etmişlerdir ve bu, onların tamamen yok edilmesini haklı çıkarır (Yeşu 24:13; Yeşu 11:20).

Bu vaat meselesi, Kenan toprakları üzerinde doğanların Tevrat yasaları gereği işgalci olarak kabul edilmesiyle ilginç bir durumu ortaya çıkarmıştır. Burada doğanlar işgalci olarak kabul edilirken, burada doğmayan İbraniler/İsrailoğulları/Yahudiler yasal mirasçı olarak nitelendirilmiştir. Tevrat, bu toprakların asıl sahipleriyle savaşmayı zorunlu kılmakta ve onlarla herhangi bir anlaşma yapmayı yasaklamaktadır. Tevrat'a göre, bu topraklarda bulunan her canlı yok edilmelidir. Tanrı, seçilmiş kavmini yasal mirasçı ilan ettiği ve "süt ve bal akan diyar" olarak tanımladığı bu kutsal toprakları, Musa'nın halefi Yeşu'nun zamanına kadar ertelemiştir (Güngör, 2024).

Tevrat, kutsal topraklara ulaşmak için her türlü yöntemi önermektedir ve İsrail'in düşmanlarına karşı terör uygulanmasını emretmektedir. Bu durum, özellikle İsrailoğulları'na vaat edilen kutsal topraklarda yaşayan diğer kavimler söz konusu olduğunda daha da şiddetli bir hal almaktadır. Tevrat'a göre, bu kavimlerin tüm canlıları acımasızca yok edilmeli ve nefes alan hiçbir varlık bırakılmamalıdır. Bu kavimleri yok etmek, Yahudiler için bir tercih değil, bir zorunluluktur ve tarih boyunca bu hüküm yerine getirilmiştir. Bu yaklaşım, günümüzde de devam etmektedir. Özellikle Amaleklilerle savaş zorunluluğu, Yahudiler için ebedi bir durum olarak kabul edilmektedir. Yahudi şeriatına göre, Amaleklilerin kötülüklerini unutmamak ve köklerini tamamen yok edene kadar onlarla savaşmak, Tevrat'ın 613 hükmünden biridir (Maimonides, 1991). Yahudi geleneğinde, Amalekliler İsrail'in ebedi düşmanının sembolü olmuştur ve Tanrı'nın İsrail ile ilgili planlarına engel teşkil eden tüm kavimler Amalekliler olarak nitelendirilmiştir, bu nedenle onlarla savaşmak Yahudiler için bir zorunluluktur (Poliakov, 2003; Güngör, 2024). Bu yüzden 2024 yılında bölgede yaşanan olaylarda, Yahudilerin acımasızlığı ve orantısız güç kullanımının teolojik meşruiyeti, kutsal kitaplarına dayandırılmaktadır. Kendi inanç, ibadet ve etnik kimliklerini diğer insanlar ve dinlerden üstün tutmaya yönelik bu anlayış, kutsal referanslarla inşa edilmiştir ve bu, onların en belirgin özelliklerinden biridir (Güngör, 2024).

3.9. Azınlık Grupların Şeytanlaştırılması ve Tehdit Algısı

İnsan onurunun yok edilmesi sürecinde, azınlık gruplar genellikle şeytanlaştırılır veya toplumsal bir tehdit unsuru olarak gösterilir. Siyonist ideolojiye göre Yahudiler, “şeytani” olarak tanımlanan Filistinlilere karşı mücadele etmek üzere Tanrı tarafından özel bir misyona çağırılmışlardır (Şahin, 2019). Bu anlayış, dış grubun insanlıktan çıkarılmasının açık bir yansımasıdır. Yahudi inanç sisteminde yer alan “Goy” ya da “Goyim” kavramı, kirli, günahkâr ve ahlaksız anlamlarına gelir; bu sıfatlar tarih boyunca Yahudi olmayan bireyleri tanımlamak için aşağılayıcı bir biçimde kullanılmıştır. Hatta Mezkit’e (2014) göre, bir Goy erkek çocuk doğumundan dokuz yıl bir gün sonra, bir Goy kız çocuk ise doğumundan üç yıl bir gün sonra “pis” kabul edilmiştir.

Pappe’nin (2018) aktardığı üzere, 1948–1982 yılları arasında Filistinliler, Nazilerle özdeşleştirilerek sistematik biçimde şeytanlaştırılmıştır. Bu “nazileştirme” ve “şeytanlaştırma” söylemi yalnızca Filistinlilerle sınırlı kalmamış, zamanla tüm İslam dünyasına ve İslam adına hareket eden kesimlere de yöneltilmiştir (Reicher ve diğerleri, 2008).

3.10. Gazze’nin Bir Açık Hava Hapishanesine Dönüştürülmesi

1967 yılında İsrail’in Gazze ve diğer Filistin topraklarını işgal etmesinin ardından, bu bölgelerde herhangi bir özerk yönetim mekanizması oluşturulmamış, yönetim tamamen İsrail’in kontrolüne bırakılmıştır. Bu topraklar, fiilen dev bir açık hava hapishanesine dönüştürülmüş olup Gazze’ye giriş ve çıkışlar bütünüyle İsrail’in iznine bağlı hale gelmiştir (United Nations, 2008; Davut, 2011). Özerk yönetim görünürde var olsa da, dış ilişkilerde tamamen İsrail işgal otoritesine bağımlıdır ve güvenlik güçleri, işgalci İsrail kuvvetlerine karşı herhangi bir savunma gerçekleştirememektedir. Birleşmiş Milletler’in 2007 yılına ait raporuna göre, Gazze’de yaşayan halkın yaklaşık yarısı ekmek, su ve elektrik gibi en temel yaşamsal ihtiyaçlardan yoksundur. Gıda, ilaç ve diğer insani yardımlar, yalnızca İsrail’in izin verdiği ölçüde uluslararası kuruluşlar tarafından bölgeye ulaştırılabilmektedir (United Nations, 2008). Filistin halkı, kendi topraklarında dışlanmış bir konuma düşürülmüş; 5 milyondan fazla Filistinli zorla göç ettirilmiş, evlerini ve arazilerini terk etmek zorunda bırakılmıştır. İsrail’in uyguladığı baskınlar, yüksek vergiler, cezalar, keyfi tutuklamalar ve sürekli tehdit ortamı, Filistinlilerin iç grubun belirlediği sınırların dışında yaşamalarını engellemek amacıyla kullanılan bir baskı aracına dönüşmüştür. Bu sistematik zulüm, yalnızca Siyonist İsrail devleti eliyle değil, aynı zamanda devletin desteğini alan Yahudi yerleşimciler tarafından da sürdürülmektedir. İsrail yönetiminin göz yumması sonucunda yerleşimciler, Filistinlilere yönelik saldırılar düzenlemekte, onların evlerine, iş yerlerine ve tarım arazilerine el koymaktadır.

Uluslararası hukuku açık biçimde ihlal eden İsrail Güvenlik Duvarı, bu sistematik ayrımcılığın en belirgin sembollerinden biridir. Bu duvar, Filistin topraklarını birbirinden kopuk kantonlara ayırarak Filistinlileri hem siyasi hem de coğrafi bir bütünlükten yoksun bırakmıştır (Gürsu, 2024). Ateş'in (2011) belirttiği üzere, Gazze halkının maruz kaldığı toplu ölümler, fiziksel ve psikolojik tahribatlar, uzun süreli abluka altında yaşamaya mahkûm edilme durumu, planlı bir soykırım stratejisinin unsurlarını oluşturmaktadır. Benzer biçimde Pappe (2018), İsrail'in Gazze Şeridi'ni dışarıdan denetlenebilen ve izlenebilen devasa bir cezaevine dönüştürme amacında olduğunu vurgular. Gazze'nin açık hava hapishanesi hâline getirilmesi, tarihsel olarak Yahudi ve Boşnak soykırımlarında kullanılan toplama kamplarıyla büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır. İsrail saldırılarının ve ablukaların zaman zaman kesintiye uğraması, bu politikanın tesadüfi değil, planlı bir biçimde yürütüldüğünü göstermektedir.

İsrail'in Filistin'e yönelik soykırım politikalarının temelinde, "kutsal topraklarda" yeniden mabet inşa etme ve tarihsel İsrail Krallığı'nı kurma ideali yatmaktadır. Bu hedeflerin önündeki en büyük engel olarak görülen Filistinli Müslümanların, yıllardır abluka altında yaşamalarına, açlık ve susuzluk çekmelerine rağmen inançlarından ve onurlu duruşlarından vazgeçmemeleri, Siyonist İsraillilerde "engellenme psikolojisi"ni (frustrasyon) beslemektedir. Bu psikolojik durum, dış grubun olumlu özelliklerinin görülmesini engellerken, aynı zamanda iç grupta öfke, kaygı ve saldırganlık duygularını körüklemekte; sonuçta Filistinli Müslümanların birer kurban haline gelmesine yol açmaktadır (Gürsu, 2022; Gürsu, 2024).

3.11. Dini ve Ahlaki Sapkınlık

Birleşmiş Milletler'in 1948'de kabul ettiği Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ne katkı sağlayan Rene Samuel Cassin, insan hakları ve onuru temasının Yahudiliğin temel kanunlarından biri olan On Emir'den geldiğini savunur. Cassin'e göre, Yahudilikte insan hayatı ve onuru temel konulardır. Yahudi inancında, ölüm tehdidi altında dahi kaçınılması gereken üç fiil vardır: şirk koşmak, insan öldürmek ve zina yapmak. Bu yasaklar, insan hayatına ve onuruna verilen önemi gösterir (Cassin, 2015; Friedman, 2015). Ancak, bu düzenlemeler Yahudi dini ve etnik mensubiyeti temel alarak kendi üyeleri ile diğerleri arasında ayrım yapar. Bu nedenle, kuralların gerçek eşitlik ve adaleti temsil ettiği söylenemez. Yahudiler, Tanrı'nın "seçilmiş kulları" olarak kendilerini özel bir konumda görmüşlerdir ve bu özel statü, onların ahlaki faziletlerinden değil, Tanrı'nın onlara verdiği dışsal bir onurdan kaynaklanır (Donnelly, 2007).

Tevrat'a göre, kasıtlı olarak birini öldüren kişi, diyet ödeyerek ölümden kurtulamaz. Bu, katilin canı için fidye ödenmesini yasaklayan ve ona acımama gerektiğini emreden

ayetlerle belirtilmiştir (Sayılar 35:31; Tesniye 19:13). Bir kişi kölesini döverek ölümüne sebep olursa, ceza alıp almaması kölenin ne zaman öleceğine bağlıdır. Eğer köle hemen ölürse adam cezalandırılır, ancak cezanın detayları belirtilmez. Eğer ölüm bir gün veya daha uzun süre sonra gerçekleşirse, ceza uygulanmaz çünkü bu durum, kölenin mülkiyetinde tasarruf hakkı olarak değerlendirilir (Çıkış 21:20–21).

İsrail Teo-Politiğinin Sosyo-Psikolojik Boyutları başlığı altında burada sıraladığımız süreçlerin somut örnekleri olarak; Gazze'de yaşanan soykırım sırasında, İsrailli haham ve siyasi lider Meir Mazuz, İsrail'in topyekûn ablukası ve saldırıları altındaki Gazze Şeridi'ne insani yardım ulaştırılmasına karşı çıkarak, *"İnsanlarla uğraşıyor olsaydık Gazze'ye insani yardım gönderirdik ama hayvanlarla uğraşıyoruz"* şeklinde beyanda bulunmuştur (Akşam, 2023).

Benzer bir yorum, İsrailli Savunma Bakanı Yoav Gallant tarafından dile getirilmiş ve *"İnsansı hayvanlarla savaşıyoruz ve ona göre hareket edeceğiz"* (Aydemir, 2023) demiştir. Ayrıca, İsrail ordusuna gönüllü olarak katılan 95 yaşındaki İsrailli Ezra Yachin, Filistinliler için katliam çağrısında bulunarak,

"Onları bitirin ve geride kimseyi bırakmayın. Onların anısını bile yok edin. Onları, ailelerini, annelerini, çocuklarını yok edin. Bu hayvanlar artık hayatta kalamaz. Bugün bir bahanemiz yok. Buradaki Araplar da bize saldırabilir. Silahlı olan her Yahudi çıkıp onları öldürmeli" ifadelerini kullanmıştır (Uchilaltv, 2024).

3.12. Tehdit Algısı ve Dış Grubun Engellenmesi

Reicher ve çalışma arkadaşlarına göre, belirli toplulukların ev sahibi toplum açısından bir tehdit unsuru olarak algılandığı durumlarda toplumsal çatışmaların ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelir. Bu grupların tehlikeli görülmesi, çoğu zaman onların "doğal" özellikleriyle –örneğin aptallık, saldırganlık ya da sapkınlık gibi niteliklerle– ilişkilendirilir; bu da tehdit algısını daha da güçlendirir (Reicher ve diğerleri, 2008). Tehdidin bir başka biçimi ise, "onların" bizim "değerlerimize", "kültürümüze" ve "yaşam tarzımıza" zarar verdiğine dair algıdır. Bu nedenle, bir toplumun neyi tehdit olarak gördüğü, kendi yaşam biçimini hangi değerlere dayandırıdığıyla doğrudan bağlantılıdır (Reicher ve diğerleri, 2008). Gazze'de yaşanan soykırım süreci bu bağlamda değerlendirildiğinde, Siyonist İsrail devleti açısından "seçilmiş Yahudi milleti" ve bu millete Tanrı tarafından vaat edilen "kutsal topraklar" onların kimliğini ve yaşam tarzını şekillendiren unsurlardır. Ancak bu hedefin önündeki en büyük engel, genel anlamda Filistin halkı, özelde ise Gazzeli Müslümanlardır (Güngör, 2024; Gürsu, 2024).

Tanah'a göre, İsrail halkının diğer toplumlarla olan ilişkisi, tektanrıcılıkla çoktanrıcılık arasındaki bir gerilim çerçevesinde ele alınır. Bu anlatımda, çevresi putperest topluluklarla çevrili tektanrılı bir milletin varlığını sürdürme mücadelesi ön plandadır (Gürkan, 2012). Bu bağlamda Tanrı'nın İsrailoğulları'na verdiği Kenan diyarında politeist inançlara hiçbir şekilde hoşgörü gösterilmemiştir. Tevrat'ta, İsrail halkının Tanrı'yla yaptığı ahde sadık kalmasını sağlamak amacıyla Kenan topraklarında yaşayan yedi putperest kavimle herhangi bir ilişki kurulmasının yasaklandığı ve bu kavimlerin tamamen ortadan kaldırılması gerektiği açıkça ifade edilmiştir (Çıkış 23:23-24; Tesniye 7:1-6; 20:16-18).

3.13. Grup İçi Erdem ve Nefretin Yayılması

Grup içi erdemin vurgulanması, erdemli Yahudilere karşı yabancı ve tehdit olarak görülen Gazze halkına yönelik nefretin yayılmasını kolaylaştırmakta ve Siyonistleri daha da radikalleştirmektedir. Bu durumda, Siyonistlerin Gazze'ye uyguladığı soykırım, ahlaki bir aşağılama olmaktan çıkıp, ahlaki bir görev ve kutsal bir ödev haline gelmektedir. "İşgalci yerleşimcilerin büyük Yahudi kipasını takan bir askerin savaşa gitmeden önce meslektaşlarını kutsaması ve 'hepimiz kutsal askerleriz' demesi" bu iç grubun kendine özgü olduğunu gösteren küçük bir örnektir (Köse, 2024). Ancak, bu benzersizlik ve seçilmişlik inancı, diğer ırk ve inançları dışladığı için dünya genelinde antisemitizmin artmasına neden olabilmektedir (Kip, 2018).

Yahudilerdeki iç grup erdeminin temelinde, seçilmişlik inancının önemli bir yer tuttuğu yukarıda ifade edilmişti. Bu nedenle, Yahudiler kendilerini diğer milletlerden üstün ve farklı görürler. Hatta Yahudi toplumu ve din bilginleri arasında, yanlış inançlara ve kötü amellere sahip olsalar bile, sadece Yahudi oldukları için cehenneme gitmeyecekleri ve Yahudi olmayanların cennete giremeyeceği inancı yaygındır. İddialarına göre Yahudilerin temel inançlarında yer alan ama tutmadıkları yedi ilke (putperestlikten kaçınma, küfürden kaçınma, zinadan kaçınma, adaleti sağlamak için adalet kurumları oluşturma, kan dökmeme, hırsızlık yapmama, canlı hayvandan et koparıp yememe), onların diğer milletlerden daha erdemli olduğunu göstermeyi amaçlar (Ben-Shalom, 2013).

3.14. Din Adına Kutsallaştırılan Kötülük

Tarih boyunca birçok örnek göstermektedir ki, kötülük eylemleri din adına gerçekleştirildiğinde kutsal bir nitelik kazandırılarak meşru hale getirilebilmiştir. Nitekim İsrail'de bir hahamın, Araplara yönelik intihar saldırılarını Yahudi inancına uygun görerek bu tür eylemleri teşvik ettiği bilinmektedir. Benzer biçimde, Haham Meir Kahane tarafından kurulan ve Arapların İsrail topraklarından tamamen çıkarılmasını savunan Kach hareketine mensup Baruch Goldstein, Ramazan ayında bir camiye saldırarak 29 kişinin ölümüne, 150 kişinin ise yaralanmasına neden olmuştur. Bu örnekler, Musevi

inancının nasıl bir ideolojik meşrulaştırma aracı olarak kullanılabildiğini açıkça ortaya koymaktadır (Küçükcan, 2010).

Tevrat'a göre, insan kanının dökülmesi yasaktır; çünkü insan, Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır ve dökülen her kanın hesabı Tanrı tarafından sorulacaktır (Tekvin 9:5-6). Aynı şekilde, Tevrat kan dökmenin ülkeyi manevi olarak kirlettiğini, bu kirliliğin yalnızca katilin kanının akıtılmasıyla temizlenebileceğini belirtir (Sayılar 35:33-34). Ayrıca, bir kişinin düşmanını kendi elleriyle öldürmesi veya bir kiralık katil tutması da yasaklanmış ve bu davranış ağır biçimde lanetlenmiştir (Tesniye 27:25). Öldürme yasağının önemi, Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya verilen On Emir'in altıncı emrinde "Öldürmeyeceksin" ifadesiyle açıkça vurgulanmıştır (Çıkış 20:13; Tesniye 5:17). On Emir'in ilk beş maddesi Tanrı-insan ilişkilerini, sonraki beş madde ise insanlar arası ilişkileri düzenler; bu ikinci bölümün "öldürmeyeceksin" buyruğuyla başlaması, yaşamın kutsallığına verilen önemi gösterir. Ancak bu yasak, yalnızca Yahudiler arasındaki ilişkiler için geçerli kabul edilmiştir. Yahudi olmayanlar, yani "ötekiler", insan değil hayvan olarak görülmüştür. Böylece bir Yahudi'nin "öteki"ni öldürmesi, yalnızca meşrulaştırılmış bir kötülük değil, aynı zamanda dini bir görev olarak sunulmuştur.

4. İnsan Onurunu Ayaklar Altına Alan İsrail Pratikleri

İsrail yönetimi, Gazze'de gerçekleştirdiği sınır ötesi saldırılarla insanlık onurunu hiçe saymıştır. Bu saldırılar, bebekler, çocuklar ve kadınlar dâhil olmak üzere birçok masum sivil hedef almış, gazetecileri ve hastaneleri bombalamış ve büyük ölüm ve yıkımlara sebep olmuştur. Bu eylemler, savaş suçu niteliğinde olup, sorumlu yetkililerin yargılanmasını gerektirmektedir (TRT Haber, 2023a; Anadolu Ajansı, 2023; Sabah, 2023; BBC, 2023; Dünya Gazetesi, 2023). İsrail Enerji Bakanı Yisrael Katz, Gazze'ye su akışını, elektrik ve yakıtı kesme talimatı vererek durumu daha da kötüleştirmiştir (TRT Haber, 2023b). Bu süreçte Gazze'deki El Şifa, El Ehli, El Kudüs, El Rantisi Çocuk ve El Nasr hastanelerine yapılan saldırılar birçok masum sivilin ölümüne yol açmıştır.

4.1. Eğitim ve Dini Özgürlüklerin İhlali

İsrail, okulları bombalayarak eğitim hakkını ihlal etmiş, sivil konutları hedef alarak binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Ayrıca, ibadet yerlerine saldırarak dini özgürlükleri kısıtlamış ve mülteci kamplarını bombalayarak savaş suçu işlemiştir (Diyanet Haber, 2023; Şarkul Evsat, 2023; CNN Türk, 2023). Yaralı taşıyan konvoyları bombalayan İsrail, fosfor bombası kullanarak ve esirlere kötü muamele ederek uluslararası hukuk ve insan hakları kurallarını ihlal etmiştir (Halk Tv, 2023; TRT Haber, 2023a; Medyascope, 2023). Ayrıca, Gazze'nin yiyecek ve enerji kaynaklarını bombalayarak açlık ve susuzluğa neden olmuş, temel ihtiyaçlara erişimi engelleyerek

insanların yaşam koşullarını kötüleştirmiş ve kitlesel göçe zorlamıştır (World Socialist Web Site, 2023; Şarkul Evsat, 2023; Sputnik Türkiye, 2023).

4.2. BM ve ABD'nin İsrail'e Desteği

BM'nin etkisiz kalması ve ABD'nin İsrail'e şartsız destek vermesi de insanlık suçudur. Avrupa'daki Yahudilere karşı işlenen soykırımlara karşı duyulan kolektif suçluluk psikolojisi bu desteğin nedenlerinden biridir. ABD'nin terör örgütlerini desteklemesi ve bazı AB ülkelerinin İsrail'in savaş suçlarını destekleyen açıklamaları da bu durumu pekiştirmektedir (Euro News, 2023; Mepa News, 2023; Strasam, 2023; DW, 2023). Müslüman ülkeler, sanatçılar, bilim insanları, sporcular, iş insanları, din adamları, gazeteciler ve kanaat önderlerinin sessiz kalmaları da bu suçları destekler niteliktedir. Yardım araçlarının Gazze'ye sokulmasının engellenmesi ve bebeklere yardım ulaştırılmaması da insanlık suçudur (Yirmidört Tv, 2023; TRT Haber, 2024).

4.3. Akademik Özgürlüklerin Kısıtlanması

7 Ekim sonrası yaşananlar, İsrail'in saldırganlığını dünya kamuoyuna bir kez daha göstermiştir. Gazze İslam Üniversitesi'nin Rektörü Profesör Sofian Tayeh, ailesiyle birlikte Jabalia Mülteci Kampı'na düzenlenen saldırıda hayatını kaybetmiştir. Akademisyenler ve öğrenciler, İsrail'e karşı eleştirilerde bulunmaları nedeniyle antisemitizm suçlamalarıyla sindirilmeye çalışılmakta ve konferansları iptal edilmektedir (Savaşan, Türkdoğan, Ceylan, Kavak, Rakipoğlu ve Aydın, 2023). ABD'de bazı üniversite rektörleri, antisemitizm konusunda yeterli önlem almadıkları gerekçesiyle istifa etmeye zorlanmıştır (Brooks, 2023; Luscombe, 2023).

4.4. Gazze'deki Saldırıların Gerçek Etkisi

Khatib, McKee ve Yusuf (2024), Gazze'deki saldırıların dolaylı ölümlere neden olduğunu ve bu ölümlerin doğrudan ölümlere göre 3 ila 15 kat daha fazla olduğunu vurguluyor. Sağlık kurumlarının yokluğu, su, gıda ve barınak eksiklikleri gibi faktörler, bu yüksek dolaylı ölüm oranlarına katkıda bulunmaktadır. Makalede, bildirilen 37.369 doğrudan ölüme karşılık, dört dolaylı ölümle yapılan iyimser bir tahminle, saldırılar sonucunda 186.000'den fazla ölüm meydana gelebileceğini belirtiyorlar. 2022 yılı nüfus tahminlerine göre, bu sayı Gazze nüfusunun %7,9'una denk geliyor. Çalışmada ateşkes sağlanmaz ve saldırılar aynı yoğunlukta devam ederse, ölü sayısının 6 Ağustos'ta 58.260'a, salgın hastalıklar ve artan gerilim de dikkate alındığında ise 85.750'ye ulaşabileceği öngörülmüyor. Acil ateşkese ve gerekli tıbbi yardım, gıda, su ve temel ihtiyaçların sağlanmasına ihtiyaç duyulduğu belirtiliyor. Ayrıca yazarlar, Gazze'deki ölü sayısının ve yıkımın hesaplanmasının, gelecekte hesap verme, savaşın yıkımının boyutlarını belirleme, savaş sonrası iyileştirme, altyapının yenilenmesi ve insani yardımlar için önemli olduğunu da vurguluyorlar.

5. Sonuç ve Gelecek

Dini veya politik görüşler ne olursa olsun, tüm insanlığın ortak sesi, bebeklerin ve kadınların öldürülmesine izin vermemelidir. İsrail'in teo-politiğinin sonucunda ortaya çıkan insan onurundaki zarar, yalnızca Gazze Şeridi'nde değil, aynı zamanda tüm vicdanlarda çaresizlik ve psikolojik travma olarak kendini göstermektedir. Bu travmalar, radikal düşünceleri besleyebilir ve güvenlik tehditlerini derinleştirerek şiddeti daha yapısal bir boyuta taşıyabilir. Bu durum, yerinden edilme tehdidiyle karşı karşıya kalan insanların sayısını artırarak, yeni mülteci krizleri ve insani felaketlerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu nedenle, İsrail'in eylemlerine ağır yaptırımlar uygulanmalı ve tüm zararlar Filistinliler lehine tazmin edilmelidir. BM'nin yetersizliğinin devam etmesi halinde, uluslararası barış ve düzenin sona ermesi kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir ortam, uzun süreli düşmanlıklara sahip aktörler arasında güvenlik ikilemini artırabilir ve bu aktörlerin kendi güvenliklerini sağlama adına şiddete başvurma eğilimlerini besleyebilir. Amin Maalouf'un *Uygarlıkların Batışı* kitabında belirttiği gibi, Orta Doğu halklarının İsrail ve Batı desteğiyle karartılan gelecekleri, Batı dünyasının temsil ettiği değerleri sarsan büyük bir uygarlık kaybına yol açmıştır (Doğrul ve Ünlü, 2023).

Batılı hükümetlerin İsrail'e verdikleri koşulsuz destek, Batı kamuoyunda ciddi bir tepki ve öfke doğurmuştur. Özellikle ABD öncülüğündeki demokratik rejimlerin, İsrail'in Filistinlilere yönelik uyguladığı şiddeti "insani yardım" söylemiyle meşrulaştırmaya çalışması, vicdan sahibi Batılı bireylerde rahatsızlık yaratmaktadır. Londra, Berlin ve New York gibi birçok şehirde düzenlenen Filistin yanlısı protestolar, yalnızca İsrail'e değil, aynı zamanda bu politikayı destekleyen Batılı siyasi elitlere de yöneliktir. İsrail'in Gazze'de yürüttüğü askeri operasyonlar, Batı demokrasilerinin ikiyüzlülüğünü açığa çıkarmış; siyasetle toplum arasındaki derin uçurumu gözler önüne sermiştir.

Dini Siyonizm, İsrail-Filistin çatışmasının temel dinamiklerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu ideoloji, özellikle yerleşim politikalarını meşrulaştırarak Filistinlilere yönelik düşmanlığı derinleştirmiştir. Ancak din, çatışmanın tek belirleyicisi değildir; İsrail hükümetinin politikaları tamamen dini referanslara dayanmaz. İsrail toplumu, din konusunda oldukça parçalı ve kutuplaşmış bir yapıya sahip olduğundan, siyasi alanda dini normların mutlak hâkimiyetine izin vermez. Buna karşın, dini ve seküler unsurları harmanlayan Siyonist ideolojinin yapısı, siyasallaşmış dini aktörlerin etkisine her zaman açık olmuştur (Baumgart, 2006).

Hunt (2008), kalıcı ve anlamlı bir barışın tesis edilebilmesi için Filistinlilere onurlu ve saygılı davranılması gerektiğini vurgular. Ona göre, karşı tarafın doğuştan sahip olduğu insanlık onurunu tanımadan kurulan bir barış, gerçek bir barış olamaz. Bu nedenle İsrail açısından barış ve birlikte yaşama adına başka bir çıkış yolu bulunmamaktadır.

1947 yılında Filistin kıyılarına ulaşan bir gemideki Yahudi göçmenlerin taşıdığı “Almanlar ailelerimizi ve evlerimizi yok etti, siz de umutlarımızı yok etmeyin” yazılı pankart, tarihsel bir ironiyi gözler önüne sermektedir. Zira kısa bir süre sonra bu göçmenlerin, yerli Filistinlileri zorla silah kullanarak sürmeleri veya öldürmeleri, dünya kamuoyunun açıklamakta zorlandığı trajik bir tabloyu ortaya çıkarmıştır. Bu topraklar tarihsel olarak Filistinlilere aittir; dolayısıyla bölgeye ilişkin anlatılarda Siyonist yerleşim ideolojisi yerine, bu topraklarda yaşayan halkın tarihsel sürekliliği vurgulanmalıdır.

İsrail rejiminin gerçekleştirdiği soykırım eylemlerini ve insan onurunu hiçe sayan uygulamaları eleştirmek, İsrail'in veya İsrailli Yahudilerin var olma hakkını reddetmek anlamına gelmemelidir. Ancak İsrail'in insan hakları ihlallerinin ve uluslararası hukuk normlarını çiğneyen tutumunun giderek daha görünür hale gelmesine rağmen, Filistin meselesi Avrupa'da hâlâ son derece tartışmalıdır. Bu durum, özellikle Almanya gibi ülkelerde, sömürgecilik ve antisemitizm gibi Avrupa tarihinin iki derin ahlaki krizini hatırlattığı için hassasiyetle ele alınmaktadır. İsrail'in, tarih boyunca insan hakları sicili sorunlu olan devletlerle iş birliği yapması ise bu karmaşayı daha da derinleştirmektedir. Bu bağlamda, yapılan eleştiriler antisemitizm değil, daha çok antisyonizm niteliği taşımaktadır; çünkü Siyonist ideolojinin dayandığı düşünsel yapı, dini ve ırkçı bir üstünlük anlayışını bir araya getirerek Yahudi olmayan insanın değerlerini yok etmeye yönelmiştir.

Türkiye'nin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin İsrail'e karşı Uluslararası Adalet Divanı'nda (UAD) açtığı davaya müdahil olma kararı alması, sürece uluslararası düzeyde önemli bir katkı sağlamıştır. Güney Afrika, 29 Aralık 2023 tarihinde İsrail'i, Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal etmekle suçlayarak dava etmiş ve Gazze'deki acil durum nedeniyle ihtiyati tedbirler talep etmiştir. Divan, 26 Ocak ve 28 Mart tarihlerinde bu taleplere ilişkin kararlar açıklamıştır. Türkiye, Güney Afrika'nın davasını desteklediğini bildirerek, Divan'ın aldığı ihtiyati tedbirlerin İsrail tarafından eksiksiz biçimde uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin bu sürece katılımı, uluslararası hukuk mekanizmalarına katkı sunmayı hedeflemektedir. UAD'nin aldığı tedbir kararları, İsrail'in Soykırım Sözleşmesi'ne aykırı uygulamalarını durdurmasını, Gazze'deki soykırım çağrılarını önlemesini ve Filistinlilerin yaşam koşullarını iyileştirecek insani yardımların kesintisiz şekilde sağlanmasını öngörmektedir (Anadolu Ajansı, 2024). Ayrıca Mahkeme, İsrail'in bu tedbirlerin uygulanmasına ilişkin düzenli raporlar sunmasını da zorunlu kılmıştır.

Kaynaklar

- ABD İsrail'in Gazze'deki Soykırımına Ortak. (2023, Ekim). *Mepa News*. Erişim adresi: <https://www.mepanews.com/analiz-abd-israilin-gazzedeki-soykirimina-ortak-63223h.htm>
- ABD temsilciler meclisi, İsrail'e yardım tasarısını onayladı. (2023, Kasım). *Euro News*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2023/11/03/abd-temsilciler-meclisi-israile-yardim-tasarisini-onayladi-ukrayna-ve-gazze-plan-disinda-k>
- ABD'nin, DEAŞ'la mücadele bahanesiyle PKK/YPG terör örgütüne desteği sürüyor. (2023, Ağustos). *Savuma Sanayi*. <https://www.savunmasanayi.org/abdnin-deasla-mucadele-bahanesiyle-pkk-ypg-teror-orgutune-destegi-suruyor/>
- AB'de Ortadoğu çatlağı: Borrell'den uyarı. (2023, Ekim). *DW*. Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/abde-ortado%C4%9Fu-%C3%A7atla%C4%9F%C4%B1-borrellden-uyar%C4%B1/a-67189323>
- AB'den İsrail'e, "Gazze'ye insani yardım girişlerine izin ver" çağrısı. (2024, Nisan). *TRT Haber*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abden-israile-gazzeye-insani-yardim-girislerine-izin-ver-cagrisi-851539.html>
- Alam, M. S. (2009). *Israeli exceptionalism: The destabilizing logic of zionism*. New York: Macmillan.
- Anayasa. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim adresi: http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf
- Arı, Y. (2023). Bir insanlık suçu ve soykırım trajedisi: İsrail'in Filistinlilere uyguladığı devlet terörü nedeniyle yargılanması gerektiğine dair bir değerlendirme. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi*, 5, 16-38. <https://doi.org/10.61216/darulhadisdergisi.1392165>
- Atcı, İ. (2022). İslâm ve diğer ilâhî dinlerde varlık kategorisinde insan onuru. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 210-236. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1101400>
- Ateş, D. (2011). Gazze ve soykırım tartışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 610-634.
- Aydemir, M. (2023). *Ayrımcılık hattı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/israilli-haham-insanlarla-ugrasiyor-olsaydik-gazze-ye-insani-yardim-gonderirdik-ama-hayvanlarla-ugrasiyoruz-/1818026>
- Baumgart, C. (2006). *Religious Zionism and Israeli foreign policy* (Occasional Paper No. 30-1). Peace Research Institute Frankfurt, Cornell University Peace Studies Program. Erişim adresi: https://www.files.ethz.ch/isn/27212/Religious_Zionism.pdf
- Ben-Shalom, R. (2013). The first Jewish work on the seven deadly sins and the four virtues. *Mediaeval Studies*, 75(205), 205-270.
- Brooks, B. (2023, 12 Aralık). Harvard faculty rally around beleaguered university president claudine gay. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/us/harvard-faculty-rally-around-beleaguered-university-president-claudine-gay-2023-12-11/>
- Cassin, R. S. (2015). *From the ten commandments to the rights of man*. Erişim adresi: <http://renecassin.over-blog.com/article-from-the-ten-commandments-to-the-rights-of-man-72080499.html>
- Cichocka, A., Sengupta, N., Cislak, A., Gronfeldt, B., Azevedo, F. ve Boggio, P. S. (2023). Globalization is associated with lower levels of national narcissism: Evidence from 56 countries. *Social Psychological and Personality Science*, 14(4), 437-447.

- CPJ: 7 Ekim'den bu yana savaş bölgesinde 61 gazeteci öldürüldü. (2023, Ekim). *BBC*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c4n61j9lmg9o>
- Davut, A. (2011). Gazze ve soykırım tartışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 610–634.
- Doğrul, M. ve Ünlü, H. (2023). *TÜBA Filistin-İsrail savaşı raporu*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Donnelly, J. (2007). Human dignity and human rights. *Swiss Initiative to Commemorate the 60th Anniversary of the UDHR*. Erişim adresi: http://www.udhr60.ch/report/donnelly-humanDignity_0609.pdf
- Eker, İ. (2023). A review on the outcomes of collective narcissism regarding political psychology. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 11(28), 312.
- European Union. (2013). Charter of fundamental rights of the European Union. Erişim adresi: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:EN:PDF>
- Finkelstein, N. G. (2000). *Holokost endüstrisi: Yahudilerin çektiği çilelerin istismarı* (U. U. Bulsun, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınları.
- Friedman, H. H. (2015). Human dignity and the Jewish tradition. Erişim adresi: <http://www.jlaw.com/Articles/HumanDignity.pdf>
- Gazze Belediyesi: 500 bin vatandaşımız açlık ve susuzluk tehlikesiyle karşı karşıya. (2023, Aralık). *Şarkul Evsat*. Erişim adresi: <https://turkish.aawsat.com/arap-d%C3%BCnyasi/4717791-gazze-belediyesi-500-bin-vatanda%C5%9F%C4%B1m%C4%B1z-a%C3%A7%C4%B1k-ve-susuzluk-tehlikesiyle-kar%C5%9F%C4%B1>
- Gazze'de 3 bin 117 öğrenci öldürüldü, 608 bin öğrenci okula gidemiyor. (2023, Kasım). *Yirmidört Tv*. Erişim adresi: <https://www.yirmidort.tv/dunya/gazzede-3-bin-117-ogrenci-olduruldu-608-bin-ogrenci-okula-gidemiyor-133275>
- Gazze'de ateşkes bitti katliam başladı! İsrail mülteci kampını bombaladı: 100'den fazla kişi öldü. (2023, Aralık). *CNN Türk*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/dunya/israil-multeci-kampini-bombaladi-100den-fazla-kisi-oldu>
- Gazzede yaşananlar soykırım suçunun şartlarını karşılıyor. (2024). *Uchilaltv*. Erişim adresi: <https://uchilaltv.com/2023/11/21/gazzede-yasananlar-soykirim-sucunun-sartlarini-karsiliyor/>
- Gilman, S. L. (2008). Are Jews smarter than everyone else? *The Jewish Quarterly Review*, 98(4), 545–561.
- Güngör, Ö. (2024). *İsrail'in teo-politiği vadedilmiş topraklar*. DBY Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2012). *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Gürsu, O. (2022). Gençlik dönemi inanç krizinin psikolojik kökenlerinin analizi: Olgu sunumu. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(3), 915–931.
- Gürsu, O. (2024). Kötülüğün sıradanlaştırılması: Gazze soykırımı bağlamında psikolojik bir analiz. *Burdur İlahiyat Dergisi*, 8, 130–149. <https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1476096>
- Gürsu, O. ve Özokudan, F. S. Ö. (2019). Ergenlerde dindarlık, narsizm ve özgüven. *Turkish Academic Research Review*, 4(4), 449.
- Harman, Ö. F. (2013). İlahi dinlerde insan onuru öğretisi. *Hız. Peygamber ve İnsan Onuru* içinde (107–114 ss.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hasanov, E. (2015). *Nuh kanunları ve nuhilik*. İstanbul: İSAM.
- Houghton, D. P. (2021). *Siyaset psikolojisi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.

- Hunt, C. J. II. (2008). A poverty of respect: Human rights, honor, dignity, and respect in the Israeli-Palestinian conflict. *Albany Law Review*, 71(4), 861-881.
- İsrail fosfor bombası kullandı iddialarını İnsan Hakları İzleme Örgütü doğruladı! (2023, Ekim). *Halk Tv*. Erişim adresi: <https://halktv.com.tr/dunya/israil-gazze-saldirilarinda-beyaz-fosfor-bombasi-mi-kullandi-776219h>
- İsrail Gazze'de ambulans konvoyunu vurdu: Çok sayıda can kaybı var. (2023, Kasım). *Haber Global*. Erişim adresi: <https://haberglobal.com.tr/dunya/israil-gazgede-ambulans-konvoyunu-vurdu-cok-sayida-can-kaybi-var-293467>
- İsrail Gazze'de hastane vurdu: 500 ölü. (2023, Ekim). *Dünya Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/dunya/israil-gazgede-hastane-vurdu-500-olu-haberi-708111>
- İsrail güçleri Gazze'de 3342 çocuk öldürdü. (2023, Ekim). *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/israil-gucleri-gazze-de-3342-cocuk-oldurdu/0>
- İsrail güçleri, bir yaşını doldurmamış 133 bebeği öldürdü. (2023a, Kasım). *TRT Haber*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-gucleri-bir-yasini-doldurmamis-133-bebegi-oldurdu-808486.html>
- İsrail ordusu Gazze'de ambulans konvoyunu vurdu, en az 15 kişi hayatını kaybetti. (2023). *Medyascope*. Erişim adresi: <https://medyascope.tv/2023/11/04/israil-ordusu-gazgede-ambulans-konvoyunu-vurdu-en-az-15-kisi-hayatini-kaybetti/>
- İsrail savaş uçakları, Gazze Şeridi'nde su boru hatlarını bombaladı. (2023, Aralık). *Sputnik Türkiye*. Erişim adresi: <https://anlatilaninotesi.com.tr/20231210/israil-savas-ucaklari-gazze-seridin-de-su-boru-hatlarini-bombaladi-1078269201.html>
- İsrail sivilleri hedef aldı! Gazze'de son durum açıklandı. (2023, Ekim). *Sabah*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/dunya/israil-sivilleri-hedef-aldi-gazgede-son-durum-aciklandi-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-6654487>
- İsrail, elektriğin ardından Gazze'de su akışını da kesti. (2023b, Ekim). *TRT Haber*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-elektrigin-ardindan-gazgede-su-akisini-da-kesti-802060.html>
- İsrail, Gazze'de hamile bir kadını iki çocuğuyla öldürdü. (2023, Ekim). *Sağlık Aktüel*. Erişim adresi: <https://www.saglikaktuel.com/haber/israil-gazgede-hamile-bir-kadini-iki-cocuguyla-oldurdu-93098.htm>
- İsrail: Esirler bırakılmadan Gazze'ye elektrik, su ve yakıt yok. (2023, Ekim). *Bianet*. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/israil-esirler-birakilmadan-gazze-ye-elektrik-su-ve-yakit-yok-286223>
- İsraili hahamdan insanlık dışı sözler... Filistinlileri 'hayvanlar' olarak niteledi. (2023, Kasım). *Akşam*. Erişim adresi: <https://m.aksam.com.tr/guncel/israilli-hahamdan-insanlik-disi-sozler-filistinlileri-hayvanlar-olarak-niteledi/haber-1418712/>
- İşgalci İsrail, Gazze'de 31 camiyi tamamen yıktı. (2023, Ekim). *Diyanet Haber*. Erişim adresi: <https://www.diyanehaber.com.tr/isgalci-israil-gazgede-31-camiyi-tamamen-yikti#:~:text=Gazze'deki%20Vak%C4%B1flar%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20i%C5%9Fgalcilerin,y%C3%BCkseldi.%22%20ifadelerine%20yer%20verildi>
- Jackson, J. W. (1993). Realistic group conflict theory: A review and evaluation of the theoretical and empirical literature. *The Psychological Record*, 43(3), 395-414.

- Khatib, R., McKee, M. ve Yusuf, S. (2024). Counting the dead in Gaza: Difficult but essential. *The Lancet*. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(24\)01169-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(24)01169-3)
- Kip, A. (2018). Grup aidiyetinin tipik özdeşimleri bağlamında Bakara suresinde 'Yahudi grup dayanışması'. *Journal of Analytic Divinity*, 2(1), 82-115. <https://doi.org/10.46595/jad.375140>
- Köse, S. (2024). Gazze'de Yahudilerin din savaşı ve işgal ordusunu şekillendiren siyonist askerler. *Muslim Port*.
- Küçükcan, T. (2010). Terörün sosyolojisi: Toplumsal kökenleri anlama imkânı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(24), 33-54.
- Lewis, M. (2007). A brief history of human dignity. J. Malpas & N. Lickiss (Ed.), *Perspectives on Human Dignity* içinde (96. s.). Springer.
- Luscombe, R. (2023, 9 Aralık). University of Pennsylvania president resigns after furor over free speech and antisemitism. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/us-news/2023/dec/09/university-of-pennsylvania-president-free-speech-antisemitism>
- Maimonides, M. (1991). *The commandments* (C. B. Chavel Çev.). Soncino Press.
- Mezkit, M. (2014). Siyonizmin siyon protokolleri ile 'dünya hâkimiyeti' düşüncesi. *Yeni Fikir Dergisi*, 6(13), 69-92.
- Murray, C. (2007, Nisan). Jewish genius. *Commentary Magazine*. Erişim adresi: <https://www.commentary.org/articles/charles-murray/jewish-genius/>
- Murray, C. ve Herrnstein, R. (1994). *The Bell Curve*. New York: The Free Press.
- Okumuş, E. (2013). Toplumsal hayatta insan onuru. *Hizmet Peygamber ve insan onuru* içinde (s. 49-62). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Öldürülen Gazzeli çocuklar için İsrail'de sevinç gösterisi. (2024). Daily Motion. Erişim adresi: <https://www.dailymotion.com/video/x6hwd0x>
- Pappe, I. (2018). *İsrail hakkında on mit*. Ankara: Nika Yayın.
- Poliakov, L. (2003). *History of anti-semitism: From the time of christ to the court Jews*. University of Pennsylvania Press.
- Rakover, N. (1998). *Law and the Noahides: Law as a universal value*. Jerusalem: The Library of Jewish Law.
- Reicher, S., Haslam, S. A. ve Rath, R. (2008). Making a virtue of evil: A five-step social identity model of the development of collective hate. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(3), 1331-1333.
- Savaşan, F., Türkdoğan, K. A., Ceylan, E., Kavak, G., Rakipoğlu, M. ve Aydın, Ö. (2023). Antisemitizm suçlamasının araçsallığı ve Batıdaki akademik özgürlüğe etkisi. *İslam Ülkeleri Akademisyenler ve Yazarlar Birliği (AYBİR)*. Erişim adresi: <https://www.aybir.org/yayinlar/rapor/antisemitizm-suclamasinin-aracsalligi-ve-batidaki-akademik-ozgurluge-etkisi/>
- Savaşın Bir Diğer Nedeni de Gazze'nin Akdeniz'deki Doğalgaz Yatakları mı?. (2023, Ekim). *Strasam*. Erişim adresi: <https://strasam.org/ua-iliskiler/uluslararasi-sorunlar/savasin-bir-diger-nedeni-de-gazzenin-akdenizdeki-dogalgaz-yataklari-mi-2470>
- Schultz, J. P. (1981). *Judaism and the gentile faiths: Comparative studies in religion*. New Jersey: Associated University Presses.

- Schwarz, R. E. (2018). The impact of religion on political decision-making in the Israeli-Palestinian conflict: Debating Judaism and Zionism (Master's thesis). ISCTE – Instituto Universitário de Lisboa, School of Sociology and Public Policy, Department of History.
- Searle-White, J. (2001). Identity-The consistent feature. In J. Searle-White (Ed.), *The Psychology of Nationalism* (pp. 47–66). New York: Palgrave Macmillan US.
- Şahin, Ö. K. (2019). (Dost-) Düşmanlar: Hristiyan siyonizmde antisemitizm ve anti-İslamizm. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1315–1330.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Ed.), *Political Psychology* (pp. 276–293). Psychology Press.
- Terör devleti İsrail'in Givati Tugayı Gazze'de okulu üs yaptı! Tepki çeken kutlama görüntüleri. (2023, Kasım). *A Haber*. Erişim adresi: <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2023/11/13/teror-devleti-israilin-givati-tugayi-gazgede-okulu-us-yapti-tepki-ceken-kutlama-goruntuleri/>
- Türkiye, Güney Afrika'nın UAD'de İsrail'e karşı açtığı soykırım davasına müdahil olacak. (2024, Mayıs). *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-guney-afrika-nin-uadde-israil-e-karsi-actigi-soykirim-davasina-mudahil-olacak/3207272#:~:text=G%C3%BCney%20Afrika'n%C4%B1n%20Uluslararası%C4%B1%20Adalet,Uluslararası%C4%B1%20Adalet%20Divan%C4%B1nda%20dava%20a%C3%A7t%C4%B1>
- United Nations. (2008). Report of the special committee to investigate Israeli practices affecting the human rights of the Palestinian people and other Arabs of the occupied territories. Kanun No. A/61/500/Add.1.
- United Nations. (2013, March). The Universal Declaration of Human Rights. Erişim adresi: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>
- Wilson, A. T. (2023). Vice-based accounts of moral evil. *Philosophical Studies*, 180(9), 2825–2845. <https://doi.org/10.1007/s11098-023-02010-9>
- Yahudiler Gazze'de yapılan soykırımı kutladı. (2023, Kasım). *Daily Ummah*. Erişim adresi: <https://www.dailyummah.com/yahudiler-gazgede-yapilan-soykirimi-kutladi/>
- Yaman, S. (2016). Tevrat'a göre insan hayatı ve onurunun kutsallığı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 352.
- Yavaş ölüm: İsrail Gazze soykırımında hastalığı silah olarak kullanıyor. (2023, Kasım). World Socialist Web Site. Erişim adresi: <https://www.wsws.org/tr/articles/2023/11/29/mliq-n29.html>

“Filistin” ve “Gazze” Kavramları İçeren Eğitim Bilimleri Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Sistemik Analizi

Systematic Analysis of Graduate Theses in Educational Sciences Containing “Palestine” and “Gaza” Keywords

 Adem Yurdunkulu^{(1)*}, Nurgün Varol⁽²⁾

⁽¹⁾İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

⁽¹⁾adem.yurdunkulu@ihu.edu.tr, ⁽²⁾nrgnvr@gmail.com

Geliş Tarihi: 05 Şubat 2025

Kabul Tarihi: 18 Mart 2025

Yayın Tarihi: 19 Ocak 2026

Öz: Bu çalışmada Türkiye’de “Filistin” ve “Gazze” anahtar kelimeleri içeren Eğitim Bilimleri alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarının çeşitli değişkenlere göre analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, YÖK Ulusal Tez Merkezinde yayımlanan ve 1998–2024 yılları arasında Eğitim Bilimleri alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamı araştırma kapsamında belirlenen kriterler doğrultusunda incelenmiştir. Tezler analiz edilirken, araştırma için belirlenen kriterler arasında “lisansüstü düzey”, “araştırma yılı”, “çalışıldıkları üniversite”, “çalışıldıkları bilim dalı”, “konu alanları”, “yazıldıkları dil” ve “yazarların cinsiyeti” gibi çeşitli değişkenler esas alınmıştır. Analiz süreci, sistematik incelemeler ve meta-analizler için tercih edilen raporlama öğelerini kapsayan PRISMA yönergeleri doğrultusunda planlanmıştır. Bulgular, tezlerin %70’ini yüksek lisans çalışmalarının oluşturduğunu, en yoğun üretimin 2024 yılında gerçekleştiğini, en fazla Necmettin Erbakan üniversitesinin yayım yaptığını, en fazla yayım olan İstanbul ve Ankara illeri olduğu ve dil olarak Türkçe dilinde en fazla yayım yapıldığına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, Eğitim Bilimleri, Lisansüstü Tezler, Sistemik İnceleme, PRISMA

Abstract: In this study, it is aimed to analyze the postgraduate thesis studies in the field of Educational Sciences in Turkey that contain the keywords “Palestine” and “Gaza” according to various variables. For this purpose, all master’s and doctoral theses published in YÖK National Thesis Center and conducted in the field of Educational Sciences between 1998 and 2024 were examined in line with the criteria determined within the scope of the research. While analyzing the theses, various variables such as “graduate level”, “year of research”, “university of study”, “discipline of study”, “subject areas”, “language of writing” and “gender of the authors” were taken as the criteria for the research. The analysis process was planned in line with PRISMA guidelines, which cover the preferred reporting elements for systematic reviews and meta-analyses. The

*Sorumlu Yazar: Adem Yurdunkulu, adem.yurdunkulu@ihu.edu.tr

ORC-ID: A. Yurdunkulu 0000-0001-7879-3184; N. Varol 0000-0002-6282-1926

findings revealed that 70% of the theses were master's theses, the most intensive production occurred in 2024, Necmettin Erbakan University published the most, Istanbul and Ankara provinces had the highest number of publications, and Turkish was the language of most publications.

Keywords: *Palestine, Gaza, Educational Sciences, Graduate Theses, Systematic Review, PRISMA*

1. Giriş

Filistin, Antik Çağ'dan günümüze kadar büyük dönüşümler geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir sancak olarak yönetilen bölge, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz mandası altına girmiş ve bu durum Arap-Yahudi çatışmasının temelini atmıştır.

1917 ile 1948 yılları arasında Filistin'e Yahudi göçünü teşvik eden ve destekleyen İngilizler tarafından sömürgeleştirildi, ta ki Yahudiler eski Filistin'i oluşturan alanın %79'unda kendileri için egemen bir devlet kurmayı ve dünyanın dört bir yanındaki ülkeler tarafından tanınmayı başarana kadar (Saleh, 2022). 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Filistinliler çeşitli göç dalgaları ve savaşlarla karşı karşıya kalmış, bölge uluslararası bir sorun haline gelmiştir (Kimmerling ve Migdal, 2003).

Filistin'in siyasal yapısı, tarihsel olarak karmaşık ve dinamik bir süreçten geçmiştir. 1964'te kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Filistinlilerin siyasal temsilcisi olarak öne çıkmış, 1993 Oslo Anlaşmaları ile Filistin Ulusal Otoritesi kurulmuştur (Sayigh, 1999). Ancak, bölgede Hamas ve El Fetih gibi gruplar arasındaki siyasal bölünmüşlük ve İsrail'in askeri ve ekonomik politikaları, Filistin'in devletleşme sürecini zorlaştırmıştır (Khalidi, 2020).

Filistin toplumu hem tarihsel mirası hem de modern dönemde yaşanan siyasal gerilimlerin etkisi altında çeşitli sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Mültecilik sorunu, işsizlik, eğitim eksiklikleri ve altyapı problemleri Filistin toplumunun günlük yaşamını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır (Tamari, 2008). Aynı zamanda Filistinlilerin kültürel direnişi ve kimliklerini koruma çabaları, bölgedeki toplumsal hareketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini artırmaktadır (Said, 1992a)

Siyasi yönetim ve Hamas'ın rolü bakımından Gazze Şeridi'nin yönetim yapısı, 2006 Filistin yasama seçimlerinin ardından köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Hamas'ın seçimleri kazanması ve 2007'de Gazze'deki kontrolü ele geçirmesi, Filistin siyasetini "iki kutuplu" bir yapıya bölmüştür: Batı Şeria'da FÜO (Fetih partisi liderliğinde), Gazze'de ise Hamas (Roy, 2011). Hamas'ın İsrail'e karşı silahlı direniş meşrulaştıran söylemi, bölgedeki çatışmaları kronikleştirirken, FÜO'nun Oslo Anlaşmaları (1993–1995) çerçevesinde İsrail ile sınırlı iş birliği politikası uluslararası toplum nezdinde tanınırlık sağlamıştır (Khalidi, 2020).

Filistin toprakları söz konusu olduğunda, işgal altındaki her toprakta olduğu gibi, yerli halk ile işgalciler arasında her zaman düşmanlık ve İsrail'in öldürme, yerinden etme, tutuklama ve kutsal yerleri Yahudi yerlerine dönüştürme politikalarına karşı direniş oluştu. Filistin halkı her şekilde bu eylemlere karşı çıkmış, 1987 ve 2001 yıllarında bu politikalara karşı iki ayaklanma patlak vermiştir (Saleh, 2022). Gazze'nin silahlı Filistin direniş hareketlerinin kalesi olduğu düşünöldüğünde, buradaki durum son derece istikrarsızdır. Gazze, 2005 yılında Batı Şeria yönetiminden bağımsızlığını kazanmasından bu yana birçok savaş yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir (Saleh, 2022). Bu savaşların en önemlileri 2006, 2009, 2012, 2014, 2021 ve şu anda devam eden ve 2023 yılında başlayan savaşlardır. Bu durum, yerel halk ile işgalci sömürgeci güç arasında bir çatışma olduğu fikriyle büyüyen nesillerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Saleh, 2022).

İsrail ve Mısır'ın 2007'den beri sürdürdüğü ablukanın insani etkileri bağlamında bakıldığında Gazze'deki altyapının çökmesine, işsizlik oranını %47'ye çıkmasına ve nüfusun %80'inden fazlasını uluslararası yardımlara bağımlı hale gelmesine (World Bank, 2023) sebep olmuştur. BM İnsan Hakları Konseyi, ablukanın "toplu cezalandırma" olarak uluslararası hukuku ihlal ettiğini vurgulamıştır (UNHRC, 2021). Tıbbi malzeme eksikliği, elektrik kesintileri ve temiz suya erişim sorunları, çocuk ölümlerinde artışa neden olmuştur (WHO, 2022).

Gazze Şeridi, İsrail–Filistin çatışmasının hem jeopolitik hem de sosyoekonomik boyutlarını somutlaştıran bir mikrokozmostur. Hamas'ın direniş odaklı yaklaşımı, FÜO'nun diplomasi arayışları ve ablukanın yarattığı insani felaket, bölgedeki çözümsüzlüğün sarmalını derinleştirmektedir. Bu bağlamda, kalıcı barışın sağlanması, Filistin iç siyasetinin birleştirilmesi ve insani krizin acilen hafifletilmesini gerektirmektedir.

Filistin halkının devam eden işgali, acı çekmelerine ve savaşlara doğrudan katılmalarına neden olarak bölgeyi hiç bitmeyen bir savaş alanına dönüştürmüştür (Saleh, 2022). Filistin topraklarının bir parçası olan Gazze Şeridi, Akdeniz kıyısında yaklaşık 365 km²'lik bir alanda yer alır ve 2 milyondan fazla Filistinliye ev sahipliği yapar (UNOCHA, 2023). Bölge, 1967'den 2005'e kadar İsrail işgali altında kalmış, ancak 2007'den bu yana Hamas'ın fiili kontrolüne girmiştir. Bu durum, İsrail ve Mısır'ın uyguladığı kara, deniz ve hava ablukasıyla birleşerek derin bir insani krize yol açmıştır (Amnesty International, 2022).

Filistin, tarih boyunca sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olmuş, çeşitli siyasal ve toplumsal faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Devletleşme süreci, uluslararası hukuk ve diplomasi aısından tartışmalar yaratmaya devam etmektedir. Gelecekte, Filistin'in barışçıl ve sürdürülebilir bir siyasal çözüm bulabilmesi için bölge içi ve dışı aktörlerin diplomatik girişimleri belirleyici olacaktır (Pappé, 2017).

Çalışmada Türkiye'de Eğitim Bilimleri alanında yapılmış ve "Filistin" ile "Gazze" anahtar kelimelerini içeren lisansüstü ve doktora tezlerinin çeşitli değişkenler bağlamında analizi gerçekleştirme amaçlanmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu alışmada Türkiye'de 1998–2024 yılları arasında "Filistin" veya "Gazze" anahtar kelimelerini içeren eğitim bilimleri bölümü alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlere göre analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Mevcut tezlerin incelenmesi ile elde edilen çözümlemeler "Filistin"/"Gazze" hakkında tarihsel gelişimi anlama ve güncel eğilimleri ortaya çıkarma konusunda yol gösterici olacaktır. Ek olarak ele alınan lisansüstü tezlere ilişkin ortak yönler ve genel eğilimler ortaya koyulabilecektir.

Bu amaç bağlamında çalışmanın alt problemleri aşağıda verilmiştir. Eğitim bilimleri alanında "Filistin" veya "Gazze" anahtar kelimeleri içeren lisansüstü tezler;

1. Yayınlandığı türe göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Yayınlandıkları yıllara göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Yayınlandığı üniversiteye göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Yayınlandığı illere göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
5. Yayınlandığı bilim dalına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

6. Yayınlandığı dile göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
7. Kullanılan araştırma yöntemine göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
8. Tercih edilen örneklem grubuna göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

Çalışmanın önemini şu şekilde özetleyebiliriz: Bir zamanlar Osmanlı Devleti’ne bağlı sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti ile yakın bağları olan Filistin’e karşı akademik camianın ne denli hassasiyet sahibi olduğu ele alınacaktır. Akademisyenlerin siyasi endişeleri, mevki ve makam kaybetme korkuları kimi zaman istedikleri çalışmaları yapmamasına neden olmakta; kimi zaman da içinde bulundukları rahatlıktan ötürü bu tarz konulara girme gereksinimi duymamaktadırlar. Bu çalışma ile Türkiye ve Filistin arasındaki bağlara akademisyenlerin ne denli hassasiyet/ilgi gösterdikleri de gözlemlenebilecektir.

2.2. Yöntem

Filistin veya Gazze anahtar kavramlarını ele alan eğitim bilimleri alanında 1998–2024 yılları arasındaki lisansüstü tezlerin incelenmesini hedefleyen bu çalışma, sistematik derleme yöntemi çerçevesinde kurgulanmıştır.

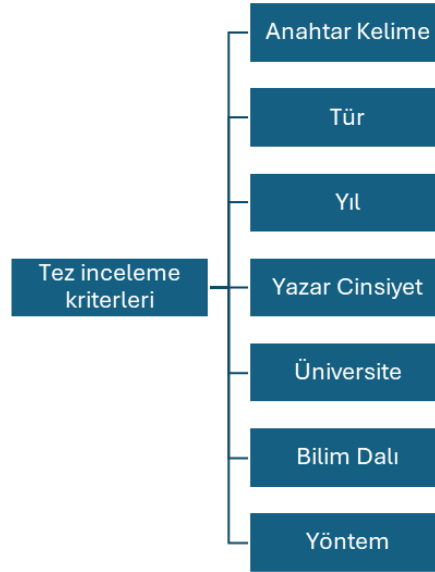
Sistematiik derleme; belirli bir konuda gerçekleştirilmiş araştırmaların kapsamlı ve detaylı bir şekilde taranarak, önceden belirlenmiş dâhil etme kriterleri doğrultusunda bulguların sentezlendiği ve konuya dair geniş bir bakış açısı sunan bilimsel bir araştırma türüdür (Aslan, 2018).

2.3. Veri Toplama Süreci

Çalışmaya dâhil edilecek kriterler belirlenirken;

- 1998–2024 yılları arasında “Gazze” ya da “Filistin” anahtar kavramları içeren YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yayımlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezi olması,
- Çalışmanın Eğitim Bilimleri alanında yapılmış olması özellikleri aranmıştır.

Araştırmada öncelikle veri toplama aracında yer alan inceleme kriterleri geliştirilerek belirlenen kriterler doğrultusunda “Tez İnceleme Formu” oluşturulmuştur. Tez inceleme kriterleri Şekil 1’de sunulmuştur.

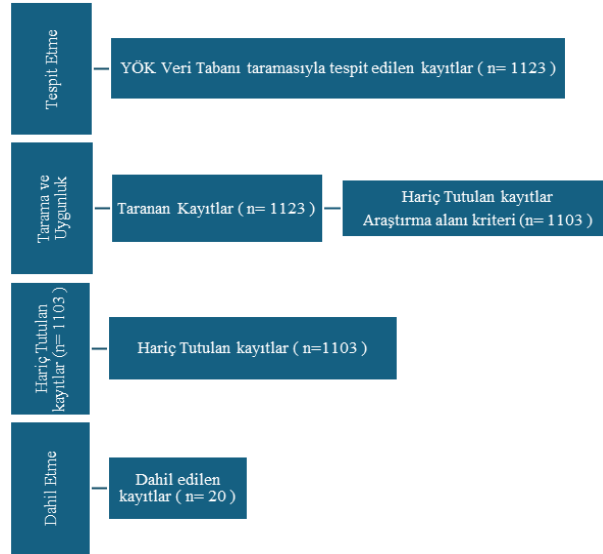
Şekil 1. Çalışmaya Ait Sistematik Derleme Aşamalarına İlişkin Bilgi Akışı

Çalışma kapsamındaki her bir tez, Şekil 1 'de verilen "Tez İnceleme Kriterleri" dikkate alınarak incelenmiş ve araştırmada geliştirilen "Tez İnceleme Formuna" kaydedilmiştir. Veri toplama sürecinde;

1. Türkiye'de 1998–2024 yılları arasında Eğitim Bilimleri alanına kaynaklık eden tüm lisansüstü tezlerin YÖK Ulusal Tez Merkezi'ne kaydedildiği,
2. Tezlere ilişkin bilgilerin (yıl, üniversite, bilim dalı, tür, desen vb.) tez yazarları ya da ilgili enstitü görevlileri tarafından yapılan kontrollerin hatasız yapıldığı varsayılmıştır.

Bu çalışma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanına "Filistin" veya "Gazze" şeklinde anahtar kavramlar girilmiş ve 1987–2024 yılları arasında yayımlanan 1123 tez olduğu görülmüştür. Sonrasında ise konu kısmı eğitim olarak seçilmiş ve en erken 1998, en yeni 2024 yılına ait 20 tez olduğu gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, analiz süreci, sistematik incelemeler ve meta-analizler için tercih edilen raporlama öğelerini kapsayan PRISMA yönergeleri doğrultusunda planlanmıştır (Moher, Liberati, Tetzlaff, Altman, the PRISMA Group, 2009) ve Şekil 2.'de gösterilmiştir. PRISMA; tanımlama (tespit etme), tarama, uygunluk değerlendirmesi ve dâhil etme olarak dört temel aşamaya dayanmaktadır.

Şekil 2. Çalışmaya Dâhil Edilen Tezlerin Akış Şeması

2.4. Veri Analizi

Verilerin analizinde, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ilgili tüm tez çalışmaları, Microsoft Excel çalışma sayfasında her bir sütuna bir veri gelecek şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme kapsamında; araştırmacıların ismi, cinsiyeti, tezin yazım dili, yayımlandığı üniversite, bağlı olduğu ana bilim dalı ve bilim dalı, yılı ve türü gibi bilgiler her bir tez için ayrı bir satıra işlenmiştir. Elde edilen veriler, bu kategoriler doğrultusunda sınıflandırılmış, tablolar halinde organize edilmiş ve analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, verilerin frekans ve yüzdelik değerleri hesaplanarak veri analizleri tamamlanmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinin üniversitelere göre dağılımı incelenirken, en fazla tez üretilen üniversiteden başlanarak ilk 15 sıradaki üniversite listelenmiş, geri kalan üniversiteler ise "diğer" kategorisi altında kodlanmıştır.

2.5. İnandırıcılık ve Teyit Edilebilirlik

Mevcut çalışmada bulgular detaylı bir şekilde ele alınmış, tez inceleme kriterlerine göre tablolara işlenmiş ve tutarlı yöntemler kullanılmaya gayret edilmiştir. Aynı zamanda mümkün olduğunca ayrıntılı betimleme yapılmış ve sınırlar net bir şekilde ifade edilmiştir. Bulgular bölümünde ise tablolarda yer alan verilerin birbirleri ile tutarlı ve destekleyici olması elde edilen bilgilerin doğruluğunu tekrar ispat etmiştir.

2.6. Etik Konular

Çalışmadaki veriler kamuya açık olan YÖK Ulusal Tez Merkezinden elde edilmiş ve araştırmacı verilerin toplanması ve kullanımına ilişkin etik hassasiyet göstermiştir. Ayrıca çalışmanın bütününde detaylı bilgilere yer verilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde 1998–2024 yılları aralığında, YÖK Tez Merkezi ulusal veri tabanında indekslenen ve eğitim bilimleri alanında yer alan “Filistin” veya “Gazze” anahtar kavramları içeren lisansüstü tez çalışmalarına ilişkin bulgulara yer verilmiş ve elde edilen bulgular tablo ve grafikler eşliğinde sunulmuştur.

3.1. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin türlerine göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

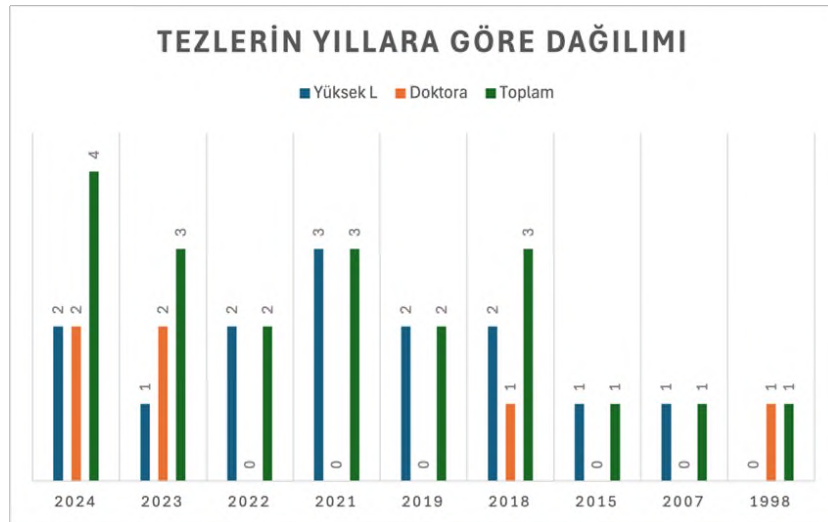
Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

Tezin Türü	f	%
Yüksek Lisans	14	70,00 %
Doktora	6	30,00 %
Toplam	20	100,00 %

Tablo 1.'e bakıldığında çalışma kapsamında Türkiye’de yayımlanan tezlerin yarıdan fazlasının (f=14) yüksek lisans tezlerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. 1998–2024 yılları arasında “Filistin” veya “Gazze” anahtar kelimesi ile üretilen toplam 20 tezin, %70.00’i yüksek lisans tezi, %30,00’u ise doktora tezi olduğu görülmektedir.

3.2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin yıllarına göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

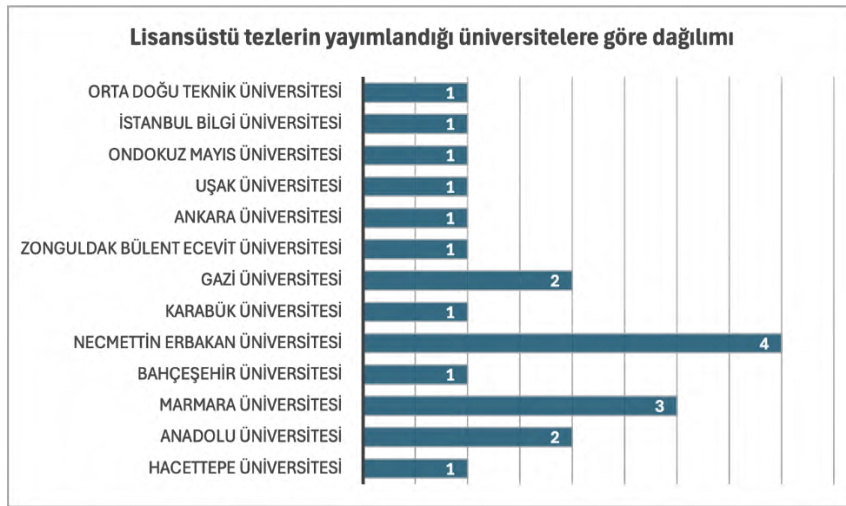

Şekil 3. Lisansüstü Tezlerin Yayımlı Yıllarına Göre Dağılımları

Şekil 3. incelendiğinde, mevcut çalışma kapsamında ele alınan tezlerin artan bir ivme şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek lisans tezlerinin 1998 yılı hariç, diğer tüm yıllarda yapıldığı; doktora tezlerinin ise sadece 1998, 2018, 2023 ve 2024 yıllarında yapıldığı görülmektedir.

3.3. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı Üniversitelere Göre Dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin yayımlandığı üniversitelere göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

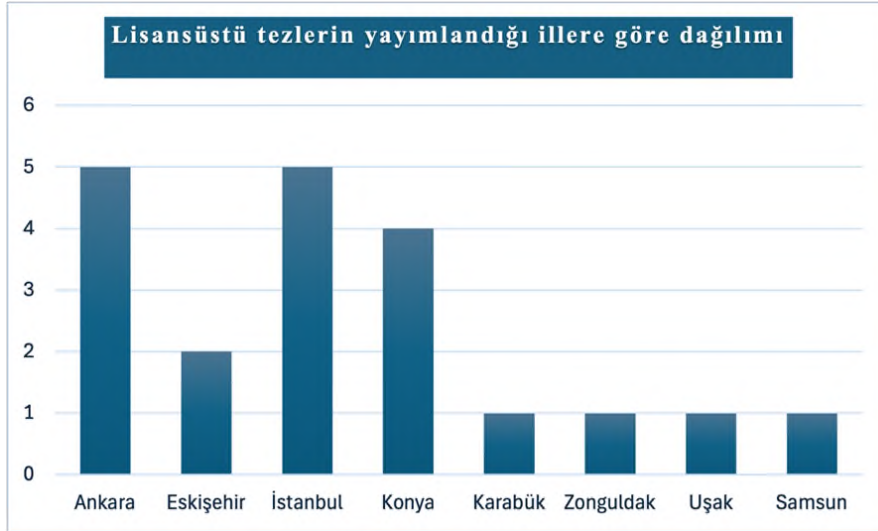

Şekil 4. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Şekil 4. incelendiğinde lisansüstü tezlerin yayımlandığı üniversitelere göre tez yoğunluğunun belirli üniversitelerde toplandığı anlaşılmaktadır. Necmettin Erbakan Üniversitesi 4 tez ile en yüksek yayımlama oranına sahipken, onu 3 tezle Marmara Üniversitesi ve 2'şer tezle Gazi Üniversitesi ile Anadolu Üniversitesi takip etmektedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi gibi köklü üniversitelerde ise yalnızca birer tez yayımlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bir diğer köklü üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi'nden konuya ilişkin herhangi bir tez yayımlanmaması da şaşırtıcı bir durum olarak göze çarpmaktadır.

3.4. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı İllere Göre Dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin yayımlandığı illere göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

Şekil 5. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı İllere Göre Dağılımı

Şekil 5.'e bakıldığında, Ankara ve İstanbul illeri 5'er tez ile en fazla tez yayımlanan şehirler olarak öne çıkmaktadır. Bu iki ilin ardından Konya 4 tez ile önemli bir katkı sağlamaktadır. Eskişehir 2 tez onu takip ederken, Karabük, Zonguldak, Uşak ve Samsun gibi şehirlerinde ise yalnızca birer tez yayımlanmıştır. Konu ile ilgili tez sayılarının büyük illerde daha fazla olması, nicel olarak daha fazla nüfusa ve üniversiteye sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.5. Lisansüstü Tezlerin Yürütüldükleri Alanlara Göre Dağılımı

Bu kısımda lisansüstü tezlerin yürütüldükleri alanlara göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Yürütüldükleri Alanlara Göre Dağılımları

Yıl	Tez Türü	Lisansüstü Tezlerin Yürütüldükleri Alanlara Göre Dağılımı
2024	Doktora	Eğitim Yönetimi Bilim Dalı
	Doktora	Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Din Eğitimi Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Eğitim Teknolojileri Ana Bilim Dalı
2023	Doktora	Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı
	Doktora	Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Eğitim Yönetimi Bilim Dalı
2022	Yüksek Lisans	Sosyoloji Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Aktüerya ve Risk Yönetimi Ana Bilim Dalı
2021	Yüksek Lisans	Yönetim Bilişim Sistemleri Ana Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
2019	Yüksek Lisans	Eğitim Yönetimi Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Özel Eğitim Ana Bilim Dalı
2018	Yüksek Lisans	Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
	Yüksek Lisans	Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
	Doktora	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
2015	Yüksek Lisans	Ortaöğretim Matematik Öğretimi Bilim Dalı
2007	Yüksek Lisans	Sosyal Bilimler Enstitüsü
1998	Doktora	Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tablo 2.'ye bakıldığında lisansüstü tezlerin yıllara ve yürütüldükleri alanlara göre dağılımını görülmektedir. Buna göre, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı ve Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, özellikle son yıllarda hem doktora hem de yüksek lisans düzeyinde öne çıkan alanlardır. 2024 yılında Zihin Engelliler Eğitimi, Din Eğitimi ve Eğitim Teknolojileri gibi farklı disiplinlerde yürütülen tezler, alan çeşitliliğinin arttığını ortaya koymaktadır. 2023 yılında Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı'nda iki doktora tezi yürütülmesi, bu alandaki akademik ilgiyi göstermektedir. 2022 ve 2021 yıllarında, daha disiplinler arası yaklaşımlar öne çıkmış; Sosyoloji, Aktüerya ve Risk Yönetimi, Yönetim Bilişim Sistemleri gibi farklı sosyal bilim alanlarında tezler yapılmıştır. Bu durum, eğitim bilimlerinin sosyal bilimlerle olan etkileşimini ve çok disiplinli yaklaşımların artışı göstermektedir.

3.6. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı Dillere Göre Dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin yayımlandığı dillere göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Yayımlandığı Dillere Göre Dağılımları

Dil	Yüksek Lisans (f)	%	Doktora (f)	%
Türkçe	10	71,42	5	83,33
İngilizce	4	28,58	1	16,67
Toplam	14	100,00	6	100,00

Tablo 3. incelendiğinde tezlerin büyük çoğunluğunun Türkçe yazıldığı anlaşılmaktadır. Yüksek lisans tezlerinin %71,42'si (10 tez) ve doktora tezlerinin %83,33'ü (5 tez) Türkçe olarak hazırlandığı buna karşılık, İngilizce yazılan tezler yüksek lisansta %28,58 (4 tez), doktora ise yalnızca %16,67 (1 tez) oranında olduğu görülmektedir. İngilizce yazılan tezlerin yüksek lisansta olması ayrı bir ilgi çekici nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.7. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre nasıl dağılım gösterdikleri ele alınmıştır. Tabloda yer alan yöntem isimleri tezlerdeki kullanıldıkları nasıl ise o şekilde yazılmıştır.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımları

Yıl	Tez Türü	Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımları
2024	Doktora	İlişkisel Tarama Modeli
	Doktora	Fenomenoloji Araştırma Yöntemi
	Yüksek Lisans	Durum Çalışması
	Yüksek Lisans	Doküman İncelemesi
2023	Doktora	Doküman İncelemesi
	Doktora	Betimsel Tarama Modeli
	Yüksek Lisans	Betimsel Tarama Modeli
2022	Yüksek Lisans	Nitel Araştırma Yöntemi
	Yüksek Lisans	Nicel Yöntem
2021	Yüksek Lisans	Test Tekniği
	Yüksek Lisans	Korelasyonel Araştırma Yöntemi
	Yüksek Lisans	Nitel Görüşme Modeli
2019	Yüksek Lisans	Doküman Analizi
	Yüksek Lisans	Tarama Modeli
2018	Yüksek Lisans	Tarama Modeli yaklaşımı
	Yüksek Lisans	Nitel Amaçlı Örneklem Tekniği
	Doktora	Karma Yöntem (Temel Yorumlayıcı Desen + Çok Aşamalı Rastlantısal Küme Örneklem Yöntemi)
2015	Yüksek Lisans	Nicel Tarama Yöntemi
2007	Yüksek Lisans	Karma Yöntem (Görüşme Tekniği + Temel Nicel Araştırma Yöntemi)
1998	Doktora	Yarı Nitel Deseni

3.8. Lisansüstü tezlerin örneklem seçimlerine göre dağılımları

Bu kısımda lisansüstü tezlerin örneklem gruplarına göre nasıl dağılım gösterdikleri yer almaktadır.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Örneklem Gruplarına Göre Dağılımları

Yıl	Tez Türü	Lisansüstü Tezlerin Örneklem Gruplarına Göre Dağılımları
2024	Doktora	Gazze Şeridi'ndeki 4716 lise öğrencisi
	Doktora	Ankara ilindeki Suriyeli mültecilerden oluşan 9 öğretmen
	Yüksek Lisans	Kudüs konulu 10 resimli çocuk kitabı
	Yüksek Lisans	Kudüs'te çalışan öğretmen ve eğitim liderleri
2023	Doktora	Filistin Eğitim ve Yükseköğretim Bakanlığı'ndan alınan belgeler
	Doktora	Filistin'de yer alan Gazze Şeridi Valiliklerindeki devlet okullarındaki 4. sınıflarda derse giren 248 öğretmen
	Yüksek Lisans	Devlet ortaokullarında görev yapan 275 okul müdürü
2022	Yüksek Lisans	Filistinli 15 üniversite öğrencisi
	Yüksek Lisans	El-Kudüs Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari 1420 kişi
2021	Yüksek Lisans	Filistin Gazze şehrinde eğitim gören, 16 sınıftan toplam 560 lise öğrencisi
	Yüksek Lisans	İsrail vatandaşı olan, İsrail'de yaşayan 234 Arab Filistinliler
	Yüksek Lisans	El-Kudüs Üniversitesi'nde Türkçe'yi yabancı dil olarak öğrenen 60 üniversite öğrencisi
2019	Yüksek Lisans	Filistin Yükseköğretim Sistemine ilişkin mevzuat, rapor, değerlendirme, istatistikler
	Yüksek Lisans	Gazze'deki özel eğitim merkezinde görev yapan 100 zihinsel engelli öğretmen
2018	Yüksek Lisans	41 Yabancı uyruklu üniversite öğrencisi
	Yüksek Lisans	22 Lisansüstü öğrencisi
	Doktora	5 okul yöneticisi, 5 psikolojik danışman, 10 öğretmen- Filistin Batı Şeria'daki 827 lise öğrencisi
2015	Yüksek Lisans	100 lisansüstü öğretmen adayı
2007	Yüksek Lisans	15 öğrenci, 5 profesör - 133 doküman
1998	Doktora	Üst düzey üniversite yöneticileri

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Türkiye'de Eğitim Bilimleri alanında yapılmış ve “Filistin” ile “Gazze” anahtar kelimelerini içeren lisansüstü ve doktora tezlerinin çeşitli değişkenler bağlamında analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, çalışmanın kapsamı çerçevesinde bazı önemli eğilimleri ve akademik ilgiyi ortaya koymaktadır.

Öncelikle, tezlerin %70'inin yüksek lisans düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, ilgili konuların akademik araştırmalarda daha çok yüksek lisans seviyesinde ele alındığını, doktora düzeyinde ise görece daha az çalışıldığını göstermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bunun nedenleri arasında, doktora tezlerinin genellikle daha geniş kapsamlı ve derinlemesine analizler içermesi gerektiğinden dolayı araştırmacıların farklı konu alanlarına yönelmesi gösterilebilir. Gelecekte, bu alandaki doktora tez sayısının artırılması, konunun akademik literatürde daha derinlikli incelenmesini sağlayabilir (Creswell, 2014).

Araştırma bulguları, en yoğun tez üretiminin 2024 yılında gerçekleştiğini göstermektedir. Bu artış, Filistin ve Gazze konularına yönelik akademik ilginin son yıllarda arttığını ve güncel gelişmelerin akademik çalışmalara yansıdığını ortaya koymaktadır (Said, 1994). Özellikle bölgedeki olayların dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de akademik alanda yankı bulması, araştırma eğilimlerini şekillendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir (Chomsky, 2010).

Üniversiteler düzeyinde yapılan analizde, en fazla çalışmanın Necmettin Erbakan Üniversitesi tarafından üretildiği görülmektedir. Bu durum, ilgili üniversitenin bu konuya akademik olarak daha fazla eğildiğini ve ilgili alanda çalışan akademisyenlerin varlığını işaret etmektedir. Üniversitelerin akademik odak noktaları, bünyelerindeki akademisyenlerin araştırma ilgi alanlarına ve bilimsel teşvik politikalarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Altbach, 2004). Dolayısıyla, farklı üniversitelerde bu konulara yönelik akademik ilginin artırılması adına daha fazla akademik destek ve teşvik sağlanması faydalı olabilir.

Coğrafi dağılım açısından incelendiğinde, en fazla yayımın İstanbul ve Ankara illerinde yapıldığı belirlenmiştir. Bu sonuç, akademik üretimde metropol üniversitelerinin hâkimiyetini ortaya koymaktadır (Karasar, 2020). Türkiye'deki akademik çalışmaların büyük şehirlerde yoğunlaşması, araştırma olanaklarının ve akademik kadroların bu bölgelerde daha geniş kapsamlı olmasından kaynaklanabilir. Anadolu'daki diğer üniversitelerde de bu alanda araştırmaların teşvik edilmesi, konunun daha geniş bir akademik tabana yayılmasını sağlayacaktır (Trow, 1973).

Dil tercihleri açısından yapılan inceleme, tezlerin büyük bir çoğunluğunun Türkçe olarak yazıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, konunun yerel akademik camiada daha fazla ilgi gördüğünü göstermektedir. Ancak, uluslararası akademik camiayla daha fazla etkileşim sağlanması adına İngilizce ve diğer yabancı dillerde yapılan çalışmaların

artırılması önem arz etmektedir (Swales, 1990). Bu bağlamda, uluslararası akademik değişim programlarının teşvik edilmesi ve yurt dışındaki üniversitelerle ortak projelerin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, Erasmus+ ve benzeri programlar aracılığıyla araştırmacıların farklı akademik ortamlarla etkileşim kurmaları sağlanabilir. Bu tür iş birlikleri, Türkiye’deki akademik üretimin uluslararası düzeyde daha fazla görünürlük kazanmasına katkıda bulunacaktır. Böylece, Türkiye’de üretilen akademik bilginin uluslararası düzeyde daha fazla görünürlük kazanması ve küresel akademik tartışmalara katkı sağlaması mümkün olacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Filistin ve Gazze konularına yönelik lisansüstü akademik çalışmaların Türkiye’de belirli üniversiteler ve büyükşehir merkezlerinde yoğunlaştığı, yüksek lisans düzeyinde daha fazla çalışıldığı ve araştırmaların çoğunlukla Türkçe olarak üretildiği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, ilgili konuların daha geniş bir akademik çerçevede ele alınması için doktora düzeyindeki araştırmaların teşvik edilmesi, Anadolu’daki üniversitelerde akademik üretimin artırılması ve İngilizce yayın yapma kapasitesinin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, akademik politikalar kapsamında Filistin ve Gazze temalı araştırmalara yönelik fon sağlanması ve akademik teşviklerin artırılması, bu alandaki bilimsel çeşitliliği ve etki alanını genişletebilir. Gelecekte, doktora seviyesindeki çalışmaların artırılması, farklı üniversitelerde bu konuya yönelik akademik teşviklerin sağlanması ve İngilizce yayınların teşvik edilmesi, konunun daha geniş bir akademik perspektifle ele alınmasını sağlayabilir (Bourdieu, 1988). Bu doğrultuda, ilgili alanda yapılan çalışmaların nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi, Türkiye’deki akademik camianın bu küresel meseleye katkısını artıracaktır.

4.1. Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

- **Disiplinlerarası Çalışmaların Teşvik Edilmesi:** Eğitim bilimleri ile uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi alanların kesişiminde daha fazla çalışma yapılması, konunun farklı perspektiflerden ele alınmasını sağlayacaktır.
- **Doktora Tezlerinin Artırılması:** Bu alandaki doktora düzeyindeki çalışmaların teşvik edilmesi, konunun daha derinlemesine analiz edilmesine katkı sağlayabilir.
- **Uluslararası İşbirliklerinin Güçlendirilmesi:** Yurt dışındaki üniversiteler ve araştırma merkezleriyle ortak projeler geliştirilerek, konunun küresel bağlamda ele alınması sağlanabilir.
- **İngilizce Yayınların Artırılması:** Türkiye’de yapılan çalışmaların uluslararası akademik camiaya daha fazla ulaşabilmesi için İngilizce makaleler ve kitap bölümlerinin teşvik edilmesi önemlidir.

- **Veri Tabanlarının ve Kaynakların Genişletilmesi:** Çalışmaların daha kapsamlı veri setleri ile desteklenmesi ve geniş ölçekli meta-analizlerin yapılması önerilmektedir.
- **Uygulamalı Araştırmaların Artırılması:** Eğitimde Gazze ve Filistin konularının müfredatlara entegrasyonu ve öğretim materyallerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalı araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Altbach, P. G. (2004). Globalisation and the university: Myths and realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management*, 10(1), 3–25. <https://doi.org/10.1080/13583883.2004.9967114>
- Amnesty International. (2022). *Israel's apartheid against Palestinians: Cruel system of domination and crime against humanity*. Londra: Amnesty International.
- Aslan, A. (2018). Sistematik derleme ve meta-analizi. *Acta Medica Alanya*, 2(2), 62–63.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Stanford University Press.
- Chomsky, N. ve Papp, I. (2013). *Gaza in crisis: Reflections on Israel's war against the Palestinians*. Haymarket books.
- Creswell, J. W. (2014). *Research desing: Qualitative, quantitative and mixed methods approach* (4. bs.). United State of America: Sage Publications.
- Chomsky, N. (2010). Some simple evo devo theses: How true might they be for language. *The evolution of human language*, 45–62.
- Fawcett, L. ve Sayigh, Y. (Ed.). (1999). *The third world beyond the Cold War: Continuity and change*. OUP Oxford.
- Jawad, S. A. (2004). Kimmerling and Migdal: The Palestinian people: A history. *Journal of Palestine Studies*, 33(3), 110–112. <https://doi.org/10.1525/jps.2004.33.3.110>
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi* (35. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Khalidi, R. (2020). *The hundred years' war on Palestine: A history of settler colonialism and resistance, 1917–2017*. New York: Metropolitan Books.
- Kimmerling, B., & Migdal, J. (2003). *The Palestinian people: a history* Harvard University Press. Cambridge MA.
- Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG; the PRISMA Group. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *PLOS Medicine*, 6(7), 1–6 <http://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>
- Pappé, I. (2017). *Ten myths about Israel*. Verso Books.
- Roy, S. (2011). *Hamas and civil society in Gaza: Engaging the Islamist social sector*. Princeton: Princeton University Press.
- Said, E. W. (1992a). Peace and the Middle East. *Journal of Communication Inquiry*, 16(1), 5–19. <https://doi.org/10.1177/019685999201600101>
- Said, E. W. (1992b). *The question of Palestine*. New York, NY: Vintage Books.
- Said, E. W. (1994). *Orientalism*. New York, NY: Vintage Books.

- Saleh, M. M. (2022). *The Palestine issue: Historical background and contemporary developments*. Beirut, Lebanon: Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations.
- Sayigh, A. (1999). Renewable energy–the way forward. *Applied Energy*, 64(1–4), 15–30.
- Sayigh, Y. (1999). *Armed struggle and the search for state: The Palestinian National Movement, 1949–1993*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Swales, J. M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Tamari, S. (2008). *Mountain against the sea: Essays on Palestinian society and culture*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Trow, M. (1973). *Problems in the transition from elite to mass higher education*. Berkeley, CA: Carnegie Commission on Higher Education.
- UNGA. (2012). *Resolution 67/19: Status of Palestine in the United Nations*. New York: United Nations General Assembly.
- UNHRC. (2021). *Report of the independent international commission of inquiry on the occupied Palestinian territory*. Cenevre: United Nations Human Rights Council.
- UNOCHA. (2023). *Humanitarian needs overview: Occupied Palestinian territory*. New York: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.
- WHO. (2022). *Health access barriers for Gaza patients*. Cenevre: World Health Organization.
- World Bank. (2023). *Economic monitoring report to the Ad Hoc Liaison Committee*. Washington, DC: World Bank Group.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gazze’de Çalınan Çocukluk: Soykırım ve Etnik Temizlik Gölgesinde Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmet Perspektifi

Stolen Childhood in Gaza: Children's Rights and Social Work Perspective in the Shadow of Genocide and Ethnic Cleansing

 Hicran Atatanır^{(1)*}, Yaser Snoubar⁽²⁾

⁽¹⁾Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye, ⁽²⁾Katar Üniversitesi, Katar

⁽¹⁾hatatanir@gmail.com, ⁽²⁾ysnoubar@qu.edu.qa

Geliş Tarihi: 08 Ekim 2025

Kabul Tarihi: 18 Kasım 2025

Yayın Tarihi: 19 Ocak 2026

Öz: Gazze’de süregelen soykırım ve etnik temizlik çocukları ciddi insani ve psikososyal krizlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çalışma, Gazze’de çocukların maruz kaldığı hak ihlallerini sosyal hizmet odağında ele alarak, uluslararası hukukun, insani yardım mekanizmalarının ve sosyal hizmet uygulamalarının rolünü incelemektedir. Fiziksel güvenliklerinin yanı sıra eğitim, sağlık ve psikososyal destek gibi temel hakları da ihlal edilen çocukların ruh sağlığına yönelik geri dönüşü olmayan etkiler bırakan soykırım ve etnik temizlik gölgesinde çocukların yaşadığı travmalar; çocuk haklarının ihlali, temel ihtiyaçlara erişim eksikliği ve uluslararası toplumun sürece verdiği tepkiler odağında ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada, sosyal hizmet disiplininin kriz yönetiminde ve travma sonrası rehabilitasyon evresinde oynayabileceği roller değerlendirilmektedir. Çocukların büyük bir kısmının etnik temizlik ve savaş travmalarına bağlı yaşadığı psikolojik ve duygusal sorunların aşılması için uluslararası kuruluşların ve yerel aktörlerin iş birliği içinde çocukların haklarını korumaya yönelik daha etkin sosyal hizmet müdahalesinde bulunulması gerektiği savunulmakta ve bu doğrultuda sosyal hizmetler aracılığıyla uzun vadeli sürdürülebilir çözümler üretilmesi konusunda önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gazze, Çocuk Hakları, Soykırım, Sosyal Hizmet Müdahalesi

Abstract: *The ongoing genocide and ethnic cleansing in Gaza are leaving children facing serious humanitarian and psychosocial crises. This study examines the role of international law, humanitarian aid mechanisms and social work practices in addressing the rights violations that children in Gaza are subjected to from a social services perspective. The genocide and ethnic cleansing leave irreversible effects on the mental health of children, whose physical security and fundamental rights to education, health and psychosocial support are violated. The study also addresses the lack of access to basic needs and the violation of children's rights. The responses of the international community to these issues are also addressed. Furthermore, the study*

*Sorumlu Yazar: Hicran Atatanır, hatatanir@gmail.com

ORC-ID: H. Atatanır 0000-0002-0938-4245; Y. Snoubar 0000-0002-6193-3408

evaluates the role that social work can play in crisis management and the post-traumatic rehabilitation phase. It is argued that international organisations and local actors must collaborate to protect children's rights by implementing more effective social work interventions. The study makes recommendations to produce long-term, sustainable solutions through social work.

Keywords: *Gaza, Child Rights, Genocide, Social Work Intervention*

1. Giriş: Gazze’de Çocuk Olamamak

‘Yaşamla ölüm arasında’ duran Gazze’de insanlar on yıllardır ve dünyanın gözü önünde kanlı bir soykırım sürecinden geçmektedir (Chomsky ve Pappé, 2011). Soykırım yalnızca bir nüfusu sınırlamayı, kontrol etmeyi ya da tabi kılmayı değil, aynı zamanda onun toplumsal varlığını parçalamayı ve yok etmeyi amaçlayan tek bir şiddet türünden çok daha fazlasını; genel ve yaygın bir şiddeti ifade etmektedir (Shaw, 2016). Bölgede yaşanmaya devam eden kronik şiddet ve insani kriz çocukları doğrudan etkilemektedir. Özellikle 7 Ekim 2023 günü başlayan İsrail-Hamas çatışmaları Gazze’nin ağır kayıplar vermesine, birçok çocuğun ailelerinden ayrı kalmasına, evlerini kaybetmesine ve yaşamlarını yitirmesine neden olurken yaşamını tüm zorlu koşullara karşı sürdürmeye çalışan çocuklar ise hem duygusal hem de fiziksel olarak taşıdıkları yaraların yanı sıra su, gıda ve temel sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır.

Yıllardır ambargo ve abluka altındaki Gazze’de sadece bugünün değil dünün çocukları da dünyanın en trajik hapishanesinde tutsak durumdadır. İsrail’in 14 Mayıs 1948 günü ilan edilen kuruluşundan bugüne yaşanan hak ihlalleri sistematik hâle gelmiş ve inşa edilen siyonist rejim, Filistin’in demografik yapısını dönüştürüp, idari ve mülki haklarını yok sayarak siyon idealini gerçekleştirmeye odaklanmıştır. Serbest dolaşım hakkından mahrum ve işgal altındaki yaklaşık iki milyon insan, açık hava hapishanesine dönüşen şehirde en temel insani ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz haldedir. Günde ortalama 250 kişinin hayatını kaybettiği Gazze’de ölüm oranının 21. yüzyılın diğer tüm çatışmalarından daha yüksek olduğu kaydedilmektedir (Oxfam, 2024). Bu insani krizde 19 Ocak 2025 tarihinde ateşkes ilan edilmiş olsa da anılan tarih itibari ile gelinen tablo şu rakamlarla ifade edilmektedir:

“Gazze’de 45 binden fazla, Batı Şeria’da 968 kişi hayatını kaybetti; Gazze’de 109 bin, Batı Şeria’da 15.800 kişi yaralandı; sağlık sistemi çöküşün eşiğinde, tüm mahalleler yıkıldı ve aileler parçalandı; nüfusun yüzde 96’sı yeterli gıdaya sahip değil... insanlar umut ve umutsuzluk arasında sıkışmış halde” (RedCross, 2025).

Bu sıkışmışlık halinin insani yardım ablukası nedeniyle ölüm ve yaşam arasında giderek incelendiği Gazze’de yardım konvoylarına izin verilmezse 48 saat içinde 14 bin bebeğin açlıktan ölmesine sebebiyet vereceği uyarıları yapılmaktadır (Fletcher, 2025).

Tablo 1. Filistinli Çocuk Ölümlerinin Dağılımı (2000–05/2025)
(DCIP, 2025).¹

Yıllar	Filistinli Çocuklar	Yıllar	Filistinli Çocuklar	Yıllar	Filistinli Çocuklar
2000	93	2009	315	2018	57
2001	98	2010	8	2019	28
2002	192	2011	15	2020	9
2003	130	2012	43	2021	78
2004	162	2013	5	2022	44
2005	52	2014	546	2023	126
2006	124	2015	31	2024	93
2007	50	2016	35	05/2025	27
2008	112	2017	15	Toplam	2488

Gazze’de çocuklar ağır kayıpların yanı sıra hastanelerin yıkılmış, okulların kapalı ve eğitimin belirsiz şekilde kesintiye uğramış olması nedeniyle de yaşadıkları travmalarla baş etme olanaklarından yoksundur. Yaklaşık 17 yıllık ablukanın ardından 7 Ekim 2023 günü başlayan ve aylarca süren ölümcül bombardımanla tekrarlanan zorla yerinden edilmeler, artan açlık ve hastalık riskleri çocuklarda ‘acımasız zihinsel zarar’ adı verilen derin ruhsal hasar yaratmaktadır (Save the Children, 2024). İsrail ordusunun 8 Temmuz 2014’te başlattığı ve 51 gün süren saldırıdan altı ay sonra yapılan bir araştırma da çocukların çatışma ortamından yetişkinlere kıyasla orantısız şekilde etkilendiğini; iyileşmek için doğru desteğe sahip olmadıklarında uzun süreli hasarlara maruz kalmaya daha yatkın olduklarını teyit etmektedir (Manzanero, Crespo, Barón, Scott, El–Astal, ve Hemaïd, 2024). Bir başka araştırma ise bu çocuklarda savaşla ilgili travmatik deneyimlerin yaygın olduğunu, zihin sağlığı sorunlarının artmasına neden olan travmatik stres belirleyicileri arasında şiddete ve yıkıma maruz kalma ile aile üyeleri ve arkadaşların kaybının öne çıktığının altını çizmektedir (Abudayya, Fugleberg Bruaset, Nyhus, Aburukba ve Tofthagen, 2023). Ayrıca çocuklarda sıçrayarak uyanma, uyku zorlukları ve buna eşlik eden hayal kurma (gündüz düşleri)², sosyal geri çekilme, kafa

¹ Rakamlar 7 Ekim 2023’ten bugüne Gazze’de yaşanan tüm Filistinli çocuk ölümlerini yansıtmamaktadır.

² ‘The Sand Castle’ (2024, Matty Brown), ‘Quiet Life’ (2024, Alexandros Avranas) ve ‘Life Overtakes Me’ (2019, John Haptas & Kristine Samuelson) adlı yapımlar çocukların travmanın hâkim olduğu gerçek yaşamdan uykuya ya da hayal dünyasına sığınma süreçlerine ışık tutan son dönem yapımlar olarak dikkat çekmektedir.

karışıklığı, odaklanma eksikliği, tutarsız konuşma, karanlık korkusu, tekrarlayan travmatik anılar, geçmişe dönüşler, kâbuslar, kaçınma, yatağı ıslatma gibi davranışların yanı sıra uzuv kaybı, görme kaybı, aşırı terleme, kas ağrısı, genel yorgunluk, baş ağrısı, göğüste kas ağrısı ve kalp atış hızına karşı aşırı hassasiyet gibi bulgular da gözlenmektedir (Farajallah, 2024).

Travma sonrası stres bozukluğu evresine geçilemeden yeni bir travmanın yaşandığı Gazze çocuklar için fiziksel ve ruhsal sağlıkları ile pedagojik gelişimlerini doğrudan etkileyen karanlık bir girdap halini almıştır. Barınma, sağlık, eğitim ve sosyal destek gibi temel gereksinimlerin karşılanamaması çocukları kalıcı hasarlara maruz bıraktığı gibi yaşamlarını bir ölüm–kalım mücadelesine dönüştürmüştür. Çocukları bu girdaba ve yaşam mücadelesi vermeye sürükleyen anlayışı İsrail Ulusal Güvenlik Bakanı İtamar Ben-Gvir topyekûn saldırı çağrısında bulunduğu şu açıklaması ile özetlemektedir:

“İsrail Gazze’ye havadan ve karadan kapsamlı bir saldırı gerçekleştirmeli. Elektrik, yakıt ve su dâhil olmak üzere insani yardımları tamamen durdurmalı ve daha önce getirilmiş olan ve Hamas’ın elinde bulunan yardımları bombalamalı. Savaşa ve yıkıma geri dönmeliyiz.” (Times of Israel, 2025).

Filistin’in yıllardır maruz kaldığı bu anlayışa tepkisini; *“Yaşıyoruz ama aslında yaşamıyoruz. Aşağılanarak yaşamamızı istiyorlar. Her şeye rağmen kararlıyız, biz aşağılanamayacak bir halkız!”* Sözleri ile yanıtlayan çocuğun hakkını savunmak ve korumak, aynı insanlık onurunu paylaşıyor olmamızdan doğan kolektif bir görevdir (TRT Haber, 2024).

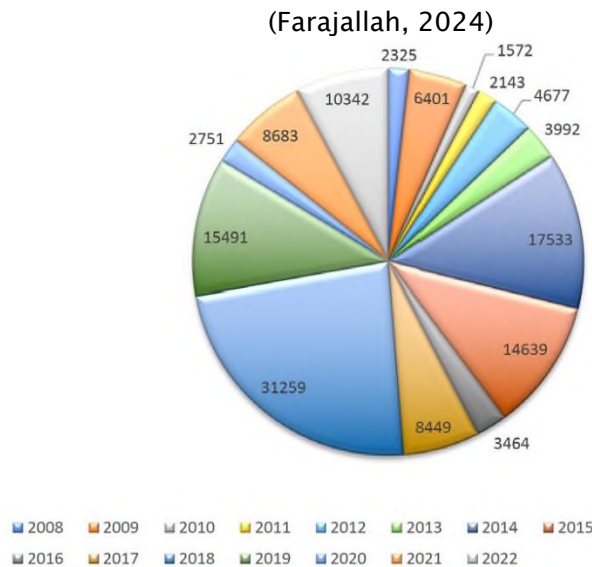
Soykırım ve ırkçılık tarihinin yeniden yazıldığı Gazze’de savunmasız kalmanın olanca ağırlığını omuzlarında taşıyan çocukların haklarını yeniden hatırlayarak verdikleri mücadeleye Türkiye ve yakın coğrafyadan yükselen hak temelli çağrılar doğrultusunda uluslararası sosyal hizmet perspektifiyle destek vermek uluslararası hukuktan doğan bir sorumluluktur. İnsanlık onurunun bu soykırım ve etnik temizlik politikasını yenip yenemeyeceği elbette sadece Filistin ile sınırlı da değildir. Sessiz kalındığı sürece pek çok toplumu zamanla çevreleyecek olan bu zulme karşı durup harekete geçmek, aynı insanlık onurunu paylaşan bireyler olmaktan da doğan bir zorunluluktur. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle yaşanan hak ihlalleri ve çocuk haklarının korunmasında uluslararası sosyal hizmetlerin rolü incelendikten sonra izlenebilecek insani politikaların neler olabileceği ile Gazze’nin geleceği açısından olası etkileri ele alınacaktır.

2. Gazze’de Çocuk Soykırımı ve İhlal Edilen Hakları

Kenefâni’nin (1984) ‘düşmanlıklar zamanı’ olarak tanımladığı çatışma ortamları yalnızca politik ve ekonomik istikrarsızlık yaratmakla kalmaz, aynı zamanda insan hakları ihlallerine de yol açar ve bu ihlallerin en ağır şekilde etkilediği grupların başında da çocuklar gelir. Çocuklar çatışmalardan doğrudan etkilenerek hayatları ve gelecekleri üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler bırakabilecek bir dönemin içine girmiş olurlar. Bu nedenle, çatışma ortamında çocuk haklarının korunması yalnızca etik zorunluluk değil uluslararası toplumun temel sorumlulukları ile uluslararası hukukun asli gereklerinden biridir.

Gazze’de çocukları da içine alan insan hakları ihlal haritasına bakıldığında 1948 yılında İsrail’in kuruluşu ile başlayan, akabinde ilhak ettiği Doğu Kudüs ve Golan Tepeleri, işgal ettiği Gazze ve Batı Şeria, saldırılar düzenlediği Lübnan ve Suriye gibi ülkeler başta olmak üzere giderek genişleyen bir coğrafî yayılım karşımıza çıkmaktadır (TİHEK, 2024). Bu ihlaller Harediler, Falaşalar, Sefaradlar ve Mizrahiler gibi İsrail vatandaşı olan Yahudi gruplara da yönelmektedir. Bu geniş coğrafyada dünyaya gelen pek çok Filistinli, Lübnanlı ya da Suriyeli insanın en savunmasız olduğu çocukluk dönemine çatışma iklimi ve temel hak ihlalleri damga vurmaktadır. Öyle ki İsrail 2000–2025 yılları aralığında öldürdüğü 2.488 çocuğun yanı sıra 7 Ekim 2023–25 Ocak 2025 tarihleri arasında 13.319 çocuğu daha öldürerek son 24 yılda 15.561 çocuğun yaşam hakkını elinden almış; 2008–2022 yılları arasında yaraladığı 133.721 çocuğun vücut bütünlüğüne de kalıcı şekilde zarar vermiştir (OCHA, 2025; DCIP, 2025; Snoubar, 2010).

Şekil 1. İsrail İşgal Güçleri Tarafından Yaralanan Filistinli Çocuklar (2008–2022)

Diğer taraftan 7 Ekim 2023 ile 15 Ocak 2025 tarihleri aralığında yaralanan 110.265 kişiden ne kadarının çocuk olduğu bilinmemekle birlikte BM Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu bu sayıyı en az 25 bin olarak tahmin etmekte ve yaklaşık 17 bin çocuğun ise refakatsiz olduğunu bildirmektedir (UNICEF, 2025). Dünya Sağlık Örgütü ise çocukların en az dörtte birinin yoğun tedavi ya da rehabilitasyon gerektiren ciddi yaralanmalarla karşı karşıya olduğunu ancak abluka nedeniyle bu yaraları iyileştirmek bir yana çok az anestezi uygulanarak ya da hiç uygulanmadan yapılan ameliyatlara ve amputasyonlara sonucu çocukların uzuvlarını kaybettiğini bildirmektedir (WHO, 2025). İsrail'in bir 'ampute salgını' yarattığını ifade eden Lazzarini (2024) ise dünyada kişi başına en fazla ampute çocuğun yaşadığı Gazze'de saldırılar başlamadan önce de her beş aileden birinde en az bir engelli kişi bulunduğunu ve bu ailelerin neredeyse yarısında engelli bir çocuk olduğunu ifade etmektedir.

İsrail'in izlediği soykırım politikası çocukların sadece yaşam haklarının elinden alınması, vücut bütünlüklerinin ya da sağlıklarının geri döndürülemez şekilde kaybı ile de sınırlı değildir. İsrail, Filistinli çocukların gıda ve temiz suya erişimini, ulaşım hakkını, barınma hakkını, eğitim ve sağlık hakkını çok yönlü ihlal ederek ve insani yardımlara erişimlerini engelleyerek insan onurunu tümüyle imhaya dönük bir soykırım uygulamaktadır (Dunkelberg, 2025). Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair BM Sözleşmesine göre de 'ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla' işlenen fiillerden her biri soykırım suçunu oluştururken İsrail bu fiillerden çok daha fazlasını Gazze'de tatbik etmektedir:

"Gruba mensup olanların öldürülmesi; ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracakları hesaplanarak, yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi; grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler alınması; gruba mensup çocukların zorla bir başka gruba nakledilmesi" (UN, 1951).

1967 yılından beri işgal edilen Filistin topraklarında izlenen bu soykırım politikasına ve ihlal edilen insan haklarına yönelik tepkiler ise iki eksende toplanmaktadır: Bir yanda İsrail'in kendisini savunma hakkını savunanlar ile diğer yanda Gazze'deki sivil kayıplara dikkat çeken ve İsrail'in orantısız güç kullanmasını eleştirenler (OHCHR, 2024). Bu iki ana eksen, haber sitelerinin birer haber aktörü olarak Filistin-İsrail yetkililerine olan bağlılık biçimlerini de şekillendirmektedir. Örneğin, Al-Jazeera ve TRT World genellikle Filistinli haber aktörlerine ağırlık verirken; CNN ve BBC ise çoğunlukla İsrailli aktörleri kaynak olarak kullanmaktadır (Lubbad, 2023). Yükselen tepkiler arasında çocukların maruz kaldığı ölümcül şiddete dikkat çeken raporlar da bulunmaktadır. "Kendinizi insan altı bir varlık gibi hissediyorsunuz" başlıklı raporunda Uluslararası Af Örgütü (2024) soykırımın,

“Gazze’nin 2,2 milyonluk nüfusunun %90’ını, çoğu defalarca olmak üzere, sürekli küçülen, sürekli değişen, temel altyapıdan yoksun toprak bölgelerine zorla yerlerinden ederek; insanları yavaş ve hesaplanmış bir ölüme maruz bırakacak koşullarda yaşamaya zorlayarak” gerçekleştığının altını çizmektedir (AI, 2024).

Siyonist rejimin kullandığı tabirler tam da rapora verilen başlıkta karşılık bulduğu gibi Filistinlilerin ve tarihsel olarak bakıldığında Arapların insan gibi hissetmemesi üzerine kuruludur (AI, 2024; Baroud, 2023). Kullanılan dilde başlayıp insanları yok etmeye güdümlü saldırılarla süren bu süreç sadece çocukluğun değil; gençliğin, yaşlılığın kısaca insanı insan kılan hemen her yaşam evresini çevrelemiş durumdadır. Ancak yine de en ağır bedeli ödemekte olan çocukların içinde olduğu koşullara dair güncel bir rapor, Gazze’deki çocukların ihlal edilen haklarına dair şu verileri sunmaktadır (UNICEF, 2025):

“Gazze Şeridi’nin %80,5’inden fazlasında yerinden edilme emirleri altında olmasıyla felaket devam ediyor. Çocuklar, neredeyse hiçbir özel sevk hizmetinin bulunmadığı travmatik olaylara sürekli maruz kalırken kaliteli sağlık hizmetlerine, eğitime, suya ve diğer hayati hizmetlere erişimlerini kaybettiler. Ölümün yanı sıra, birçok çocuk, onları daha da savunmasız hale getiren çoklu engelliliğe neden olabilecek yaralanmalar yaşıyor. Ciddi tıbbi rahatsızlıkları olan kritik hastaların ya da çatışmayla ilgili yaralanmalar için özel bakıma ihtiyaç duyanların tıbbi tahliyeleri Mayıs 2024’te Rafah geçişinin kapatılmasından bu yana %94 oranında azaldı. Sağlık tesisleri, su kuyuları ve ağlar dahil olmak üzere sivil altyapıya yönelik düzenli saldırılar, kritik hizmetlere erişimi felç etti. Aşırı kalabalık ve hijyenik olmayan yaşam koşulları, açık kanalizasyon ve katı atık toplama eksikliğiyle birleştiğinde bir halk sağlığı felaketi yarattı ve özellikle iki yaşın altındaki çocukların yaşamları için ciddi tehdit oluşturan ishal, Hepatit A ve çocuk felci gibi su kaynaklı hastalıklar ortaya çıktı. Temmuz 2024’te Gazze’de 25 yıllık yokluğun ardından Poliovirüs tip 2’nin tespit edilmesi, çocuklara yönelik sağlık risklerini daha da yoğunlaştırdı. Okullar barınak görevi gördüğü için 658.760’tan fazla çocuğun eğitime erişimi imkânsız hale geldi ve beş yıl kadar daha gerilemesi öngörülüyor. Gazze’deki nüfus ciddi şekilde gıda güvensizliği yaşadığı için beş yaş altı 335.000 çocuğun tamamı yetersiz beslenme riski altında.”

Boyne *Çizgili Pijamalı Çocuk* adlı eserinde Bruno karakterinin tel örgülerin ardına geçip Auschwitz toplama kampında sonlanan yaşamını anlatırken arkadaşı Schumel onu öncesinde şu sözlerle uyarır:

“Buranın nasıl bir yer olduğu hakkında hiçbir fikrin yok.” (2019:130). Eserini “Elbette tüm bunlar çok uzun zaman önce oldu ve böyle bir şey bir daha asla olamaz. Bu zamanda ve bu çağda tabii ki...”

Cümleleri ile sonlandıran Boyne (2019) ne yazık ki haklı çıkmamıştır. Bruno'dan farklı olarak İsrail'de çocuklar şeridin öte yanına tanık olmalarının yanı sıra "Bir yıl içinde hepsini ortadan kaldıracacağız." gibi sözleri olan şarkılar da seslendirmek durumunda kalmaktadır (Al Jazeera, 2023). Ayrıca maruz bırakıldıkları ısrarlı 'apartheid' telkinleri ve alet edildikleri propaganda, kültürel soykırımın çok daha yıkıcı başka bir boyutunu oluşturmaktadır. İsrail okul kitaplarında Filistin'i inceleyen Peled-Elhanan (2012) öğrencilere insanlıktan çıkmış bir 'öteki' korkusu aşılandığını; okutulan metinlerin kullanım hakkı saklı birer silah işlevi gördüğünü, çünkü ötekinin aslında sahtekâr ve davetsiz misafir olarak gerçek yerli/mülk sahibi olan İsraillerin topraklarını gasp ettiği inancının yerleştirilmeye çalışıldığını, bu eğitim politikasının 'ötekini' eşiti olarak görmeme üzerine kurulu olduğu gibi barıştan ve bir arada yaşama dilinden de uzak olduğunu belirtmektedir.³

Binlerce çocuğun katledilmiş ve ampute edilmiş olmasına rağmen yaşananların tam da bir soykırım olmadığı; belki kitlesel şiddetten ya da belki yozlaşmış savaştan bahsedilebileceği yönünde kurulan 'akademik' dile rağmen, ulusların vicdanı kabul edilebilecek üniversite öğrencilerinin kampüslerde yükselen sesi susturulamamış ve düzenlenen protestolarda yüzde 700 seviyesinde bir artış gözlenmiştir (Waxman, 2023; Hillel International, 2025). Çocukların yanı sıra gençleri de etkileyen bu soykırım karşısında hangi ırka, etnik gruba ya da inanca mensup olursa olsun Müslüman ya da Yahudi hiç kimsenin öldürülmemesi noktasında birleşen gençliğin ortak çağrısı insanlığın geleceği adına umut vericidir. Çatışmaların gölgesinde geçen çocuklukları nesilden nesile miras bırakan Filistinlilerin coğrafi ve siyasi olarak parçalanmış, sistematik olarak yoksul bırakılmış, korku ve güvensizlik ortamına terk edilmiş halde tutuldukları ablukayı yıkmalarında söz konusu eylemlerin ve ortak çağrılarının potansiyel etkisi yadsınamayacak kadar güçlüdür. Bu etkiyi hem Filistinli hem de İsrailli çocukların geleceği ve haklarının korunması için uluslararası sosyal hizmet bağlamında yapılandırmak, mesleğin kurucu değerleri açısından bir zorunluluktur.

3. Gazze'de Çocuk Haklarının Korunmasında Uluslararası Sosyal Hizmet

Uluslararası kurum ve kuruluşların süregelen sivil kayıpların engellenmesi, şiddetin sona erdirilmesi ve barışçıl çözüm bulunması yönündeki çağrıları ateşkesin sonlanabileceği kırılğan bir ortamda halen yankılanmakta ancak güçlü bir karşılık bulamamaktadır

³ Peled-Elhanan'ın tespitlerini, Sessizliği Bozmak (<https://www.breakingthesilence.org.il/>) adlı ve tamamı işgal bölgesinde görev yapan İsrail askerlerinin tanıklıklarını arşivleyen sitedeki paylaşımlar da teyit etmektedir. İlk olarak bu sitedeki tanıklığının ardından *The Girl Who Stole My Holocaust: A Memory* (2013) adlı kitaba imza atan Noam Chayut, yaptığı her şeyin başka bir Holokost'u önleyeceğine inandırılarak eğitildiğine ancak tüfeğini küçük bir kıza doğrulttuktan sonra gerçeğin farkına vardığına dair deneyimlerini çarpıcı bir dille aktarmaktadır.

(OHCHR, 2024; AI, 2024; OXFAM, 2024). Sadece Gazze bölgesindeki çocuklar değil; dünya genelinde milyonlarca çocuk da halen akranlarının maruz kaldığı orantısız güce ve verdiği yaşam mücadelesine tanık olmaktadır. Bu tanıklık yaşam hakkının kutsallığına, insan onuruna, ayrımcılık karşıtlığına ve eşitliğe dair yığınla eğitim müfredatına, uluslararası mevzuata ve ilkesel yaklaşıma gölge düşürmektedir. Dolayısıyla çocukluğun soykırımı dolaylı olarak, insani krize küçük yaşlarından itibaren ekranlardan tanık olan çocukları da etkilemekte ve her geçen yıl bu çocuklara yenileri eklenmektedir. Farajallah (2024) çocukların iyilik hali ve refahına yönelik müdahalelerden sonuç alınmasının ve gerçek bir iyileşmenin ancak baskının altında yatan nedenleri ele almakla mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu ise her şeyden önce Gazze’deki işgalin sona erdirilmesi ve Filistinlilere sahip oldukları hakların iadesini içeren küresel bir yaklaşımı gerektirmektedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere pek çok uluslararası düzenlemeyle yasal güvence altına alınan hususlar çocukların sağlıklı bir ortamda büyümelerini, eğitim almalarını, şiddet ve istismara uğramamalarını, temel sağlık hizmetlerine erişimlerini ve barınma haklarını kapsamaktadır (Atatanır, 2023). Ancak özellikle çatışma bölgelerinde söz konusu hakların çoğu ihlal edildiği gibi yaşanan yıkımdan derinden etkilenen çocuklar hem fiziksel hem sosyal hem de psikolojik hasar almaktadır. Çatışma bölgelerinde çocukların karşı karşıya olduğu tehditler: fiziksel zararlar ve ölümler, okul binalarının hedef alınması ile birlikte eğitim sisteminin aksaması, zorla ya da gönüllü olarak silahlı gruplara katılmaya zorlanmaları, ağır psikolojik travma, insan ticareti riski ile sığınmacı ya da mülteci konumuna sürüklenmeleri ile birlikte karşılaştıkları tehlikeli koşullar şeklinde sıralanmaktadır (Snoubar ve Duman, 2015; Ferrara, Cammisa, Zona, Giardino, Pastore ve Mantovani, 2024; Wells, Cortés–Morales, Esson, Horgan, Nxumalo, Phoenix ve Rosen, 2024).

Çocukların karşılaştığı bu tehditlerle mücadelede uluslararası sosyal hizmet sınır ötesinden başlayarak, insan haklarının korunmasında evrensel düzeyde bir paradigma ortaya koyma ideali olarak karşımıza çıkmaktadır (Atatanır, 2022). Sosyal hizmetleri yerel bağlamı içinde çeşitlendirerek geliştirme, toplumların insan onur ve haysiyetlerine yakışır şekilde var olma olanaklarını güçlendirme ve bu doğrultuda çocukları ve aileleri ebeveynlik hakları, uluslararası velayet/vesayet hakları, aile köklerini araştırma, aile birleşimleri, kurumsal bakım ve psikososyal destek gibi konular başta olmak üzere çok yönlü desteklemek uluslararası sosyal hizmetlerin çalışma konuları arasında yer almaktadır (IFSW, 2019). Bu küresel vizyonun şekillenmesinde, çocukların üstün yararını gözetmek üzere sınır ötesi mesleki müdahalelerde bulunma ve bu yönde politikalar

geliştirme motivasyonunun belirleyici olduğu ifade edilebilir ki bu vizyon Gazze'deki çocuklar ve aileleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Gazze'deki çocukları aileleriyle birlikte onurlarını, esenliklerini ve bakımlarını güvence altına alan koşullarla buluşturmak; özellikle istismar, ihmal ile şiddet riskinin yüksek olduğu mevcut tabloda hayati derecede belirleyicilik arz etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü çeşitli nedenlerle gönüllü ya da gönülsüz, ülkeler içinde ya da ülkeler arasında, ebeveynleri ya da diğer birincil bakıcılarıyla birlikte ya da onlarsız hareket eden, hareketi fırsatlar yaratsa da aynı zamanda onları risk altına ya da daha fazla risk altında bırakan durumları 'hareket halindeki çocuk' olarak tanımlamaktadır (IOM, 2015). Hareket halindeki çocukları ihmal, istismar, şiddet, sömürü ve ayrımcılıktan korumak için bakım ve koruma sistemlerine erişimlerini destekleyen programlar uygulayan Çocukları Kurtarın Vakfı, insani krizlerin yaşandığı bölgeler başta olmak üzere 10 milyondan fazla çocuğun evini terk etmek zorunda kaldığını ve dünya genelinde göç etmek zorunda kalan çocuk sayısının 50 milyonun üzerine çıkarak, 2010'dan 2023'e iki kattan fazla arttığını belirtmektedir (Save the Children, 2024). Bu tablonun Gazze'de daha vahim bir hal aldığını belirten Vakıf çocukların yaşamları, güvenlikleri, refahları ve geleceklerinin risk altında olduğu; çadırlarda soğuk ve yağışlı havayla karşı karşıya kaldıkları için zatürre gibi hastalıklara yakalandıkları uyarısında bulunarak Gazze'yi 'çocuk olmak için en ölümcül yer' olarak nitelendirmektedir (Save the Children, 2025). Soğuk hava dalgalarının şiddetini arttırdığı 25 Şubat 2025 tarihinde üç çocuğun öldüğü Gazze'de donarak ölen toplam çocuk sayısının 10'a yükseldiği ve battaniye, çadır, ısıtma cihazı gibi temel ihtiyaç malzemelerinin yok denecek kadar az olması nedeniyle durumun kötüleştiği bildirilmektedir (WAFA, 2025). Sınırlar içinde ya da ötesinde, yeterince iyi korunamadıkları koşullarda çocukların insan ticareti mağdurlarının yaklaşık üçte birini (%34) oluşturduğu da bilinen bir diğer risktir (IOM, 2024). Tüm bu riskler karşısında çocuk koruma sistemlerinin ise çocuk koruma müdahaleleri ve bakım hizmetleri için örgütlü insan kaynağı, finans, hukuk, yönetim, izleme ve veri yönetimi bileşenlerinden oluşan bütüncül bir politika olduğu, farklı aktörler içerdiği (çocuklar, aileler, topluluklar, ulusal-uluslararası kuruluş çalışanları vb.) sistemi oluşturan ağın ise bu bileşenlerle aktörler arasında gelişen etkileşim alanında şekillendiği belirtilmektedir (UNICEF, 2021). Gazze'de çocukları koruyan bir sistemden bahsedebilmek için söz konusu etkileşim alanının yanı sıra ulusal ve uluslararası kuruluşların varlığını da bölgede görebilmek gerekmektedir.

Çocuk koruma sistemlerinin ve ulusal-uluslararası kuruluşların bu sistemler içerisinde yer almasının hukuki dayanağını Çocuk Haklarına Dair Sözleşme oluşturmaktadır (UNICEF, 1989). Sözleşmeye taraf devletler arasında olan İsrail, diğer taraf devletler gibi

19’uncu madde uyarınca çocukları hak sahibi kabul ederek bireysel haklarını tanımakla, her çocuğun korunma hakkını güvence altına almakla yükümlüdür. Bütünleşik çocuk koruma sistemlerine ilişkin asgari standartlar Avrupa Komisyonu tarafından da tanımlamış olup, şu şekilde açıklanmaktadır (EC, 2022):

“Her çocuk devredilemez korunma hakkına sahip bir hak sahibi olarak kabul edilir, o hak sahibine saygı duyulur ve o korunur; hiçbir çocuğa karşı ayrımcılık yapılamaz; çocuk koruma sistemleri, önleyici tedbirleri de kapsar; aileler birincil bakım verici rolünde desteklenmelidir; toplumlar, çocuğun şiddetin her türüsünden korunma hakkının farkındadır ve bu hakkı destekler; çocuk koruma sistemleri yeterli bakımı güvence altına alır; çocuk koruma sistemleri ulusötesi ve sınır ötesi mekanizmalar içerir; çocuk desteğe ve korunmaya sahiptir; savunmasız çocuklara dair olası risklerin tespitine yönelik eğitimler verilir; ülkelerde güvenli, iyi duyurulan, gizli ve erişilebilir raporlama mekanizmaları mevcut bulundurulur.”

Özellikle Gazze’de olduğu gibi yerlerinden edilen çocuklar hiçbir çocuğun görmemesi gereken türden bir şiddete, yıkıma ve ölüme tanık olmakta ve bildikleri her şeyi geride bırakarak hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Evlerini, ailelerini ve yakın çevrelerini kaybetmelerinin yanı sıra gıdaya, eğitime, barınma ve sağlık hizmetlerine erişimleri tehdit altındaki çocukların haklarının korunması uluslararası sosyal hizmet ve sınır ötesi çocuk koruma politikalarının bir gereğidir. Çalışmamızda rakamlarla da ifade edildiği üzere binlerce çocuk kronik şiddete maruz kalmakta ve çocukların bu şiddet döngüsünden kurtarılması çocuk koruma politikalarının başında gelmektedir (Duman ve Snoubar, 2017; ICRC, 2024). BM Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakatı da hareket halindeki çocuklara yönelik sürekli bakım, koruma ve diğer hizmetlerin sağlanmasını kolaylaştırma odaklı bir sınır ötesi iş birliği önerisinde bulunmaktadır (UNHCR, 2018). Gazzeli çocuklar için harekete geçilmesini gerekli kılan uluslararası norm ve standartları genişletmek mümkün olsa da bu yönde bir iradenin oluşmasında mevcut çabaların yeterince etkili olmadığı görülmektedir. Ancak yine de uluslararası sosyal hizmet perspektifi içinde temel önceliği çocuklar kılarak onların sağlıklı, güvenli ve huzurlu koşullarda yaşama imkanları için mücadele etmek gerekmektedir.⁴

Uluslararası sosyal hizmet perspektifi içinde bugünün çocukları ile çatışma ikliminde geçen çocukluk dönemlerine sahip yetişkinlerin aile refahı, bakım gereksinimleri, ebeveynlik rolleri ve sosyoekonomik koşulları gibi farklı başlıklar altında çalışılmasında yarar bulunmaktadır. Bir araştırma Filistin’de düşük sosyoekonomik geçmişi olup, yoksulluk içinde yaşayan ebeveynler açısından en önemli mesajın çocuklarına yönelik

⁴ Öyle ki hiçbir çocuk şu cümlelerle isyan etmek zorunda kalmasin: “Çocukluğumu yaşayamadım, her şeyden çok yoruldum... ölüp dinlenmek istiyorum artık!” Bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=mSY5ugw5f10>

bedensel cezalandırma davranışından kaçınma, onların hayatlarına rehberlik etme, sürece aktif katılım, iyi davranışları motive etme olarak sıralamaktadır (Atout, Alrimawi, Dreidi, Rajeh Saifan, Abusalameh ve Al-Yateem, 2021). Bir başka araştırma ise Filistinli annelerin çocuklarının dünyasındaki merkezi rolün altını çizerek, gelecekteki sosyal politikalar açısından özellikle annelerin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmalarının bir yolu olarak hem ailevi hem de ekonomik becerilerini desteklemenin belirleyici etkisine dikkat çekmektedir (Athamneh, 2023).

Uluslararası sosyal hizmet çerçevesinde farklı ülkelerden sosyal hizmet uzmanlarının katkıları ile çatışma bölgelerinde ve Gazze özelinde çocuk hakları konusunda sosyal çalışmalar yapılmasında ve sosyal hizmet bağlamı içinde farkındalık sağlanmasında yarar bulunmaktadır. Özellikle Gazze'deki çocukların sağlık ve gıda haklarına yönelik küresel ölçekte acil müdahale çağrısında bulunulması, ruh sağlıkları için psikolojik destek ve rehabilitasyon içeren programlar geliştirilmesi, çatışmaların sonlanması ve çocukların mevcut çatışma ortamından korunması için hükümetlerin harekete geçmeye teşvik edilmesi kritik önem taşımaktadır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu bu yöndeki açıklamasında Gazze'deki sivilin karşı karşıya oldukları tehlike konusunda insani yardım çağrısını yineleyerek şu gerekliliklerin altını çizmektedir (IFSW, 2024):

"Kuzey Gazze dahil olmak üzere tüm olası geçiş noktalarından yardım ulaştırmamıza olanak sağlayacak güvenilir giriş noktaları, güvenlik güvenceleri ve yardımların Gazze genelinde dağıtılabilmesi için hiçbir inkar, gecikme ve erişim engeli olmaksızın engelsiz geçiş, tüm insani yardım personelinin ve malzemelerinin Gazze içinde hareket etmesini ve yardımları güvenli bir şekilde ulaştırmasını sağlayan işlevsel bir insani bildirim sistemi, yolların geçilebilir hale getirilmesi ve mahallelerin patlayıcı maddelerden temizlenmesi, insani yardım görevlilerinin güvenli hareket edebilmeleri için istikrarlı bir iletişim ağı, Gazze'deki insani yardım uygulamalarının omurgasını oluşturan UNRWA'nın hayat kurtarıcı yardım sağlamak için ihtiyaç duyduğu kaynaklara kavuşması ve hayat kurtarmak için elinden geleni yapan BM ve sivil toplum kuruluşlarını itibarsızlaştırmayı amaçlayan kampanyalara son verilmesi."

Filistinli bir sosyal hizmet uzmanı olan ve Aida Gençlik Merkezini yönetirken İsrail güçleri tarafından 18 Aralık 2023'de keyfice tutuklanıp üç ay kadar sonra salıverilen Munther Amira hapisane koşullarına ilişkin 'cehennem gibi' benzetmesini yaparak 'kendisine ve on bir hücre arkadaşına verilen yiyeceğin sadece iki kişilik olduğu, mahkumların dışarıdan hiçbir haber alamadığı, neden ve ne kadardır hapiste tutulduklarına dair bilgilerinin olmadığı, gardiyanların köpeklerle hücrelerine girdiği, genç bir adamın durumun umutsuzluğu nedeniyle intihar etmeye çalıştığı' şeklinde sıraladığı tespitler, hapisanelerdeki koşulların da her türlü hak ihlaline son derece açık olduğunu ortaya

koymaktadır (ICN, 2024). Amira’nın "Bizi ezdiler, aşağıladılar ve yaşam için tüm umutları gömdüler."⁵ dediği hapishanelerde 7 bin siyasi tutuklu olduğu tahmin edilmekte ancak bunların ne kadarını çocukların oluşturduğu bilinmemektedir. Diğer yandan İsrail’in 7 Ekim 2023’ten bu yana işgal altındaki Batı Şeria’da yaklaşık bin 200 Filistinli çocuğu gözaltına aldığı; özellikle Megiddo hapishanesindeki çocukların dayak, açlık ve tıbbi bakımın reddedilmesi gibi vahşi koşullara maruz kaldığı bildirilmektedir (CDA, 2025).

3. Olası Uluslararası Sosyal Hizmet Müdahaleleri

Çocuk Hakları Sözleşmesi ayrımcılık yasağı, çocuğun yaşama-gelişme hakkı, katılım hakkı ve üstün yararı olmak üzere dört temel ilkeye dayandırılmakta ve bu ilkelerin çocuk haklarının uygulanmasının ön şartları olduğu kabul edilmektedir (Çopur, 2021). Bu noktadan hareketle Gazze’deki çocukların ayrımcılığa uğramaksızın yaşama, gelişme, katılım haklarını kullanma ve üstün yararlarını gözetme olanaklarına sahip kılınmalarının uluslararası hukuktan doğan ve uluslararası topluma sorumluluk yükleyen görevler olduğu ifade edilebilir. İnsani yardım ablukası ve beraberinde getirdiği gayriinsani muameleler bu görevlerin ifasında uluslararası toplumun önüne yeni engeller çıkarırken⁶ çocukları da çevreleyen mülksüzleştirme, yerinden edilme, evsizlik, yaralanma, engellilik, yoksulluk, ayrımcılık ve mültecilik koşulları derinleşmektedir. Bu koşullar karşısında uluslararası sosyal hizmet perspektifiyle psikososyal rehabilitasyon, eğitim ve yeniden inşa süreçlerine dair nasıl bir yol haritası izlenebileceğine dair ortak akıl geliştirmek, bugünden yarına uzanan bir gelecek umudu oluşturabilir. Bu umudun oluşmasında sosyal hizmet hem tarihsel hem de ontolojik olarak çocukları ve üstün yararlarını önceleyen mesleki disiplinlerin başında gelmektedir.

Gazze’de yaşanan soykırıma maruz kalan ya da tanık olan tüm çocukların onur ve haysiyetlerinin korunması, adil ve güvenli bir dünyada yaşama inançlarının sağaltılması sosyal hizmet uzmanlarının mesleki sorumluluğu olarak kabul edilebilir. Aksi halde bir insan hakları mesleği olmasına karşın kimi isimlerin "Dehşetle izliyoruz ve İsrail’i destekliyoruz." cümlesiyle başlayıp, soykırıma karşı duruş ortaya koyan sosyal hizmet uzmanlarını antisemitizmi ve terör gruplarının ideolojilerini beslemekle suçlayan iddialarla daha sık karşılaşılabilir (Farber ve Fram, 2024). Bu iddialar, pek çok Yahudi sosyal hizmet uzmanı ve insan hakları savunucusunun soykırıma son vermek için Filistinlilerle ve dünyanın her yanındaki meslektaşlarıyla dayanışma içinde oldukları

⁵ Bu sözler Peskine (2000) tarafından kaleme alınan *Bir Yahudi Ailesi* adlı eserde "Sağlamaların hayal kırıklığı, ölenlerin iniltilerinden de korkunç" cümlesinin 80 yıl sonra işitilen yankısı olarak da kabul edilebilir.

⁶ UNRWA (2025) 30 Ocak tarihi itibarıyla kendilerine karşı Knesset mevzuatının yürürlüğe girdiğini, çocukları öldürmenin yeni bir yolunu bulan İsrail makamlarının çalışma vizelerini yenilememe kararı aldığını ve bu kararın ardından uluslararası personelin 29 Ocak’ta Doğu Kudüs’ü terk etmek zorunda kaldığını bildirmektedir.

gerçeğini kuşkusuz değiştirmemektedir (JVP, 2025). Ancak sosyal hizmet alanı açısından önde gelen uluslararası kuruluşların ve eğitim kurumlarının soykırım karşısındaki tepkisinin baskın şekilde sessizlik olması bu gerçeğe gölge düşürmektedir (Thurber ve Kimball, 2024; Suslovic, Rasmussen, Kim, Sarantakos, Dettlaff, Roe ve Guevara, 2024). Olanca suskunluğuna rağmen mesleğin insan hakları ve sosyal adalet değerleri doğrultusunda özgür Filistin mücadelesini gündemine alması, İsrail'deki çocukları soykırım mirasının varisi olmaktan özgürleştirecek olasılıkları konuşmaktan bağımsız değildir. Sosyal hizmetlerin kendi kaderini tayin hakkı ifadesi ile karşılık bulan temel ereği hem kişilerin ve grupların hem de toplumların başka bir dünyanın da var olabileceği ve bu dünyanın insan onuruna saygı temeli üzerinde yükselebileceğine dair güçlü bir çerçeve sunar. Bölgedeki tüm çocukları ve yaşamlarını (gerek maruz kalan gerek başvuran kişiler olarak) sarmalayan şiddet döngüsünü kırmak için sosyal hizmet uzmanları arasında ve küresel ölçekte sürdürülebilir bir dayanışma ortaya koymak insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar hayatiyet arz etmektedir.

Türkiye'nin öncülüğü ve ev sahipliğinde Filistin ve İsrail'deki çocukların ortak geleceğine dair küresel ölçekte sosyal hizmet uzmanlarının ve çocuk hakları savunucularının katıldığı bir çağrı dünya genelinde çocuk dostlarının aynı dili konuşması için güçlü kanallar yaratabilir. Her iki taraf için şiddetsizlik politikasını destekleyen ülkelerin ve ulusal insan hakları kurumlarının üstün yararları odağında çocukların geleceğine dair bir vizyon geliştirilebilir. Nitekim varlığına ket vuran ve kendisini gerçekleştirme olanaklarını baskılayan sınırlardan insanı özgür kılmak, ulusötesi sosyal hizmet yaklaşımının başlangıç noktasıdır. Bu noktada Türkiye tarihi boyunca, yakın ya da uzak coğrafyasında yaşanan insani dramlara kayıtsız kalmayan ve kapılarını açan ülkelerin başında gelmektedir. Bu tarihsel misyonun uluslararası sosyal hizmet yaklaşımını esas alan ve Gazze başta olmak üzere bölgedeki tüm çocuklar için çatışmasız bir gelecek hakkını savunan güçlü politikalarla sürdürülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda dört politika önerisi kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Sınır Ötesi Çocuk Bakımı

Hiçbir abluka sonsuza dek sürmemiştir ve Gazze için bugünden planlanması gereken pek çok başlık bulunmaktadır. Bu başlıklardan ilki sınır ötesinde çocuk bakımındır. Özellikle kurumsal yatılı çocuk bakımı devletlerin, devlet dışı kurumların ve uluslararası kuruluşların dahil olduğu çok aktörlü bir süreç olarak kabul edilmekte ve süreç hukuki düzenlemelere konu edilmektedir (Righard ve Boccagni, 2022). Kavrama karşılaştırmalı olarak bakıldığında; çocuk koruma sistemlerinin karmaşıklığı ile çocuk koruma terminolojisi konusunda uzlaşıya dayalı ortak anlayışın yeterince gelişmemiş olduğu görülmektedir. Dünya genelinde sınır ötesi çocuk koruma sistemlerini karşılaştırmak

hâlâ zorlu bir iş olduğu gibi teori, mevzuat ve fiili uygulama arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Berrick, Gilbert ve Skivenes, 2023). Bu sistemleri sınır ötesi çocuk koruma politikalarının ve bu alandaki kurumsallaşma çalışmalarının bir evresi olarak kabul ettiğimizde Gazze için ulusötesi kurumlarla ulusal kurumların bakım politikalarının nasıl yapılandırılacağı, önceliklendirmenin neye göre yapılacağı ve bakımda ulusötesiliğin çocukları nasıl etkileyeceği gibi soruları somut verilerle cevaplamak belirleyicilik arz etmektedir. Gazze özelinde bütüncül bir sınır ötesi çocuk koruma politikası izlenebilmesi için çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması adımıyla başlayarak ve çatışmaların yarattığı ruhsal sorunlara odaklanarak psikososyal destek mekanizmalarının ve mekanizmaları işler kılacak bileşenlerin tanımlanması gerekmektedir. Bu çocukların terk etmek zorunda kaldıkları evlerinden uzakta, aile üyelerinin yokluğunda, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sağlayamadıkları koşullarda güvensizlik-çaresizlik-belirsizlik döngüsünü kırmaları güçtür ve bu güçlüğün birlikte aşılması ulusların ortak sorumluluğudur.

3.2. İnsani Yardım Koridoru

Gazze’deki çocuklar için sosyal hizmet uzmanlarının kesintisiz insani yardım koridoru oluşturarak uluslararası düzeyde ve derhal harekete geçmesini zorunlu kılan gereksinimler söz konusudur. İlk olarak Gazze’deki çocukların gıda, sağlık, eğitim, barınma ve sosyal koruma hizmetlerine erişimlerine yönelik uluslararası sosyal hizmet kuruluşları iş birliğinde bilgi ve kaynak paylaşımına dayalı yardım koordinasyonu sağlayacak ortak platform oluşturulmalıdır. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) ve BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) öncülüğünde bir ortak platformun kurulması temel ihtiyaçların yanı sıra bebeklerden başlayarak acil gıda, ilaç ve tıbbi malzeme taleplerinin karşılanmasında aktif görev almalıdır. Orta vadede bu taleplere daha kapsamlı ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek için yine sosyal hizmet uzmanlarının yer aldığı bir danışma komitesi kurulmalıdır. Acil insani yardım koridorlarının kesintisiz şekilde açık kalması için her iki komitenin hem yerelde hem de uluslararası ölçekte atacağı adımlara dair stratejik plan geliştirilmeli ve ilan edilmelidir.

3.3. Psikososyal Rehabilitasyon

Kronik şiddet ortamı ve istikrarsızlık nedeniyle ağırlaşan psikososyal sorunları ele alıp, uzmanlaşmış bireysel vaka yönetimi hizmetleri aracılığıyla çözebilmek için yapılandırılmış psikososyal rehabilitasyon hizmetlerine ve bu kapsamda acil çocuk koruma müdahalelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Ailelerin anne-çocuk sağlığı ve psikososyal destek hizmetlerine erişimi için özel sosyal hizmet birimleri oluşturulmalı; uzuv kayıplarının yanı sıra yaşanan derin ruhsal hasarların etkilerini hafifletmek ve en aza indirmek için rehabilitasyon hizmetlerini de kapsayan seyyar hastaneler ve tıbbi

müdahale üniteleri kurulmasına öncülük edilmelidir. Geçici eğitim merkezi ve dijital öğrenme platformları devreye sokularak uluslararası düzeyde eğitimcilerin ve eğitim kuruluşlarının Gazzeli çocuk ve gençler için sorumluluk alması sağlanmalıdır. Güvenli barınma alanları ile okulların onarım ve yeniden inşasının yanı sıra mevsimsel koşulların çocuklarda daha fazla can kaybına neden olmaması için karavan, konteynır ya da çadır gibi geçici barınma olanaklarının bölgeye ulaştırılabilmesine yönelik dayanışma ağı kurulmalıdır. Bebekleri, çocukları ve bir bütün olarak Gazze halkını hedef alan saldırıları normalleştirmeye dönük dilin ve yayıncılığın tehlikelerine karşı kamuoyunu bilinçlendirmek üzere yaşanan insani krizin ve hak ihlallerinin boyutlarını görünür kılan belgeleme ve raporlama çalışmaları yürütülmelidir. Saldırıları dolaylı ya da doğrudan savunan ve daha da ileri gidilmesi yönünde görüş bildiren yayınlara yer veren yayınevleri ve süreli yayınlara yönelik akademik boykot kampanyaları ile bu tür yayınların geri çekilmesi için sosyal hizmet örgütleri sosyal medya üzerinden birlikte hareket etmelidir. Uzun vadede istihdamı, yerel üretimi ve kalkınmayı desteklemeye dönük projeler yoluyla Gazze'nin refahı için planlar hazırlanarak, yoksulluk ve işsizliğin bölgedeki etkilerini azaltmaya yönelik sosyoekonomik destek mekanizmaları da hızla geliştirilmelidir.

3.4. Çocuk Odaklı Uluslararası Platform

Filistinli çocukların hem bugün hem gelecek dönem gereksinimlerini en üst düzeyde karşılamak için atılması gereken adımlardan bir diğeri ise kuşkusuz çocuk odaklı uluslararası bir platform oluşturulmasıdır. Kronik açlık ve hastalık risklerinin yanı sıra kronik şiddet ve istikrarsızlık koşullarında bulunan bu çocuklar, uluslararası kuruluşların koruyucu müdahaleleri ile anılan risklerin yarattığı yıkıcı etkilerden kısmen de olsa uzaklaştırılabilir. Örneğin keyfi gözaltılar nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan Filistinli çocukların hukuki yardıma ve savunuculuk çalışmasına ihtiyacı bulunmasına karşın çok sınırlı sayıda uluslararası kuruluş bu konuda faaliyet göstermektedir (Grace, 2023). Gazze'de çocukların içinde bulunduğu risklerin yönetilmesinde ve zamanla bertaraf edilmesinde BM uzmanlık kuruluşlarının önderliğinde ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hükümleri ışığında uluslararası iş birliğine dayalı bir platform yapılanmasına gidilmesi insani yardım ablukasının kırılmasını da sağlayabilir. Sosyal hizmetler bu bağlamda kilit bir ortak paydadır zira gerek insan haklarını ve sosyal adaleti esas alan ilkeleri gerek mesleki temelleri doğrultusunda her insanın insan onur ve haysiyetine yakışır şekilde yaşamasında tarihi mücadelelere imza atmış bir disiplindir. Soykırım ve etnik temizliğe karşı ölüm-kalım savaşı veren çocukların sesinin tüm dünyaya ulaştırılmasında ve uluslararası düzeyde iş birliği ağının güçlendirilerek Gazze'deki çocuklar için harekete geçilmesinde sosyal hizmet uzmanlarına ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonuna (IFSW) başta olmak üzere bu alanda örgütlü meslek kuruluşlarına tarihi bir görev düşmektedir.

İnsanlar tanındıklarını, takdir edildiklerini, kendilerine onurlu davranıldığını gerçekten hissettiklerinde toplumsal yaşama katılım fırsatını değerlendirmekte ve bu katılım vatandaşlık–adalet–refah arasındaki ilişkide bireyin belirleyici rolünü pekiştirmektedir (Prilleltensky ve Prilleltensky, 2021). Dışlayıcı kültürler inşa etmeyen, sosyal adaletsizliği ve ayrımcılığı reva görmeyen, farklı kimliklere sahip kişileri kabul edip onlara kendilerini gerçekten değerli hissettiren toplumlarda aidiyet duygusu güçlenmekte ve sosyal çalışmalara katılma olasılığı artmaktadır (Di Martino, Scarpa ve Prilleltensky, 2022). Bu olasılık, sadece Gazze’de değil dünyanın farklı coğrafyalarında yükselmekte olan ırkçı ve militarist eğilimlerle, bu eğilimleri besleyen ya da finanse eden yapılarla mücadele için de önemi yadsınamayacak barışçıl bir yaklaşımdır.

Yükselen sosyal adalet ve eşitlik taleplerini evrensel bir kavrayışla daha ileriye taşımak için IFSW ve BM Sosyal Kalkınma Araştırma Kurulu (UNRISD) öncülüğünde gerçekleşen *Yeni Eko–Sosyal Dünyayı Birlikte İnşa Etmek: Kimseyi Geride Bırakma* (2022) zirvesiyle bu mücadeleye yön verecek rehber ilke; ‘eko–sosyal dünya’ olarak kamuoyuna duyurmuştur. Kavram, pandemi sürecini ve etkilerini geride bırakmaya çalışan dünyada derinden hissedilen daha adil ve daha kapsayıcı bir uluslararası toplum ihtiyacına yanıt niteliğindedir. Ortak bir gelecekte bahsedebilmek için yeni yerel ve küresel değerlerin, politikaların ve uygulamaların neler olması gerektiğine dair geniş katılımlı bir tartışmaya da öncülük eden kavramın başlangıç noktaları: “insanlara ve gezegene duyulan sevgi, sorumluluk ve haklar; saygı, haysiyet, uyum ve adalet; çeşitlilik, aidiyet, karşılıklılık ve eşitlik; topluluk ve birliktelik” olarak ilan edilmiştir (New Eco–Social World, 2022).

IFSW’nin tüm dünyaya ilan ettiği bu ilkelerin yaşama geçirilmesi Filistinli çocuklar için uluslararası bir platform oluşturulmasının da gerekçeleri niteliğindedir. IFSW’nin,

“Karşılıklılığı birlikte geliştirmek, barışı birlikte inşa etmek, doğayla birlikte yaşamak, sosyal adaleti birlikte yaratmak ve eşitliği birlikte gerçekleştirmek...uluslararası dayanışma ile ileriye giden yolda barışçıl dünya için ekolojik bütünlüğü sağlamak, sürdürülebilir refah toplumlarını mümkün kılan ekonomik reformlar gerçekleştirmek...” çağrısına Gazzeli çocuklar için de kulak vermenin zamanıdır (New Eco–Social World, 2022).

Aksi halde tamamen savunmasız ve aç bırakılarak dünyanın gözü önünde ölüme terk edilen Filistin halkı ile sınırlı kalmayacak bu soykırım, farklı coğrafyalarda yine çocuklar başta olmak üzere masum insanları hedef almaya devam edecektir. Bugün olduğu gibi yarın da çocuklar İsrail’in kendisini savunma hakkını kullandığı gerekçesi ile yaşamdan koparılma tehdidiyle yaşayacak ve kendilerini güvende hissedemeyecektir.

4. Sonuç

Gazze’de süregelen çatışmalar ve abluka, çocuk haklarını doğrudan ihlal eden insani kriz yaratmıştır. Çocukların temel yaşam hakları, sağlık hizmetlerine erişimleri, eğitim olanakları ve psikososyal iyilik halleri ciddi tehdit altındadır. Çalışmamızda, Gazze’de çocukların maruz kaldığı hak ihlalleri ele alınarak uluslararası hukukun, sosyal hizmet uygulamalarının ve insani yardım mekanizmalarının mevcut durumu incelenmiştir.

Araştırmalar, Gazze’deki çocukların kronik travmaya maruz kaldıklarını, fiziksel ve psikolojik sağlıklarının ciddi ölçüde zarar gördüğünü ve eğitim haklarının sistematik olarak ihlal edildiğini göstermektedir. Çatışma ortamında büyüyen çocukların büyük kısmı travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve kaygı bozuklukları gibi psikolojik sorunlar yaşamakta, temel insani ihtiyaçlara erişimde sürekli kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, altyapının tahrip olması nedeniyle su, gıda ve sağlık hizmetlerine erişim yetersizliği, çocuk ölümlerini ve uzun vadeli sağlık risklerini hızla artırmaktadır.

Bu bağlamda, uluslararası toplumun Gazze’deki çocuklara yönelik daha etkin ve hızlı müdahalelerde bulunması gerekmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde, çocukların korunması için acil eylem planlarının geliştirilmesi ve uygulanması zorunludur. Çocuklara yönelik insani yardımların sürdürülebilir hale getirilmesi, psikososyal destek programlarının genişletilmesi, uluslararası sosyal hizmet mekanizmalarının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi uzun vadeli çözüm önerileri arasında yer almaktadır.

Gazze’de çocuk haklarının korunması sadece insani bir mesele değil, aynı zamanda uluslararası hukukun ve sosyal adaletin gereğidir. Çatışmaların etkisinin azaltılması, insani yardımların artırılması ve çocukların geleceğine dair sürdürülebilir politikaların oluşturulması, çalışmamızda anılan uluslararası aktörlerin sorumluluğundadır. Mevcut durumun sürdürülmesi, yalnızca Gazze’deki çocukların değil, küresel insan hakları sisteminin de ciddi bir başarısızlığı olacaktır. Bu nedenle akademik, hukuki ve insani perspektifleri birlikte yapılandıran bütüncül politikalar geliştirilerek çocukların temel haklarının bir an önce güvence altına alınması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Abudayya, A., Fugleberg Bruaset, G. T., Nyhus, H. B., Aburukba, R. ve Tofthagen, R. (2023). Consequences of war-related traumatic stress among Palestinian young people in the Gaza Strip: A scoping review. *Mental Health & Prevention*, 32, 1–15.
- AI. (2024). You feel like you are subhuman’ Israel’s genocide against Palestinians in Gaza. *Amnesty International Report*, London.
- AJC. (2024). Israel is not committing genocide. *American Jewish Committee Statement*. <https://www.ajc.org/news/israel-is-not-committing-genocide>.
- Al Jazeera (2023). Israeli state TV video shows children singing about Gaza | Al Jazeera Newsfeed. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=sUpm2jGjc18>.
- Amnesty International. (2024). “You feel like you are subhuman”: Israel’s genocide against Palestinians in Gaza: Executive summary (Index: MDE 15/8744/2024).
- Atatanır, H. (2022). Çocukluk olgusunun ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 205–219.
- Atatanır, H. (2023). Türkiye’de çocukların eğitim hakkı. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 50–63.
- Athamneh, S. (2023). Working-class Palestinian mothers in Israel: agency, habitus, and maternal responsibility. *Journal of Family Studies*, 30(3), 485–506.
- Atout, M., Alrimawi, I., Dreidi, M., Rajeh Saifan, A., Abusalameh, E. ve Al-Yateem, N. (2021). Parental child rearing practices in Palestine: A cross-sectional study. *Global Pediatric Health*, (8), 1–9.
- Berrick, D. J., Gilbert, N. ve Skivenes, M. (2023). Child protection systems: A global typology. *Oxford Handbook of Child Protection Systems* içinde (943–970 ss.). Oxford University Press.
- Boyne, J. (2019). *Çizgili pijamalı çocuk* (T. T. Törüner, Çev., 44. bs.). Ankara: Tudem Yayınları.
- Baroud, R. (2023). ‘Human animals’: The sordid language behind Israel’s genocide in Gaza. *The Jordan Times*. Erişim adresi: <https://jordantimes.com/opinion/ramzy-baroud/%E2%80%98human-animals%E2%80%99-sordid-language-behind-israels-genocide-gaza>
- CDA. (2025). The administration of Megiddo Prison deliberately served spoiled food to detainees. Erişim adresi: <https://www.cda.gov.ps/index.php/en/news/20280-commission-of-detainees-affairs-the-administration-of-megiddo-prison-deliberately-served-spoiled-food-to-detainees-2>
- Chomsky, N. ve Pappé, I. (2011). *Yaşamla ölüm arasında Gazze: Dünden bugüne Filistin sorunu* (T. Doğan, Çev). İstanbul: BGST Yayınları.
- Çopur, O. (2021). *Çocuğun yüksek yararı nedir?* Ankara Barosu Yayını.
- DCIP. (2025). Distribution of Palestinian Child Fatalities. *Defense for Children International Palestine*. Erişim adresi: https://www.dci-palestine.org/distribution_by_month.
- Di Martino, S., Scarpa, M. P. ve Prilleltensky, I. (2022). Between wellness and fairness: The mediating role of autonomous human choice and social capital in OECD countries. *Journal of Community Psychology*, 50(7), 3156–3180.
- Duman, N. Ve Snoubar, Y. (2017). Importance of school social work in war and conflicts zone. *European Journal of Social Science Education and Research*, 4(1), 46–51.

- Dunkelberg, A. G. (2025). How to Hide a Genocide: Modern/Colonial International Law and the Construction of Impunity. *Journal of Genocide Research*. <https://doi.org/10.1080/14623528.2025.2454739>
- EC. (2022). 10 Principles for integrated child protection systems. *Europea Commission*. Erişim adresi: https://commission.europa.eu/system/files/202212/10_principles_for_integrated_child_protection_systems_en.pdf
- Farajallah, I. (2024). *My life is a war: Voices of traumatized Palestinian children under Israeli occupation*. USA: Sumud LLC.
- Farber, N. B. ve Fram, M. S. (2024). The danger of ideology: Social work, Israel, and anti-semitism. *Social Work*, 69(2), 204–206.
- Ferrara, P., Cammisa, I., Zona, M. Giardino, I. Pastore, M. ve Mantovani, M. P. (2024). War inflicts severe violations on the fundamental human rights of children. *Global Pediatrics*, (7).
- Fletcher, T. (2025). Gazan babies will die without aid–UN humanitarian chief. <https://www.bbc.com/news/videos/cdr550j818po>
- Grace, A. (2023). Exposure to violence and instability among children in Palestine. *Ballard Brief*. Erişim adresi: www.ballardbrief.byu.edu
- Hillel International. (2025). Antisemitism on college campuses: Incident tracking. Erişim adresi: <https://www.hillel.org/antisemitism-on-college-campuses-incident-tracking/>
- ICN. (2024). Bethlehem youth worker released from prison. *Independent Catholic News*. Erişim adresi: <https://www.indcatholicnews.com/news/49258>
- ICRC. (2024). Children. *International Committee of the Red Cross*. Erişim adresi: <https://www.icrc.org/en/war-and-law/protected-persons/children>
- IFSW. (2019). Policy and guiding principles for international social work assessment of children. *International Federation of Social Workers*. Erişim adresi: <https://www.ifsw.org/policy-and-guiding-principles-for-international-social-work-assessment-of-children/>
- IFSW. (2024). *Official statement*. Erişim adresi: <https://www.ifsw.org/ifsw-supports-global-statement-of-humanitarian-leaders-calling-for-an-immediate-ceasefire-in-gaza/>
- IOM. (2015). Children on the move. *UN International Organization for Migration*. Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/children-move>.
- IOM. (2024). *A decade of documenting migrant deaths: Data analysis and reflection on deaths during migration documented by IOM's Missing Migrants Project, 2014–2023*. IOM Publications. Erişim adresi: <https://missingmigrants.iom.int/MMP10years>
- JVP. (2025). *Jewish voice for peace*. Erişim adresi: <https://www.jewishvoiceforpeace.org/>
- Kenefâni, G. (1984). *Filistin'in çocukları: Hafya'ya dönüş ve diğer hikayeler* (S. Özbay, Çev.). İstanbul: Otonom Edebiyat.
- Lazzarini, P. [@UNLazzarini]. (2024, 3 Aralık). #Gaza, a pandemic of #disabilities [Tweet]. X (eski adıyla Twitter). Erişim adresi: <https://x.com/UNLazzarini/status/1863868799956680739>
- Lubbad, A. M. S. (2023). *Uluslararası haber sitelerinde Gazze ablukası sorununun kamu diplomasisi bağlamında ele alınması* (CNN, BBC, TRT World, Al-Jazeera) (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Manzanero, A. L., Crespo, M., Barón, S., Scott, T., El-Astal, S. ve Hemaïd, F. (2024). Traumatic events exposure and psychological trauma in children victims of war in the Gaza strip. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3-4), 1568-1587.
- New Eco-Social World. (2022). *The People’s Charter for an Eco-Social World*. Erişim adresi: <https://newecosocialworld.com/wp-content/uploads/2022/09/Peoples-Charter-EN.pdf>
- OCHA. (2025). *Data on casualties*. Erişim adresi: <https://www.ochaopt.org/data/casualties>
- OHCHR. (2024). *Anatomy of a genocide: Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967 (A/HRC/55/73)*. United Nations.
- Oxfam. (2024). Daily death rate in Gaza higher than any other major 21st Century conflict. Erişim adresi: <https://www.oxfam.org/en/press-releases/daily-death-rate-gaza-higher-any-other-major-21st-century-conflict-oxfam>
- Peled-Elhanan, N. (2012). *Palestine in Israeli school books: Ideology and propaganda in education*. London: I.B. Tauris.
- Peskine, B. (2000). *İkinci Dünya Savaşının ateşinde bir Yahudi ailesi: Bölüm 2*. (A. Yengin, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Prilleltensky, I. ve Prilleltensky, O. (2021). *How people matter: Why it affects health, happiness, love, work, and society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RedCross. (2025). *What is happening in Gaza?* Erişim adresi: <https://www.redcross.org.uk/stories/disasters-and-emergencies/world/whats-happening-in-gaza-humanitarian-crisis-grows>.
- Righard, E. ve Boccagni, P. (2022). Transnational perspectives in social work. *Oxford Bibliographies on Social Work*. Erişim adresi: <https://www.oxfordbibliographies.com/>
- Save the Children. (2024). *Trapped and Scarred: The compounding mental harm inflicted on Palestinian children in Gaza*. Erişim adresi: <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Trapped-and-Scarred-Final-1-1.pdf/>
- Save the Children. (2025). *Children are paying the heaviest price of this war*. Erişim adresi: <https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/war-gaza>
- Shaw, M. (2016). The genocide of the Palestinian people: An international law and human rights perspective. *Holy Land Studies*. Erişim adresi: <https://ccrjustice.org/genocide-palestinian-people-international-law-and-human-rights-perspective>
- Snoubar, Y. (2010). Savaş ortamlarında bulunan çocukların sorunları ile sosyal hizmet (örnek olarak Filistin). *Sosyal Hizmet*, 20, 13-17.
- Snoubar, Y. ve Duman, N. (2015). Using social holistic approach in working with children who are in the war zone. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(1), 231-237.
- Suslovic, B. Rasmussen, C., Kim, M. E., Sarantakos, S. Dettlaff, A. J., Roe, C. ve Guevara, V. (2024). Speaking against silence: Examining social work’s response to genocide. *Abolitionist Perspectives in Social Work*.
- Thurber, A. ve Kimball, E. (2024). A response to “The danger of ideology”. *Social Work*, (69)2, 209-211.
- TİHEK. (2024). *Filistin’de insan hakları ihlalleri ve Gazze soykırımı*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.

- Times of Israel. (2025). *We must return to war*. Erişim adresi: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/ben-gvir-urges-massive-assault-on-gaza-after-hamas-postpones-hostage-release-we-must-return-to-war/
- TRT Haber. (2024). “Yaşıyoruz ama...” [Facebook videosu]. Facebook. <https://www.facebook.com/reel/815451344001819>
- UN. (1951). *Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide*. Erişim adresi: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>.
- UNHCR. (2018). Global compact on refugees-booklet. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>
- UNICEF. (1989). Çocuk Hakları Sözleşmesi. T.C. Resmî Gazete, 27 Ocak 1995, Sayı: 22184.
- UNICEF. (2021). *Child protection systems strengthening: Approaches, benchmarks and interventions*. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/documents/child-protection-systems-strengthening>
- UNICEF. (2025). *State of Palestine escalation humanitarian situation: Year-end report (No. 34)*. United Nations International Children's Emergency Fund. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/sop/reports/unicef-state-palestine-escalation-humanitarian-situation-year-end-report-no-34>
- UNRWA. (2025). *Humanitarian crisis in the Gaza Strip and the West Bank, including East Jerusalem (Situation Report No. 158)*. United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East. Erişim adresi: <https://www.unrwa.org/resources/reports/unrwa-situation-report-158-situation-gaza-strip-and-west-bank-including-east-jerusalem>
- Wafa. (2025). Three children die due to sever cold in Gaza. *Palestine News and Info Agency*. Erişim adresi: <https://english.wafa.ps/Pages/Details/154989>
- Waxman, D. (2023). On “a textbook case of genocide.” *Jewish Currents*, Letters.
- Wells, K., Cortés-Morales, S., Esson, J., Horgan, D., Nxumalo, F., Phoenix, A. ve Rosen, R. (2024). Israel's war on Gaza and the violation of children's rights. *Children's Geographies*, 22(2), 197–200.
- WHO. (2025). Operational response and early recovery plan for the occupied Palestinian territory. Erişim adresi: <https://www.emro.who.int/images/stories/palestine/WHO-operational-response-and-early-recovery-plan-for-oPt-2025.pdf?ua=1>

الثورات والمقاومة الفلسطينية خلال الوجود البريطاني في فلسطين (1922-1948)

Palestinian Revolts and Resistance During the British Presence in Palestine (1922-1948)

 Mohammed T. M. Alqerem^{(1)*}, Hanaa Mohamed Kamel Ayyash⁽²⁾

⁽¹⁾alqerem@gmail.com, ⁽²⁾hnayash25@gmail.com

Received: 22 July 2025

Accepted: 18 September 2025

Published: 26 January 2026

الملخص: تتناول الدراسة مقاومة الشعب الفلسطيني وثوراته ضد الوجود والعصابات البريطانية من عام 1922 وحتى 1948 والتي جاءت إلى فلسطين لتنفيذ مخططاتها بهدف إقامة وطن قومي لليهود في فلسطين. فلم يقف الثائر الفلسطيني مكتوف الأيدي في وجه بريطانيا والعصابات النازية الصهيونية، بل ناضل وجاهد وقاومهم بكل الوسائل، وعانى الفلسطيني الخذلان دون أن يرى من يغيثه ويمده بالسلاح، حتى جاء يوم النكبة الدامي وتسلم اليهود الصهاينة من عصابات بريطانيا وطناً جديداً لهم على طبق من ذهب باسم إسرائيل.

الكلمات المفتاحية: المقاومة، الثورات، الانتداب البريطاني، فلسطين، الثورة العربية الكبرى (1936-1939)، عزّ الدين القسام

Abstract: This study examines the resistance and uprisings of the Palestinian people against the British presence and the Zionist gangs from 1922 to 1948. These forces came to Palestine with the aim of implementing their plans to establish a national homeland for the Jews. The Palestinian rebel did not remain passive in the face of Britain and the Zionist-Nazi-like gangs; rather, he struggled, fought, and resisted them by all means. The Palestinians suffered betrayal and abandonment, receiving no aid or arms. Eventually, the tragic day of the Nakba came, and the Zionist Jews, with the support of British forces, were handed a new homeland-named Israel-on a silver platter.

Keywords: Resistance, Revolts, British Mandate, Palestine, 1936-1939 Arab Revolt, Izz al-Din al-Qassam

*Corresponding Author: Mohammed T. M. Alqerem, alqerem@gmail.com

ORC-ID: M. T. M. Alqerem 0009-0006-7336-6216, H. M. K. Ayyash 0009-0005-7481-3666

1. المقدمة

شهدت فلسطين خلال فترة الانتداب البريطاني اضطرابات وإضرابات بدأت سلمية شعبية سياسية على أمل أن تحقق مطالب شعب أعزل يريد العيش بكرامة دون قيود يفرضها عليه أعداء الأمة، إلى أن يمس الفلسطينيين ونفد صبرهم من كل المحاولات التي قاموا بها، وبدأوا مراحلهم الجديدة في الكفاح والنضال الفلسطيني والمقاومة العنيفة المسلحة في سبيل الدفاع عن المقدسات ونيل حريته؛ ولعلني في دراستي هذه أستطيع أن أوجز تطور المقاومة الفلسطينية فترة الانتداب البريطاني على فلسطين في ظل استمرار تعسف وظلم حكومة بريطانيا، وكما قال جان بول سارتر: أينما حل الظلم، فنحن الكُتاب مسؤولون عنه (موسى، 2012).

2. مشكلة الدراسة وتساؤلاتها

تكمن مشكلة الدراسة في تبيان سير الثورات والمقاومة الفلسطينية خلال الوجود البريطاني في فلسطين (من عام 1922م وحتى عام 1948م). أما التساؤلات فهي:

- ما تطور المقاومة الفلسطينية خلال فترة الانتداب البريطاني على فلسطين؟
- ما النواة الأولى لحركة المقاومة والجهاد؟
- ما الفترات التي كانت فيها المقاومة سلمية أو مسلحة؟
- ما تفسير الأحداث التي أدت إلى نمو وتطور المقاومة؟

3. أهمية الدراسة

ندرة الدراسات التي تناولت موضوع هذه الدراسة تُبرز أهميتها العلمية. كما تسعى إلى بيان الدوافع التي أدت إلى تطوّر المقاومة الفلسطينية. وتعمل كذلك على إظهار درجة اهتمام الفلسطينيين بالدفاع عن وطنهم، من خلال ما أبدوه من ثباتٍ واستبسالٍ في سبيله.

4. أهداف الدراسة

- بيان تطور المقاومة الفلسطينية خلال فترة الانتداب البريطاني على فلسطين.
- الكشف عن النواة الأولى لحركة المقاومة والجهاد وبداياتها.
- تحديد الفترات التي كانت فيها المقاومة سلمية أو مسلحة.
- تفسير الأحداث التي أدت إلى نمو وتطور المقاومة.

الحُد الزماني: 1922م وحتى 1948م.

الحُد المكاني: فلسطين المحتلة.

4.1. انطلاق المقاومة في فلسطين

يُعدّ أواخرُ القرن التاسع عشر وبداياتُ القرن العشرين بدايةً حقيقيةً لنشأة وتطور المقاومة الفلسطينية والقائمة على الاحتجاجات العفوية، والتي بدأت مع ظهور نوايا وخبث بريطانيا في التمهيد من أجل إهدار حق الفلسطينيين وإقامة الوطن لبني صهيون (شلوب، 2024).

وكان لإعلان وعد بلفور عام 1917م الذي جعل من فلسطين وطناً قومياً لليهود (الشورة، 2009). وإضراراً بمصالح الفلسطينيين وحقوقهم (صالح، 2002)، وقرار سان ريمو عام 1920م والذي قسم مناطق النفوذ كل من بريطانيا وفرنسا الأثر الكبير في بداية الاحتجاجات الفلسطينية وأولى بوادر التمرد، كان أولها اشتباكات بين القبائل العربية والحرس البريطاني على طول الحدود التي تفصل فلسطين عن سوريا (الكيالي، 1985).

ونتيجة لغدر وخيانة بريطانيا وعدم وفائها بوعدها في مراسلات الحسين ومكماهون باستقلال فلسطين (قمصية، 2011)، وإقرار وعد بلفور دون أخذ رأي ومشورة الحسين (سعيد، بلا)، بدأ الشعب الفلسطيني أوائل عام 1919م يتطلع إلى الدفاع عن ذاته، فنشأت الحركة الوطنية الفلسطينية وشكلت الجمعية الإسلامية المسيحية التي تمثل الفلسطينيين، وبرزت كتلة من الشباب اعتبرت النواة الأولى في الكفاح الفلسطيني ومنهم أمين الحسيني، وكونت الحركة الوطنية تنظيمات سياسية لعقد المؤتمرات من أجل قضية فلسطين، وفي سنة 1920م تمثلت الحركة الوطنية الفلسطينية باللجنة التنفيذية ورئيسها موسى كاظم الحسيني (جرار، بلا).

5. المقاومة السلمية في فلسطين

بدأ الفلسطينيون في 27 فبراير 1920م بالتحرك ضد قرارات بريطانيا، وقامت أول مظاهرة سياسية اشترك فيها 40 ألف شخص احتجاجاً على بريطانيا لجعلها فلسطين وطناً قومياً لليهود (السفري، 1937).

5.1. ثورة النبي موسى 1920م

إبريل 1920م حدثت اضطرابات وتظاهرات عنيفة عند مقام النبي موسى نادى فيها الفلسطينيون بالاستقلال وإيقاف هجرة اليهود، مما أدى إلى اصطدامهم باليهود والشرطة البريطانية (زعتر، 1955)، وأضربت المدينة وأغلقت الأبواب، وأسفرت الإضرابات عن 9 قتلى يهود، و4 من العرب، ولم تهدأ الثورة حتى أفرجت الحكومة البريطانية عن سراح الموقعين

بكفالة (السفري، 1937)، ومنعت السلطات البريطانية عقد المؤتمر الفلسطيني الثاني (جرار، بلا)، وفي ديسمبر عقد المؤتمر الثالث وقرر المطالبة بحكومة فلسطينية مستقلة (ياغي، 1983).

وفي مارس 1921م ومع زيارة وزير المستعمرات تشرشل إلى فلسطين احتشد الشعب هاتفين يسقط بلفور، ولا نريد اليهود، فخطرت المظاهرات في حيفا إلا أن المتظاهرون اصطدموا بالشرطة، وقتل صبي مسيحي ورجل مسلم وأصيب عشرة يهود ورجال من الشرطة بجروح نتيجة ضربهم من قبل الفلسطينيين بالعصي والحجارة (الكيالي، 1985)، وقامت مظاهرات في كل أنحاء فلسطين احتجاجاً على هذه الزيارة (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، التي اعتبرها الفلسطينيون تحدياً لهم وتصميم من بريطانيا على مواصلة سياستها ضد الفلسطينيين من أجل خدمة اليهود وتأمين الوطن القومي لهم على أرض فلسطين (الغوري، 1955).

5.2. ثورة يافا 1921م

في الأول من مايو 1921م اندلعت ثورة جديدة في يافا دامت خمسة عشر يوماً (زغيت، 1937)، إثر اصطدام تظاهرة صهيونية بأخرى شيوعية طالبت بإطاحة نظام الحكم البريطاني، فحاولت الشرطة تفريق شمل الشيوعيين بعد أن لجأوا إلى حي المنشية الذي يسكنه العرب المسلمون في يافا، فثار العرب، وقامت تظاهرات وتواصلت الإضرابات والقتل في كلا الطرفين، وهوجمت المستوطنات (الكيالي، 1985)، وأسفرت الثورة عن مقتل 50 يهودي وجرح 150 يهودي، و50 عربي وجرح 75 عربي (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا، 55)، في حين شهد شهر يونيو الهدوء والمسالمة رغم قلق الفلسطينيين (الكيالي، 1985).

في يونيو 1921م عقدت الحركة الوطنية المؤتمر الفلسطيني الرابع، وتواصلت مع الحكومة البريطانية بلندن وأكدت مطالب الفلسطينيين والإصرار على مقاومة الصهيونية (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا). وفي أغسطس 1921م أرسلت القيادة الفلسطينية الوفد الأول إلى بريطانيا لشرح وجهة نظر الفلسطينيين ورفض الشعب لوعده بلفور، وللمطالبة بوقف الهجرة والاستيلاء على الأراضي، ولكن دون فائدة (أبو غربية، 1993)، ومع إصدار بريطانيا الكتاب الأبيض والذي أكدت فيه على ضرورة تنفيذ وعد بلفور، إلا أن الفلسطينيين رفضوا الكتاب الأبيض ورفضوا سلطة الانتداب البريطاني (ياغي، 1983).

في سبتمبر 1921م عقدت اجتماعات سرية في الخليل والرملة وطولكرم لاتخاذ إجراءات ضرورية بشأن هجرة اليهود إلى فلسطين، وإلغاء تصريح وعد بلفور، من خلال القيام بسلسلة غارات على اليهود في فلسطين (الكيالي، 1985)، وحدثت إضرابات في القدس احتجاجاً على وعد بلفور نجم عنها قتل 5 يهود وعربي واحد وجرح 23 من اليهود و6 من العرب

(السفري، 1937). وفي أكتوبر 1921م وزعت اللجنة الفلسطينية بمصر منشوراً دعت فيه الفلسطينيون إلى الامتناع عن العمل وإغلاق المتاجر وإعلان الحُداد بذكرى بلفور (الكياي، 1985).

في أوائل عام 1922م قدمت الجمعيات الإسلامية المسيحية احتجاجات على هجرة اليهود وتهريب السلاح لهم (الكياي، 1985). 22 أغسطس 1922م وبسبب توتر الأوضاع قرر الوفد الفلسطيني في مؤتمره الخامس مقاطعة انتخابات المجلس التشريعي (زعير، 1955)، ورفض الدستور المقترح من الحكومة البريطانية (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

11 سبتمبر 1922م ونتيجة لحالة الفوران الفلسطيني أرادت بريطانيا أن تسيطر على زمام الأمور، فقررت عصبة الأمم تطبيق الانتداب على فلسطين (المنير، 1997). ولقد ساد فلسطين من عام 1923م إلى 1928م الركود وتوقف التظاهرات والاضطرابات باستثناء بعض الأحداث والتي منها: إعلان الإضراب العام في مارس 1925م وإغلاق المدارس والمتاجر (الكياي، 1985)؛ بسبب زيارة اللورد بلفور صاحب الوعد المشؤوم للقدس للمشاركة في تأسيس الجامعة العبرية (أبو غربية، 1933).

يمكن القول بأن الهدوء الذي ساد فلسطين هذه الفترة يرجع لأسباب، وهي؛ الخلافات والنزاعات بين الأحزاب الوطنية والقيادات السياسية والاختلاف في الآراء والقرارات الوطنية؛ والصراعات التي دارت بين آل الحسيني وآل النشاشيبي فأضعف من بنية الحركة الوطنية، وظهر أحزاب سياسية معارضة للجنة التنفيذية كالحزب الوطني برئاسة سليمان الفاروقي المعارض الذي يعمل لصالح بريطانيا (دواس، 2014)، وحزب الزراع، وحزب الأهالي برئاسة عبد اللطيف صلاح (ياغي، 1983)، فهذه الخلافات التي كانت بين قيادات الشعب والأحزاب، وعدم وجود وحدة صف وكلمة في التجهيز والإعداد لمواجهة أخرى مع الأعداء، كان لها بالغ الأثر في توقف المقاومة والثورات والهدوء لبضع سنوات.

في يونيو 1927م عقدت اللجنة التنفيذية المؤتمر السابع بصعوبة بالغة بسبب الخلافات والعصبيّة الموجودة التي كانت موجودة بين القيادات السياسية والوطنيين، حيث حضره المناضلون المجاهدون والمنافقون، واعتبر المؤتمر السابع من أسوأ المؤتمرات الفلسطينية، إلى أن جاءت نهاية عام 1928م وأخذت فترة الركود والهدوء السياسي تشرف على نهايتها (الكياي، 1985).

بداية نوفمبر 1928م عُقد المؤتمر الإسلامي في القدس، وتم اختيار أمين الحسيني رئيساً للمؤتمر، وانتخب وفداً من اثني عشر عضواً لمقابلة المندوب السامي لمطالبة الحكومة البريطانية بحفظ حقوق المسلمين في البراق (جرار، بلا، 39)، وألف أمين الحسيني جمعية حراس المسجد الأقصى يرأسها حسن أبو السعود، وأصبحت تعقد الاجتماعات وتندد بمطامع اليهود، وتنبه المسلمين وتحمسهم وتوعيتهم بمدى خطورة المساس بالقدس (دروزة، 1993).

5.3. ثورة البراق 1929م

تعد من أوسع الاضطرابات التي وقعت في فلسطين منذ الانتداب البريطاني (أبو غريبة، 1933)، بسبب زيادة هجرة اليهود في عام 1928م و1929م ضعف العدد الذي جاء عام 1927م إلى فلسطين (شبيب، 1980)، إضافة إلى مقدمات ونتائج أخرى، منها؛ التصريحات المتكررة عن أطماع اليهود في البراق وفي الحرم القدسي ووجوب أخذه بأي وسيلة، وفي سبتمبر 1928م جاءوا في عيد الغفران في جماعات كبيرة إلى حد الجدار وملؤه، وأحضروا معهم كراسي وستائر لفصل النساء عن الرجال، وكتب، وأثاروا ضجة صاحبة (دروزة، 1993)، معنى ذلك أن اليهود يخططون لتحويل الحائط من ممتلكات المسلمين المقدسة إلى كنيس يهودي (جرار، بلا)، والاستيلاء عليه بالقوة (الغوري، 1972)، فكانت ردة فعل الفلسطينيين على ذلك أن تحرك الحاج أمين الحسيني ومعه الجماعات الإسلامية فقامت مظاهرة إسلامية كبيرة (دروزة، 1993)، وعمت فلسطين موجة من الغضب بعد أن علموا نية اليهود في الاستيلاء على المسجد الأقصى تدريجياً زاعمين أنه الهيكل مبتدئين بحائط البراق (زعيتر، 1955).

في 11 أغسطس 1929م عقد الصهاينة مؤتمر بزوريخ في سويسرا (جرار، بلا)، وتطرق إلى جدار المبكى وقرر حق اليهود فيه وفي ممارسة طقوسهم بشكل كامل وواسع، مما زاد من غضب وثوران الفلسطينيين (دروزة، 1993). وفي 23 أغسطس 1929م جاء اليهود بالآلاف إلى الجدار، فخرج المصلون في مظاهرات عارمة، ووقعت بين العرب واليهود اشتباكات دموية في أماكن عديدة في القدس، وانتشرت أخبار الاشتباكات في كل أنحاء فلسطين فقامت مظاهرات في نابلس وحيفا ويافا، وتبعهم أهل الخليل فهجموا عليهم بالسيوف والخناجر والعصي (دروزة، 1993) وأعلن رسمياً مصرع ستين يهودياً وجرح خمسين آخرين (أبو بصير، 1968). في 25 أغسطس 1929م قام الثوار بالهجوم على مستعمرات اليهود في مرج ابن عامر، ودمروا ست مستوطنات واستمروا في معاركهم العنيفة حولها (جرار، بلا). في 29 أغسطس 1929م بلغت الاضطرابات ذروتها في صفد حين هاجم الفلسطينيون اليهود ووقع خمسين يهودياً بين قتيل وجريح (زعيتر، 1955)، وتدخلت السلطات البريطانية بعنف حتى تمكنت من حجز اليهود والعرب عن بعضهم وتوقيف الاشتباكات (دروزة، 1993).

بعد أن هدأت الأوضاع في صفد خرجت مجموعة من شباب صفد إلى الجبال وشكلوا جماعة مجاهدة لمقاومة الإنكليز واليهود، فيما أخذت السلطات البريطانية تبحث عن هؤلاء المجاهدين فقبضت على اثنين واختفى الباقي (جرار، بلا). ثم عادت وتكررت المظاهرات في نابلس، وحاول المتظاهرون الهجوم على القشلة والاستيلاء على سلاح الشرطة، والذهاب إلى القدس ونجدة أهلها، لأن اليهود كانوا كثرة كبيرة، وقام المتظاهرون برجم سيارة الحاكم الإنكليزي ملر وحطموها، وجرحوا مهندساً إنكليزياً كان معه في السيارة (دروزة، 1993).

وعلى الرغم من تسليح بريطانيا لليهود إلا أن العرب العزل استطاعوا الإيقاع بالعدو ومهاجمة المواصلات والطرق (أبو بصير، 1968). واستمرت الثورة خمسة عشر يوماً، قتل وجرح خلالها 472 يهودياً، وكانت ضحايا العرب 338 بين جريح وقتيل (السفري، 1937)، إلى أن انتهت الثورة وتوقفت. وفي أكتوبر 1929م عُقد في القدس ولأول مرة مؤتمر إسلامي نسائي يؤيد المطالب الوطنية الفلسطينية ويرفض الانتداب البريطاني على فلسطين (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

5.4. ثورة الكف الأخضر 1929م

وعلى أثر أحداث البراق شكّلت في نوفمبر عام 1929م جماعة مسلحة لمحاربة اليهود ونظام الانتداب البريطاني عرفت باسم الكف الأخضر، وتألّفت من 27 مجاهداً اشتركوا علنياً بثورة البراق، بقيادة أحمد طافش (الكيالي، 1985)، وقامت هذه الجماعة بعمليات هجوم في صفد كانت أولها الهجوم على الحي اليهودي (صالح، 1996). 16 يونيو 1930م أضربت فلسطين وعمت المظاهرات أنحاء القرى والمدن بعد إعدام المجاهدين الثلاثة فؤاد حجازي وعطا الزير ومحمد جمجوم، شاركوا في ثورة البراق (أبو غربية، 1933)، وكانوا قد أبلوا بلائاً حسناً في الثورة واعتبروا رموزاً للجهاد والمقاومة الفلسطينية (جمعة، 2009). فالمقاومة السلمية هي مقاومة طويلة وشاقة تنبع من إرادة الإنسان الفطرية في العيش بحرية وكرامة ضد أي احتلال وأي ظلم كالظلم البريطاني للفلسطينيين (عودة، 1987).

ويرى الباحثان أن مرحلة العشرينيات هي مرحلة المقاومة غير العنيفة والكفاح الشعبي والنضال السياسي ضد وعد بلفور وقيام دولة اليهود في فلسطين، وقد كانت شرارة الثورات والتظاهرات والصدامات في هذه الفترة تدور حول المقدسات الإسلامية في فلسطين.

6. المقاومة المسلحة في فلسطين

في عام 1931م قامت مظاهرات في فلسطين تدعو إلى التسليح وإلى توجيه الثورة ضد الإنجليز (أبو بصير، 1986)؛ بسبب تراجع الحكومة البريطانية عن كتابها الأبيض وإعلانها الاستمرار في هجرة اليهود إلى فلسطين والاستيلاء على الأراضي، وأخذ الفلاحون يقومون بحركة كفاح مسلح الذين هم من أكثر الفئات التي أصابها الضرر، فبعد أن طُرد الفلاحون الفلسطينيون من الأراضي التي كانوا يزرعونها في مرج ابن عامر بعدما اشتراها اليهود من مالكيها واستلموها ظهر العمال اليهود ليزاحموا العمال الفلسطينيين مكافئهم و أعمالهم الزراعية والصناعية، فقرروا تشكيل خلايا تجاهد ضد الإنجليز واليهود والسماصرة وباعة الأراضي والجواسيس، وقد تعاهدوا على السرية التامة، ووفروا من أقواتهم ليشتروا ما يلزمهم من سلاح وعتاد، وأخذوا يقومون ببعض الأعمال الكفاحية مثل غزوات خاطفة على المستعمرات، وترصد ومراقبة بعض الجواسيس والسماصرة وضباط وأفراد الشرطة وضربهم، ومن هذه الخلايا انبثقت حركة الشهيد القسام، ومجاهدون أبلوا بلائاً عظيماً في الثورة العربية الكبرى 1936م، والكفاح المسلح ضد التقسيم من عام 1947م وحتى 1948م (دروزة، 1993).

في 3 أغسطس 1931م عُقد مؤتمر في مدينة نابلس عبر فيه الفلسطينيون عن رفضهم تسليح اليهود، وكانت قد دعت اللجنة التنفيذية إلى الإضراب العام في 23 أغسطس 1931م، وفي 1 ديسمبر 1931م عُقد المؤتمر الإسلامي في القدس الذي أيد قضية فلسطين وعزم على الدفاع عن البراق، ورفض سياسة بريطانيا في فلسطين (زغيتر، 1955)، وتشكيل لجنة إسلامية لإنقاذ الأراضي، وإنشاء جامعة إسلامية في القدس (شبيب، 1980).

وفي عام 1932م تم تأسيس حزب الاستقلال، فعقد أعضاؤه مؤتمراً في يافا لبحث الطرق والوسائل الكفيلة بتجنيد وتسليح الشباب الفلسطيني، وعقدت مؤتمرات أخرى خاصة بشأن الضرائب والاحتجاج ضد السياسة الضريبية للحكومة البريطانية (الكيالي، 1985)، ومؤتمرات تحت على نهضة فلسطين سياسياً واقتصادياً، وإلغاء تصريح وعد بلفور، وإقامة حكم برلماني في فلسطين (دواس، 2014).

أوائل أيلول 1932م وصل عدد المهاجرين إلى فلسطين من اليهود إلى ما يقرب 180 ألف يهودي (عبد الغني، 1995)، ونتيجة لهذه الزيادة قررت اللجنة التنفيذية القيام بمظاهرات في القدس دون إذن السلطات البريطانية، وفي نوفمبر قررت اللجنة القيام بمظاهرة أخرى تحدياً لأوامر المندوب السامي (الكيالي، 1985).

26 مارس 1933م عُقد المؤتمر الوطني الكبير في يافا (ياغي، 1983)، وحضره ألف شخص من مختلف المدن الفلسطينية بما فيهم أعضاء اللجنة التنفيذية، وتبنى المؤتمر برنامج الجهاد ضد حكومة الانتداب على عدم التعاون مع السلطات البريطانية (أبو غريبة، 1933)، والعصيان المدني ومعارضة أي قوانين تفرضها الحكومة والسعي وراء إلغائها، ودخول المقاومة في مواجهة مفتوحة مع السلطة (خلف، 1988).

في 8 أكتوبر 1933م عقدت اللجنة التنفيذية اجتماع برئاسة موسى الحسيني، وتبنت أفكار مؤتمر الشباب، ووضعت برنامج يقوم على أساس القيام بسلسلة من المظاهرات والإضرابات، يصاحبها سلسلة من الاجتماعات والمؤتمرات في جميع المدن الفلسطينية من أجل توعية الشعب الفلسطيني بواجباته (أبو غريبة، 1933).

6.1. انتفاضة 1933م

وفي 13 أكتوبر عام 1933م أعلن الفلسطينيون الإضراب في جميع أنحاء فلسطين وخرجوا في مظاهرات باتجاه المسجد الأقصى بقيادة كاظم الحسيني وأعضاء اللجنة التنفيذية والعلماء (صالح، 1996)، وقاطعوا اللجان الرسمية والبضائع الإنجليزية والصهيونية، وازداد الأمر سوءاً بعد الإعلان عن هجرة عشرة آلاف يهودي إلى فلسطين، وأُعلنت المظاهرات وخرجت المدن من القدس والخليل وحيفا وكل مدن فلسطين متجهة إلى يافا، وأمام الجامع الكبير بيافا وقع اصطدام مع الجيش البريطاني بعد

مطالبة الفلسطينيين بسقوط بريطانيا (أبو بصير، 1968)، واحتشد أكثر من سبعة آلاف متظاهر غاضب مسلحين بالعصي والمراوات (الكيالي، 1985).

وفي 29 أكتوبر 1933م أطلق الفلسطينيون القنابل اليدوية على أفراد الشرطة البريطاني لاعتقالهم زعماء وقادة فلسطينيين، وأعلن الفلسطينيون في يافا الإضراب العام بسبب أفعال حكومة بريطانيا وجيشها (أبو بصير، 1968)، وقمعت السلطات البريطانية الانتفاضة إلا أن فلسطين كانت تغلي وتتفجر في قلوب ثوارها (جرار، بلا)، إلى أن تجددت المظاهرات في يناير 1934م (ياغي، 1983). وفي هذه الفترة أخذ الفلسطينيون يبحثون بسرية تامة عن السلاح مهما كانت جودته ومفعوله من خارج فلسطين، إلا أن مخابرات بريطانيا منعت وصوله للثوار، وواصل الفلسطينيون البحث عن السلاح رغم قلته وندرته من هنا وهناك (أبو بصير، 1968).

في 1 ديسمبر 1934م قدمت اللجنة المركزية مذكرة إلى المندوب السامي، فيها احتجاج على الاستيلاء على الأراضي، وزيادة الهجرة اليهودية إلى فلسطين على أمل أن يجدوا أذان صاغية إلا أن كل مذكراتهم ولقاءاتهم ذهبت أدراج الرياح (جرار، بلا).

2 ديسمبر 1934م تأسس حزب الدفاع الوطني برئاسة راغب النشاشيبي المعروف بمواقفه المعتدلة مع بريطانيا، ومعارضته للجنة التنفيذية والمجلس لإسلامي (ياغي، 1983)، والذي دفع النشاشيبي لتأسيس هذا الحزب هو إعادة الثقة بين الشعب والقيادة، وضعف الحركة الوطنية، واضطرابات ومظاهرات عام 1933م (دواس، 2014).

في يناير 1935م قامت معركة بين الفلاحين الفلسطينيين و43 من الشرطة البريطاني لاستمرارهم في سلب الفلاحين أراضيهم واستيلائهم عليها، فقتل فلسطيني وأصيب سبعة من أفراد الشرطة البريطاني (الكيالي، 1985). 25 يناير 1935م عُقد مؤتمر علماء فلسطين الأول وحضره القضاة والأئمة والمفتين والعلماء بهدف إصدار فتوى تحرم بيع الأرض لليهود، واستمرت نشاطات إنقاذ الأراضي إلى أن تطورت الأحداث باندلاع ثورة عام 1935م وثورة 1936م، وقيام قادة الثورات بقتل سماسرة الأراضي بعد تحذيرهم من عملهم من نقل الأراضي لليهود (جرار، بلا).

وفي نفس العام أُسست الأحزاب السياسية كحزب الإصلاح، والحزب العربي الفلسطيني، وحزب الكتلة الوطنية (ياغي، 1983)، إذ دعت هذه الأحزاب إلى الاستقلال ومقاومة السلطات البريطانية (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

6.2. ثورة القسام 1935م

أخذت المقاومة تأخذ شكلها المسلح الحقيقي بظهور الشيخ عز الدين القسام المولود في سوريا عام 1871م (ياسين، بلا)، والذي اشترك في حركة الكفاح السوري في جبال اللاذقية والتي يقال لها جبال العلويين والنصيرية ضد الفرنسيين، وكان القسام ذا علم وحماس ديني ونزعة عربية استقلالية وروح ثورية (دروزة، 1993). مكث القسام عند قدومه إلى فلسطين في مدينة حيفا لموقعها الممتاز الذي ساعده على نشر دعوته ونجاح عمله الجهادي ضد الجيش البريطاني دون معيقات في المدن الفلسطينية الأخرى (حمودة، 1986).

بدأ الشيخ القسام يُعد نفسه للثورة منذ عام 1922م وخاصة بعد زيادة هجرة اليهود إلى فلسطين وتحذيره الناس بالخطر الصهيوني واستمرار الهجرة إلى فلسطين، وفي عام 1925م اختار رفاقه وأعضاء حركته بعد اختبار ومراقبة وامتحان طويل لمن يقع عليه الاختيار (جرار، بلا)، ومن ثم قام بتهيئتهم ونصحهم بايات من القرآن الكريم (حمودة، 1935).

من عام 1931م و1932م كانت أولى عمليات القسام في كمين محكم أعده لمجموعة يهود فقتل ثلاثة منهم دون أن تعرف السلطات البريطانية الفاعلين، وفي عام 1932م قاموا بعمليات أخرى بقتل جنود في المستعمرات، ومنها مستعمرة نخلال التي تعتبر رمزاً كبيراً من رموز الصهيونية، وإلقاء قنبلة على منزل يوسف يعقوبي تسببت بمقتله هو وابنه، فثار اليهود بهذه العمليات التي لم يعرف فاعليها (جرار، بلا).

وفي أوائل 1935م بدأت أعمال القسام ورفاقه البطولية في كل من جنين ونابلس وطولكرم من اغتالات للضباط الإنجليز ونسف للقطارات، ومهاجمة معسكرات الجيش البريطاني وكانت هذه الأعمال تتم بدقة وتنظيم وسرية تامة، إلى أن أعلن القسام وبكل قوة عن معاداته لسلطة الانتداب البريطاني وعزمه على مقاتلة الجنود البريطانيين في سبيل تحرير فلسطين (أبو بصير، 1968). في 16 أكتوبر 1935م اكتشف القسام عملية تهريب أسلحة حديثة ضخمة إلى اليهود، وبذلك أجمعت المصادر التاريخية على أن عملية تهريب الأسلحة هي السبب المباشر والأول في قيام ثورة القسام (جرار، بلا).

في 2 نوفمبر 1935م عقد اجتماع شعبي في نابلس بذكرى تصريح وعد بلفور، تمت الدعوة فيه إلى عداء بريطانيا، والدعوة إلى تسليح الفلسطينيين (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، وأعلن الشيخ عز الدين القسام عن تشكيل مجموعة الكف الأسود (قمصية، 2011)، وفي نفس اليوم والشهر أعلنت الثورة المسلحة ضد الاستعمار والصهيونية (أبو غربية، 1933).

في 12 نوفمبر 1935م عقد القسام آخر اجتماع في حيفا بعد أن شعر بمدى خطورة هجرة اليهود إلى فلسطين وتسليحهم بمساعدة السلطات البريطانية، وتقرر البدء في الثورة وانتقال عشرات من إخوان القسام المدربين عسكرياً إلى جنين، ودعى

الشعب للاشتراك في الثورة (ياسين، بلا)، وقام بتنظيم تشكيلات سرية (أبو بصير، 1968)، أو مجموعات سرية صغيرة لا تزيد عن خمسة أنفار، وقسم إخوانه إلى وحدات عسكرية منظمة كل وحدة ولها عملها، ومنها؛ وحدة خاصة بشراء السلاح، ووحدة تدريب عسكري، ووحدة ثالثة للتجسس على اليهود والإنكليز ومعرفة خططهم السرية (ياسين، بلا).

وجمع دروزة في مذكراته أحداث معركة القسام فقال: (إن القسام خرج على رأس فريق منهم إلى أحراش بعيد استعدادا للعمل الجهادي العلني في نوفمبر عام 1935م، وكان عدد الذين خرجوا معه إحدى عشر مجاهداً، وعندما علمت السلطات البريطانية بتحركات القسام الخطيرة سارعت إلى قمعها قبل اتساع نطاقها وبروزها إلى ميدان الجهاد، فأرسلت قوة من عرب وإنجليز وحاصرت المكان ثم أُنذرت جماعة القسام بالاستسلام وتسليم السلاح، إلا أن جماعة القسام أصرت على الدخول في المعركة مع الإنكليز على الرغم من أنهم لم يكونوا على استعداد للمواجهة، وتبادل الطرفان النار واستشهد القسام واثنان من رفاقه، وجرح اثنان واعتقل البقية الأحياء في 20-11-1935م) (دروزة، 1993)، وهب الشعب السوري للمطالبة في حقه وبدأت الإضرابات والمظاهرات في سوريا واشتدت وامتدت إلى كل فلسطين (أبو غريبة، 1933).

في 24 يناير 1936م كانت الدعوة إلى تنظيم المقاومة، وفي 4 فبراير 1936م كان في فلسطين أول إضراب انتصارا لسوريا المجاهدة وأضربت العديد من المدن الفلسطينية ومنها طولكرم (زعتر، 1955)، وكان لرحيل الشيخ القسام أثر كبير في تقوية عزائم الفلسطينيين رغم قلة السلاح وجدد في النفوس معنى التضحية والاعتزاز بالجهاد والبطولة (أبو بصير، 1968).

وتم تشجيع جثمان القسام بتظاهرة وطنية كبيرة في حيفا ونادوا بسقوط بريطانيا ورشقوا أفراد الشرطة بالحجارة وتأثر الفلسطينيون مما تركه القسام من أثر عميق في النفوس (الكياي، 1985)، بعد أن خاض معركة عظيمة مع الجنود البريطانيين، وكتبت صحيفة الأوبزيرفر من لندن مقال، قالت فيه: إن جهاد العرب الحقيقي في سبيل التحرير بدأ بقيام ثورة القسام (جرار، بلا).

وجمع أبو غريبة في مذكراته قوله: ((في هذه الفترة بدأت حياتي النضالية المسلحة تتطور أنا وعدد من رفاقي الثوار، فمنذ 1934م شكلنا في القدس مجموعة ثورية مسلحة، وجاء استشهد القسام ليحفزنا على الإقدام والتحرك وأن نتخذ منه قدوة لنا) (أبو غريبة، 1933).

ويمكن القول بأن ثورة القسام هي الشرارة الأولى (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، والحافز الأول للثورة العربية الفلسطينية الكبرى من عام 1936 إلى 1939م (ياسين، بلا)، وبداية المقاومة العلنية المسلحة التي تمسك بها الفلسطينيون بعد سنوات من المقاومة السلمية الشعبية التي لم تصب في مصلحة الفلسطينيين ولم تكن لتسكن جراح شعب فلسطين.

في أوائل عام 1936م عمل عبد القادر الحسيني على تأسيس تنظيم ثوري مسلح (أبو غربية، 1933)، المسمى بتنظيم الجهاد المقدس الذي تولى أعمال الجهاد في فلسطين حتى عام 1948م (جرار، بلا)، وعلى الرغم من أن التنظيم مسلح إلا أنه جمع إلى جانب مقاومته المسلحة المقاومة السلمية من اجتماعات ومؤتمرات وجلسات للمثقفين للمطالبة بالعدالة ورفع الظلم عن الفلسطينيين (قمصية، 2011).

6.3. الثورة الكبرى 1936م

لقد فشلت كل المحاولات السلمية في إقناع حكومة الانتداب البريطاني من تغير سياستها واحترام رأي الفلسطينيين في حقهم في بلادهم، ومنع الهجرة اليهودية إلى فلسطين، والاستيلاء على الأراضي، فيئس الفلسطينيون من مماطلة سلطة الانتداب (المنير، 1997)، وبدأوا في التجهيز للمقاومة العنيفة والمسلحة ضد بريطانيا والصهيونية وبدأ رفاق القسم بإعادة تنظيم صفوفهم بعد استشهاد قائدهم والاستعداد للثورة الأقوى في تاريخ فلسطين (أبو غربية، 1933).

15 إبريل 1935م كانت الشرارة الأولى للثورة إثر اشتباك وحدة المجاهدين التابعة لأحد رفاق القسم فرحان السعدي مع جماعة من الصهاينة وقتله ثلاثة منهم، وفي اليوم التالي قتل اليهود فلسطينيين، وحدثت اشتباكات بين العرب واليهود (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، وازداد الأمر سوءاً باعتداء اليهود على العمال الفلسطينيين الذين يعملون في مخازن اليهود، وإتلافهم بضاعتهم ومركباتهم، ومحاولتهم الهجوم على الفلسطينيين أثناء تشييع جنازة الشهداء (دروزة، 1993). فكانت ردة الفعل الفلسطينية إزاء ما حدث إلى قتال بين العرب واليهود في يافا واستشهاد 6 فلسطينيين وقتل 12 يهودياً، وعمت الاضطرابات في القدس وحيفا والخليل (أبو بصير، 1968).

في 25 إبريل 1936م عقد اجتماع ضم كل الأحزاب العربية وشكلت لجنة عرفت باسم اللجنة العربية العليا برئاسة أمين الحسيني (أبو غربية، 1933)، تعمل على تنظيم أمور اللجان القومية وتنظيم الإضرابات (دروزة، 1993)، فيما أعلن الحسيني الإضراب العام والشامل في كل أنحاء فلسطين (المنير، 1997).

وهناك تنظيمات شاركت من بداية الثورة، وهي: تنظيم الجهاد المقدس بقيادة عبد القادر الحسيني، وتنظيم القسم بقيادة خليل عيسى، وتنظيم بقيادة فوزي القاوقجي (جرار، بلا)، وعن عدد القوات المشاركة في الثورة فإنه يصعب تقدير أعداد الذين شاركوا بسبب تزايد وتناقص المشاركين طبقاً لظروف الثورة وتوفر السلاح (غنيم، 1980)، إلا أنه يمكن تقريب عدد المشاركين في الثورة من خمسة آلاف إلى ثمانمائة ألف تائر فلسطيني (قمصية، 2011).

وعم الإضراب كل أنحاء فلسطين، وهو الإضراب الأطول الذي استمر حتى أكتوبر أي حوالي 170 يوماً، فأضرب العاملون في التجارة والصناعة والنقل البري والبحري، وتحولت المظاهرات من مقاومة سلمية إلى مقاومة عنيفة مسلحة من تقطيع أسلاك ونسف جسور (دروزة، 1993)، التي كانت بالنسبة للثوار من أوليات مقاومتهم لقطع الطريق على وصول الإمداد للجيش البريطاني (السفري، 1937).

وحدثت في يافا مظاهرات وتراشق بالحجارة واستمرت الاشتباكات بين العرب واليهود وكانت حصيلة ذلك 9 قتلى وأكثر من 30 إصابة أكثرهم من اليهود، وهاجم الثوار في طولكرم سيارات يهودية وحطموها وجرحوا من فيها، وتواصلت الإضرابات والمظاهرات في القدس وعكا ونابلس والخليل والرملة وجميع مدن فلسطين (دروزة، 1993)، وأعلنت اللجنة العربية العليا وبموافقة جميع الأحزاب على ضرورة مقاومة السياسة البريطانية مقاومة عملية، وأعلنت استمرار الإضراب ودعت للمقاومة والجهاد حتى تحاب مطالب الفلسطينيين (أبو بصير، 1968).

وفي 8 مايو 1936م دعت اللجنة العربية العليا إلى مؤتمر اللجان القومية في القدس (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، وقرر الاستمرار في الإضراب وإعلان العصيان المدني (زعتر، 1955)، ورفض دفع الضرائب إذا لم تستجيب حكومة بريطانيا لمطالب الفلسطينيين وأولها وقف هجرة اليهود إلى فلسطين (توما، بلا)، وحارب سكان المدن الفلسطينية قوات الجيش والشرطة البريطانية، وعمت التظاهرات المدن الفلسطينية (المنير، 1997)، وكان للشعراء أيضاً دور بارز في الدعوة إلى الثورة، حيث أن قصائدهم كان يرددتها الثوار والجماهير الفلسطينية أثناء ثورتهم وهم في مواجهة القوات البريطانية الظالمة، ومن هؤلاء الشعراء إبراهيم طوقان وعبد الرحيم محمود (توما، بلا).

وتابع الفلسطينيون جهادهم فقطعوا المواصلات بين يافا وتل أبيب وأشعلوا الحرائق في أنحاء مختلفة من فلسطين، وازدادوا تمسكاً بالإضراب والكفاح، وفي يافا وحيفا دمروا سيارات يهودية وأحرقوا مصانع ومدارس يهودية واستمرت الاضطرابات الدموية، واضطر اليهود إلى المكوث في البيوت لعدم تمكنهم من أداء أعمالهم، وحطموا أنابيب المياه في القدس، وقطعوا أسلاك التليفونات، وانتشر الجنود البريطانيون على أبواب بيوت وزراء الحكومة والمندوب السامي خوفاً من مهاجمتها، وأعلن أن الإضرابات والاضطرابات تحولت إلى ثورة مسلحة، فهاجم الشبان معسكر للقوات البريطانية استولوا فيه على السلاح والذخيرة، وهاجموا مستعمرة ملبس اليهودية وأحرقوا مخازن البرتقال واستمر إطلاق الرصاص والانفجارات ليلة السابع والعشرين في يافا وفي العديد من المدن الفلسطينية، واستمرت المصادمات وحوادث التدمير في كل مكان (أبو بصير، 1968).

وفي 22 يونيو 1936م وقعت معركة نور شمس التي تعتبر أول معركة يواجهها الثوار أمام عتاد عسكري كبير من الدبابات والطائرات (صالح، 1996)، وأعلنت بريطانيا حينها عن نشوب أعظم معركة بين الجيش البريطاني والثوار الفلسطينيين،

واستطاع الثوار مهاجمة المستعمرات اليهودية وحاميات القطارات والقوافل اليهودية وإشعال الحرائق في المستعمرات والمزارع اليهودية (أبو بصير، 1968)، وأعلن عن مقتل ثلاثة من الثوار وخمسين جندياً بريطانياً (صالح، 1996).

بدأت بريطانيا تتجهز بقوات كبيرة لمواجهة الثورة العربية التي طال الصراع من أجل إيقافها، وعلم الثوار بتجهيزات الحكومة البريطانية فزرعوا الألغام في طريق السيارات وعند نزول الجنود البريطانيين أطلق عليهم النيران وحدثت معركة كبرى سميت بمعركة بلعا، واستمرت المعركة يوم كامل فيما استطاع الثوار إسقاط وإحراق طائرات بريطانية بمن فيها، وفي معركة ترشيحا استولى الثوار على أسلحة ورشاشات وعشرة آلاف رصاصة، وفي جنين وقعت معركة جبع وكاد الثوار يهزمون إلا أن إخوانهم في الجبال أسرعوا لنجدتهم واستطاعوا إسقاط طائرة وجرح قائدها وتفجير مصفحة مرت فوق لغم قاموا بزراعته، ولم تمض نصف ساعة على انتهاء المعركة حتى هاجم الثوار جميع مراكز الشرطة في نابلس وتحولت مدينة نابلس إلى ساحة قتال وظلت المعارك تتوالى والثوار يتصدون للقوات البريطانية بشدة مثل معركة بيت جبرين ومعركة مريرة ومعركة الخضر (أبو بصير، 1986).

في 11 أكتوبر 1936م دعت اللجنة العربية العليا وإجماع اللجان القومية الشعب الفلسطيني إلى الهدوء ووضع حد للإضراب والاضطرابات (الكياي، 1985)، وتوقف الإضراب والثورة يطلب من اللجنة العليا في تلبية لنداء ملوك الدول العربية (زعيتر، 1955)، وإن الذي حمل اللجنة العربية على وقف الإضراب هو وصول قوات بريطانية كبيرة جديدة، وانتشار البطالة بسبب الثورة، واقتراب موسم الحمضيات الذي يمس بمصالح بعض من الوجهاء السياسيين (الكياي، 1985).

ولعل أهم ما يميز هذه المرحلة من الثورة أنها ثورة شعبية، شاركت فيها كل فئات الشعب الفلسطيني وكل القوى الاجتماعية في فلسطين، فكان الفلاح يقاتل السلطات البريطانية، وكانت الفئات المثقفة تنظم الاجتماعات والإضرابات والمقاطعات، ويشجعون القيادات السياسية ويرفعون من معنوياتهم ويحثونهم على عدم التراجع في اتخاذ القرارات التي تصب في مصلحة الشعب، ويمكن القول بأن أكثر الفئات مساهمة في الثورة هما فئة الفلاحين والمثقفين، حتى أن اللجنة العربية العليا لم تكن لتتخذ أي قرار دون الرجوع إليهم وأخذ آراءهم (غني، 1980)، وكان الشعب في هذه المرحلة متماسك مترابط موحد من أجل نيل حريتهم وكراماتهم (ياغي، 1983).

وعلى رغم من صبر وثبات ومقاومة الثوار وعظم هذه المرحلة إلا أنني أرى بأن طول فترة الإضراب قد أضر كثيراً بمصالح الفلسطينيين، وقد أهلك قوة الشعب الأعزل الذي لا يملك إلا القليل من المال والسلاح والعتاد في مواجهة جيش كبير مدعم بأفضل وأحدث الأسلحة والمدركات.

وتحدد الثورة مع نشر تقرير لجنة بيل في 7 يوليو 1937م الداعي إلى تقسيم فلسطين بين العرب واليهود، وإعلان الدولة اليهودية في فلسطين (أبو بصير، 1968)، فسارعت اللجنة العربية العليا بإرسال مذكرة شديدة إلى الحكومة البريطانية نددت فيها بقرار التقسيم، ووقف الهجرة ومنع انتقال الأراضي، واندلعت اشتباكات بين الفلسطينيين والقوات البريطانية، وتصاعدت وتيرة الأحداث العنيفة والصراع في فلسطين خلال هذه المرحلة امن الثورة (علوش، 1967).

في 26 سبتمبر 1937م كانت آخر مرحلة الثورة وأشدّها، فأطلق الثوار النار على لواء الجليل أندروز (جرار، بلا)، فقتل هو وحارسه البريطاني (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، وأعلنت بريطانيا مقتله بالرصاص على يد ثلاثة من العرب المسلحين بالمسدسات وعلى أثر ذلك اعتقل عدد من العلماء والأطباء والمثقفين والقضاة ونكلت السلطة البريطانية بالشعب الفلسطيني بأبشع الصور (أبو بصير، 1968)، وحلت اللجنة العربية العليا واللجان القومية واعتبرتها غير مشروعة (زعتر، 1955)، وقامت اثنتا عشر معركة هاجم فيها الثوار مراكز الشرطة والجيش وأشعلوا الحرائق، وصحب ذلك اعتقالات للثوار، وإعدام فرحان السعدي، وأعلن رسمياً أن عدد القتلى من رجال السلطة والجنود البريطانيين يقارب مائة قتيل غير أضعافهم من الجرحى (أبو بصير، 1968).

20 أغسطس 1938م أعلنت الحكومة البريطانية عن مقتل موفات الحاكم العسكري في جنين بمكتبه على يد الثوار (جرار، بلا). وفي 9 سبتمبر 1938م هاجم الثوار مدينة بئر السبع واستطاعوا احتلالها، واستولوا على مركز الشرطة ثم انسحبوا منها، ودمروا عمارات ومنشأة للشرطة، وقتلوا وجرحوا العشرات من اليهود (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

في 2 أكتوبر 1938م أضربت القدس احتجاجاً على اعتقال الزعماء، وامتد الإضراب إلى أنحاء كبيرة من فلسطين، وبعد يومين طالب أمين الحسيني بوقف الإضراب والعودة إلى الهدوء (الكيالي، 1985). إلا أن الثورة اشتدت مع تعسف السلطات البريطانية ومطاردتهم الفلسطينيين وخاصة الذين يلبسون الكوفية والعقال، فأصدر الثوار أمراً بلزوم الجميع بلباس العقال حتى لا يميز الجنود الثائر من غيره، استمرت الثورة وازدادت قوة الثوار واستطاعوا احتلال الخليل والقدس، وأطلقوا سراح المسجونين العرب واستولوا على مراكز السلطة وسلاحهم، واحتلوا طبريا وقتلوا 120 يهودياً، وقتلوا جندياً برتبة نقيب واستولوا على دور الحكومة وحرقوها واستولوا على كميات كبيرة من الأسلحة والعتاد العسكري (أبو بصير، 1968)، وأعلن الإضراب في جميع المدن الفلسطينية (الكيالي، 1985)، وخاض المجاهدون في طولكرم وجنين معارك اشتكت فيها الطائرات البريطانية واستمر الثوار في هجومهم على المستعمرات، في حين أعلنت السلطات البريطانية عن مكافأة مالية لمن يخبر عن الثوار، فلم يتقدم أحد (زعتر، 1955).

وفي سبتمبر 1938م أشعل الثوار النار في محلات تجارية لليهود في يافا وفي كنيس يهودي بين يافا وتل أبيب، وانقطعت المكالمات التليفونية بين فلسطين والخارج، وفي أكتوبر من نفس العام كان المجاهدون أكثر قوة وصلابة فهاجموا سيارة يهودية وقتلوا من فيها وأحرقوها ونشبت معركة كبيرة في رام الله (أبو بصير، 1968)، إلا أن وصلت الثورة ذروتها في صيف 1938م وبعد أن وافقت السلطات البريطانية على مطالب الثوار بما يخص سداد ديون الأراضي وسماستها (الكياي، 1985).

في مايو 1939م عقدت اللجنة العربية العليا عدة اجتماعات تقرر فيها (علي، 1980)، رفض الكتاب الأبيض، وازداد تصلب الفلسطينيين ضد هذا الكتاب الذي لا يحقق مطالب الشعب، وطالبوا بإعادة تسليح الثوار (الكياي، 1985)، وأصدرت اللجنة وقادة الثورة بيانات بالرد على الكتاب الأبيض لأنه جعل تحقيق الاستقلال مرتبط باليهود وبنشأة علاقات طيبة بين العرب واليهود لا يمكن أن تحدث (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

وعلى الرغم من تحقيق الثوار هدفهم في القضاء على قرار التقسيم إلا أن فلسطين لا زالت نائرة والإنجليز يبنكون بها، واستمر الثوار والمجاهدون في عملياتهم الجهادية من قتل للجنود البريطانيين، وإحراق لممتلكاتهم (أبو بصير، 1968)، واستمرت الحركات الثورية إلى ما بعد نشوب الحرب العالمية الثانية (أبو بصير، 1968)، إلى أن توقفت الثورة العربية الكبرى في شهر سبتمبر من عام 1939م بعد سنوات طويلة عصيبة دامية (أبو بصير، 1968)، من الظلم والبطش والتدمير والخراب، ولم يكن بمقدور الفلسطينيين الاستمرار في الثورة أكثر من ذلك بسبب؛ إحكام الطوق على المدن والقرى، وضعف جهده أما السنوات الطويلة التي بذلها في الكفاح والنضال، ووصول إمدادات ضخمة لدعم الجيش البريطاني (علي، 1980).

ويرى الباحثان أن فترة الثلاثينات هي مرحلة مهمة جداً في تاريخ الثوار الفلسطينيين، وفيها تحولت المقاومة من الكفاح الشعبي والسياسي إلى الكفاح المسلح والاشتباكات العنيفة وظهور النواة الأولى للجهاد في فلسطين. وجدير بالذكر أن ثورة القسام والثورة الكبرى قد اتخذتا طابعاً إسلامياً في تأجيج المشاعر الوطنية وتفجيرها ضد المشروع الصهيوني.

7. فترة (1940م-1947م)

شهدت فلسطين هذه الفترة ركوداً بسبب نشوب الحرب العالمية الثانية (الشقيري، 2005)، فحاولت بريطانيا استغلال هدوء الأوضاع في محاولة منها للقضاء على كل أنواع وأشكال المقاومة الفلسطينية، فأدت بذلك إلى تشتت واختفاء الحركات الوطنية واعتقال بعضها (الشورة، 2009). وفي الأول من مايو من عام 1946م احتجت اللجنة العربية العليا على تقرير لجنة الأنجلو أمريكية وإلغائها قرارات الكتاب الأبيض التي رفضها اليهود وتظاهروا من أجلها، فعُقدت جلسة قررت فيها رفض كل ما جاء في التقرير لما فيه من سلب حقوق الفلسطينيين وتهديد لأمنهم ولوطنهم (علي، 1980).

في 28 يناير 1947م دعت اللجنة العربية العليا الوفد الفلسطيني للمشاركة إلى جانب الوفود العربية في مؤتمر لندن من أجل حل القضية الفلسطينية (زعيتز، 1955). وفي 17 يونيو 1947م أصريت كل فلسطين بعد دعوة الهيئة العربية العليا للإضراب بسبب دخول لجنة تحقيق دولية إلى فلسطين، وقاطعتها لأنها لا تتضمن استقلال فلسطين (زعيتز، 1955).

في 1 سبتمبر 1947م رفضت الهيئة العربية العليا ما قدمته اللجنة الدولية من مشروع تقسيم فلسطين إلى دولتين، وأعلنت العزم على مقاومة تنفيذه، وعمت المظاهرات أنحاء فلسطين تدعو إلى إنقاذ فلسطين (الشقيري، 2005)، وإحباط تقرير اللجنة (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

في نوفمبر عام 1947م صدر قرار التقسيم (أبو بصير، 1968)، وأعلنت بريطانيا إنهاء الانتداب وانسحاب قواتها العسكرية من فلسطين في 15 مايو عام 1948م تاركة فلسطين لليهود، وقد بدأ أبناء فلسطين يتنادون بجمع السلاح والبحث عنه من أي مكان، واجتاز عبد القادر الحسيني الحدود داخل فلسطين، وأسست فرق الفدائيين والتدمير والقناصة، وأنشئت حاميات للأمن العام والمدن والقرى، في حين قسم اليهود قواتهم وتولت الهاجاناه حراسة المدن والقرى والمستعمرات، وخصص لعصابة الأرغون القيام بأعمال التدمير والنسف والقتل ضد الفلسطينيين (أبو بصير، 1968)، وتألفت لجان قومية في المدن الفلسطينية للإشراف على الحركة الوطنية وشراء السلاح وتسليح الثوار (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

في 29 نوفمبر 1947م ثارت كل فلسطين وعمتها الاصطدامات والمظاهرات العنيفة، والتي أسفرت عن مئات القتلى والجرحى (زعيتز، 1955)، بعد أن أصدرت بريطانيا قرار التقسيم (ياغي، 1983)، وبهذه الفترة الواقعة بين صدور قرار التقسيم وانتهاء الانتداب البريطاني كانت المقاومة الفلسطينية مقتصرة فقط على ثلاث منظمات وهي: الجهاد المقدس، وجيش الإنقاذ، واللجان القومية الفلسطينية، وقدمت الهيئة العربية العليا لمجاهدي القوات السلاح والعتاد اللازم للدفاع عن فلسطين، إلا أن استعدادهم للقتال لم يكن كما يجب بسبب نقص الأسلحة والذخيرة، ورغم ذلك استطاعوا إنزال ضربات قاسية بالأعداء (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، وفي 2 ديسمبر 1947م رفضت الهيئة العليا قرار التقسيم ودعت الفلسطينيين إلى بدء الإضراب العام من ذلك اليوم (الشورة، 2009).

وفي الثالث من ديسمبر من عام 1947م ونتيجة لاستجابة جامعة الدول العربية لمذكرة بريطانيا بعدم تسليح وتدريب الشباب الفلسطيني، عاد النضال الفلسطيني من جديد باشتباكات في القدس وإشعال حرائق ومصرع عشرة من العرب ومقتل يهودي وجرح آخرين، ومن ثم انتشرت الأحداث في كل أنحاء فلسطين، فيما لم تستطع اللجنة العسكرية العربية تمويل الشعب الفلسطيني بالسلاح الكافي، فيما اجتمعت اللجنة السياسية وألزمت كل من سوريا ومصر والسعودية والعراق ولبنان والأردن بتقديم السلاح للثوار الفلسطينيين، إلا أن جميع السلاح والعتاد الذي وصل فلسطين كان في غالبيته قديماً وغير صالحاً

للاستخدام (أبو بصير، 1968). ويرى الباحثان أن حكام الدول العربية لم يكن ليهمهم أمر فلسطين ولا شعبها المكثوم المظلوم في دعمهم وتزويدهم بالسلاح، ولربما قضية الأسلحة الفاسدة ما هي إلا مؤامرة كبيرة اتفقوا عليها فيما بينهم. في يناير 1948م استطاع جيش الإنقاذ بقيادة فوزي القاوقجي تركيز هجماته على خطوط مواصلات العدو ومستعمراتها، ودعم الحاميات الفلسطينية شمال فلسطين (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا).

وفي 22 فبراير 1948م قام عبد القادر الحسيني بأكبر عملية نسف حدثت في القدس في شارع بن يهودا بثلاثة شاحنات محملة بأطنان من المتفجرات كان قد استولى عليها الثوار في يافا من الشرطة، وأدخلت هذه العملية الخوف والرعب في قلوب اليهود، وارتفعت معنويات الفلسطينيين، وعقد الحسيني مؤتمراً دعى فيه كل الصحافيين العرب والأجانب، حذر فيه اليهود من اتخاذ مستشفى هداسا والجامعة العربية قواعد عسكرية للهجوم على الأحياء الفلسطينية، وهدد بتفجيرها إن استمروا في اتخاذ هذه الأماكن حاميات وقواعد عسكرية لهم، وأثار هذا المؤتمر ضجة كبيرة وكان له أثر كبير في العالم على أن الحسيني لا يستبعد عليه تنفيذ تهديده (أبو غريبة، 1933).

1 مارس 1948م وقعت معركة جبل الماصيون بسبب استمرار اليهود في مهاجمتهم لطرق ومواصلات الفلسطينيين، فهاجم الثوار مستعمرة عطروت بكمين واشتبكوا مع اليهود عند جبل الماصيون وقتلوا سبعة عشر يهودياً، وقدموا الجثث للجيش البريطاني (أبو غريبة، 1933).

وفي 4 إبريل 1948م وقعت معركة القسطل في القدس التي استشهد فيها عبد القادر الحسيني (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، فكان قد خرج الحسيني ومعه خمسون مجاهداً وبعد معركة دامية استطاع طرد اليهود منها ومن ثم استشهاده (علي، 1980)، وهناك معركة الدهيشة والتي قُتل فيها مئات اليهود وأسر المئات أيضاً، واستولى الثوار على عدد كبير من السيارات والأسلحة والذخائر، وبلغت المقاومة قوتها في ذلك الوقت (زعيت، 1955).

9 إبريل 1948م استغل الصهاينة حزن الفلسطينيين وانشغالهم في تشييع جثمان قائدهم عبد القادر الحسيني، فانتهزوا الفرصة وقاموا بالهجوم على قرية دير ياسين في القدس، وارتكبوا أبشع مجزرة في التاريخ، ولم تكن القوات البريطانية المسؤولة عن الأمن للتقدم لإنقاذ السكان من ظلم العصابات الصهيونية، ورد المجاهدون الفلسطينيون على هذه المجزرة بقتل 77 يهودياً بمحورهم على قافلة في جبل سكوبس كانوا ينقلون الذخائر والمؤن على أنها مواد طبية، ولم تكن القوات والسلطات البريطانية لتتسحب من فلسطين إلا وقد أمنت وصول الإمدادات إلى اليهود، ومنعت وصولها إلى الثوار الفلسطينيين، وسلمت كل المدن الفلسطينية للقوات الصهيونية (علي، 1980).

وفي منتصف 14 مايو 1948م انتهى الانتداب البريطاني على فلسطين (مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بلا)، وأعلنت بريطانيا قيام دولة إسرائيل على أرض فلسطين (ياغي، 1983)، بعد سنوات طويلة من الصراعات والصدامات والثورات الدامية بين السلطات البريطانية والصهيونية والثوار الفلسطينيين من أجل الدفاع عن وطنهم والحفاظ عليه ونيل حريتهم وكرامتهم.

8. النتائج والتوصيات

توصلت الدراسة إلى النتائج الآتية:

مرحلة العشرينات هي مرحلة المقاومة السلمية والكفاح الشعبي والنضال السياسي ضد وعد بلفور قيام الدولة اليهودية في فلسطين، وقد كانت شرارة الثورات والتظاهرات والصدامات في هذه الفترة تدور حول المقدسات الإسلامية في فلسطين. ثورة القسم هي الشرارة الأولى، والحافز الأول للثورة العربية الفلسطينية الكبرى من عام 1936 إلى 1939م، وبداية المقاومة العلنية المسلحة التي تمسك بها الفلسطينيون بعد سنوات من المقاومة السلمية الشعبية التي لم تصب في مصلحة الفلسطينيين ولم تكن لتسكن جراح شعب فلسطين.

من التنظيمات التي شاركت منذ بداية الثورة، هي: تنظيم الجهاد المقدس بقيادة عبد القادر الحسيني، وتنظيم القسم بقيادة خليل عيسى، وتنظيم بقيادة فوزي القاوقجي، وعن عدد القوات المشاركة في الثورة فإنه يصعب تقدير أعداد الذين شاركوا بسبب تزايد وتناقص المشاركين طبقاً لظروف الثورة وتوفر السلاح، إلا أنه يمكن تقريب عدد المشاركين في الثورة من خمسة آلاف إلى ثمانمائة ألف نائر فلسطيني.

ولعل أهم ما يميز مرحلة الثورة الكبرى أنها ثورة شعبية، شاركت فيها كل فئات الشعب الفلسطيني وكل القوى الاجتماعية في فلسطين، فكان الفلاح يقاتل السلطات البريطانية، وكانت الفئات المثقفة تنظم الاجتماعات والإضرابات والمقاطعات، ويشجعون القيادات السياسية ويرفعون من معنوياتهم ويحثونهم على عدم التراجع في اتخاذ القرارات التي تصب في مصلحة الشعب، ويمكن القول بأن أكثر الفئات مساهمة في الثورة هما فئة الفلاحين والمثقفين، حتى أن اللجنة العربية العليا لم تكن لتتخذ أي قرار دون الرجوع إليهم وأخذ آراءهم، وكان الشعب في هذه المرحلة متماسكاً مترابطاً موحداً من أجل نيل حريتهم وكراماتهم.

إن حكام الدول العربية لم يكن ليهمهم أمر فلسطين ولا شعبها المكالم المظلوم في دعمهم وتزويدهم بالسلاح، ولربما قضية الأسلحة الفاسدة ما هي إلا مؤامرة كبيرة اتفقوا عليها فيما بينهم.

التوصيات

توصي هذه الدراسة بإجراء بحوث حول المواضيع التالية:

- تاريخ امتدادات المقاومة بعد عام 1948م وحتى ظهور المقاومة المنظمة والمسلحة بعد الإنتفاضة الأولى عام 1987م وظهرت على الساحة فصائل مقاومة بأسماء جديدة وعلى رأسها المقاومة الإسلامية حماس.
- أثر التوازنات التي ظهرت بعد المقاومة المنظمة والمسلحة بعد الإنتفاضة الأولى عام 1987م وحتى الآن.
- مواقف الدول العربية والإسلامية والعالمية بعد ظهور المقاومة المسلحة والرادعة في القرن الحادي والعشرين.

المصادر والمراجع

- أبو بصير، صالح مسعود (1968) جهاد شعب فلسطين خلال نصف قرن، ط1.
- توما، إميل (د، ت) القضية الفلسطينية، إصدار المكتبة الشعبية بالناصرة، وطبعته مطبعة الاتحاد التعاونية بحيفا.
- جرار، حسني أدهم (د، ت) شعب فلسطين أمام التآمر البريطاني والكيد الصهيوني 1920م-1929م، دار الفرقان للطباعة والنشر، عمان، الأردن.
- جمعة، حسين (2009) ملامح في الأدب المقاوم، فلسطين أنموذجاً، الهيئة العامة السورية للكتاب، وزارة الثقافة، دمشق.
- حمودة، سميح (1986) الوعي والثورة، دراسة في حياة وجهاد الشيخ عز الدين القسام 1828م - 1935م، ط2، دار الشروق للنشر والتوزيع.
- خلف، عبد الهادي (1988) المقاومة المدنية، ط1، مؤسسة الأبحاث العربية، بيروت.
- دروزة، محمد عزة (1993) مذكرات محمد عزة دروزة، سجل حافل بمسيرة الحركة العربية والقضية الفلسطينية خلال قرن من الزمن 1887م-1984م، 6 مجلدات، دار الغرب الإسلامي، بيروت-لبنان.
- دواس، رفيق فهمي (2014) خلافاً للأحزاب الفلسطينية في فترة الانتداب البريطاني 1920م-1936م، مجلة جامعة الأقصى، ع1.
- زعيتر، أكرم (1955) القضية الفلسطينية، دار المعارف، مصر.
- سعيد، أمين (د، ت) الثورة العربية الكبرى، تاريخ مفصل جامع للقضية العربية في ربع قرن، المجلد الأول، النضال بين العرب والترك، نشرته مكتبة مدبولي، القاهرة.
- السفري، عيسى (1937) فلسطين العربية بين الانتداب والصهيونية، ط1، نشرته مكتبة فلسطين الجديدة، يافا.
- شبيب، سميح (1980) حزب الاستقلال العربي في فلسطين 1932م-1933م، ط1، مركز الأبحاث، منظمة التحرير الفلسطينية، بيروت.
- الشقيري، أحمد (1969) أربعون عاماً في الحياة العربية والدولية، تحرير: عبد العزيز السيد أحمد، دار النهار، بيروت.
- شلهوب، فرج (د، ت) المقاومة الفلسطينية مراحل التطور، وأفاق المستقبل، صحيفة السبيل.
- الشورة، صالح علي (2009) مدينة القدس تحت الاحتلال والانتداب البريطاني 1917م-1948م، ط1، دار كنوز المعرفة، عمان.
- صالح، محسن محمد (1996) القوات العسكرية والشرطة في فلسطين ودورها في تنفيذ السياسة البريطانية 1917م-1939م، ط1، دار النفائس للنشر والتوزيع، عمان - الأردن.
- صالح، محسن محمد (2003) فلسطين سلسلة دراسات منهجية في القضية الفلسطينية، ط1، مركز الإعلام العربي، القاهرة.
- عبد الغني، عبد الرحمن (1995) ألمانيا النازية وفلسطين 1933م-1945م، ط1، مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بيروت.

- علوش، ناجي (1967) المقاومة العربية في فلسطين 1917م-1948م، مركز الأبحاث، منظمة التحرير الفلسطينية، بيروت، لبنان.
- علي، فلاح خالد (1980) فلسطين والانتداب البريطاني 1939م-1948م، ط1، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت.
- عودة، أحمد فارس (1987) المقاومة السلمية تاريخ وأفاق، معهد الدراسات الإقليمية، جامعة القدس.
- أبو غربية، بمجت (1933) في خضم النضال العربي الفلسطيني، جزآن، مؤسسة الدراسات الفلسطينية.
- الغوري، إميل (1972) فلسطين عبر ستين عام، دار النهار للنشر، بيروت.
- غنيم، عادل حسن (1980) الحركة الوطنية الفلسطينية من 1936م حتى الحرب العالمية الثانية، مكتبة الخانجي، مصر.
- قمصية، مازن (2011) المقاومة الشعبية في فلسطين تاريخ حافل بالأمل والإنجاز، المؤسسة الفلسطينية لدراسة الديمقراطية، رام الله - فلسطين.
- الكيالي، عبد الوهاب (1985) تاريخ فلسطين الحديث، ط9، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت.
- المير، أسير (1997) اللد في عهد الانتداب البريطاني، مؤسسة الدراسات الفلسطينية، بيروت.
- موسى، سلامة (2012) الثورات، مؤسسة هنداوي للتعليم والنشر. مؤسسة الدراسات الفلسطينية (1983) فلسطين تاريخها وقضيتها، المكتبة الجامعية: نابلس.
- ياسين، صبحي (د، ت) الثورة العربية الكبرى في فلسطين 1936م-1939م، دار الهنا للطباعة.
- ياغي، إسماعيل أحمد (1983) الجذور التاريخية للقضية الفلسطينية، ط1، دار المريخ للنشر، الرياض.

Kitap Tanıtımı

Book Review

Geliş Tarihi: 07 Kasım 2025

Kabul Tarihi: 23 Aralık 2025

Yayın Tarihi: 19 Ocak 2026

Tech Agnostic: How Technology Became the World's Most Powerful Religion, and Why It Desperately Needs a Reformation Greg Epstein. Cambridge, MA: The MIT Press, 2024. 368 sayfa. ISBN 978-0-262-04920-7.

Greg M. Epstein'in kaleme aldığı "How Technology Became the World's Most Powerful Religion, and Why It Desperately Needs a Reformation" adlı kitap ilk kez 2024 yılında The MIT Press (Massachusetts Institute of Technology) tarafından yayımlanmıştır. Başlığı Türkçeye "Teknoloji Agnostiği: Teknoloji Nasıl Dünyanın En Güçlü Dini Haline Geldi ve Neden Umutsuzca Bir Reformasyona İhtiyacı Var" olarak çevrilebilen eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın Türkçe çevirisi bulunmamaktadır. Bu çalışmada eserin 2024 yılında yayımlanan ve 368 sayfadan oluşan ilk baskısı incelenecektir.

Küreselleşen yeni dünya düzeni ile teknolojinin insan hayatında aldığı rol yadsınamayacak duruma gelmiştir. Yalnızca teknik veriler ve durum analizlerinin mevcut düzeni açıklamada yetersiz kaldığı gözleminden yola çıkan yazar, teknoloji fenomenini din gibi kuşatıcı bir çerçevede inceler. Risk sermayedarları, CEO'lar, mühendisler, din adamları ve terapistler dâhil olmak üzere teknolojiyle bağlantılı çok çeşitli bireylerle yapılan yaklaşık iki yüz röportajdan elde edilen analizler sunulan çerçevenin anlaşılabilirliğini artırmaktadır (Epstein, 2024). Nitel bir çalışmanın ürünü olan eser, karşılaştırmalı analiz, tarihsel benzetme ve çeşitli etnografik unsurlarla birlikte teknoloji dininin nasıl günümüzün tek ve en güçlü dini haline geldiğini dini terminolojiden sık sık faydalanarak eleştirel bir üslup ile okuyucuya aktarır.

Başında bir giriş ve sonunda bir sonuç kısmı bulunan kitap üç ana başlık altında şekillenmektedir. "İnançlar" adlı ilk bölümde yazar teknoloji dininin temel inanç sistemini ve temel öğretilerini açıklar. "Pratikler" adlı bölüm, geleneksel tüm dinlerin insan hayatını

şekillendirici ve kapsayıcı rolleri olduğu gibi tech dininin de benzer pratiklere sahip olduğunu ve bu dinin etki ve uygulamalarını konu edinmektedir. “Sevilen Topluluk, ya da Reformasyon” adlı son bölümde yazar, teknolojinin insan hayatındaki olumsuz rolüne dair sunduğu argümanlara rağmen beklenilenin aksine çözümün aslında bir reddetme değil iyileştirme olabileceğini ve bunun ancak kollektif bir çabayla mümkün olduğunu aktarır.

Kitap tarihsel derinlikli bir karşılaştırma ile başlar. MS 4. yüzyılda Konstantin’in Hristiyanlığa geçişini medeniyeti ileriye taşıyan ve dönüştürücü bir güç olarak betimleyen yazar benzer bir değişim olarak bugün günümüz toplumuna bunu ancak teknolojinin sağladığını ifade eder (Epstein, 2024). Sağlık, eğitim ve çeşitli hizmet sektörlerinde ileri yapay zekâ araçlarının kullanımı, büyük ölçekli teknoloji şirketlerinin (Apple, Microsoft, Amazon) sunduğu “hızlı yaşa” sloganıyla şekillenip-dönüşen yaşam standartları gerçekten de insanlığı tıpkı bir dinin medeniyeti ileri taşıması gibi ileriye taşımıştır. İlk bölümde geleneksel olmayan analizlerle neden ‘tech dini’ sorusunu temellendiren Epstein hayatının uzun yıllarını Harvard ve MIT gibi kurumlarda görev yaparak geçirmiştir. Kişiler ve kitleler için her zaman derin deneyimler yaşamının tek yolunun din olmadığını sahip olduğu teoloji kimliği ile de gözlemleyebilen yazar, kitabın genelinde uyguladığı karşılaştırmalı metod ile geleneksel dinler ve tech dininin inançlarını titizlikle analiz etmiştir. Geleneksel dinler için hayati önemi olan, kurtarıcı figür, cennet, cehennem ve fanatizm gibi sekizi aşkın kavram üzerinde duran yazar bu kavramların tech dinine yansımalarını irdeler. Hristiyanlık din literatüründeki “ruhban sınıfı” tech dininde karşımıza Silikon vadisinden ünlü Open IA CEO’ları olarak sunulur. Marc Andreessen, Elon Musk, Nick Bostrom ifade edilen isimler arasındadır. Tech dininin temellendirildiği birinci bölümde yazarın tercih ettiği adlandırmanın okuyucunun zihninde şekillenmesi bir hayli kolaylaşıyor ve okuyucu yazarın kurulmasını istediği köprünün iskeletini oluşturabiliyor.

Dini pratikler, uygulamalı davranışlar olup kişinin inancını pekiştiren ve dışarıdan gözlemlenebilen davranışlardır. Pratikler başlıklı ikinci bölümde teknoloji dininin tıpkı geleneksel dinlerde olduğu gibi insanların gündelik yaşamlarını şekillendiren eylemler olduğundan bahseden yazar bu bölümü üç ana başlık altında inceliyor. “Hiyerarşiler ve Kastlar, ya da Beyaz Erkekler için Ütopya” başlığında tarih boyunca çeşitli dinlerde görülen hiyerarşik sistemin tech dininde de var olduğu aktarılır. “Ritüeller” başlığında geleneksel dinlerin belki de en bilinen davranış biçimleri ele alınır ve incelikli bir karşılaştırma yapılır. Kişilerin dini aidiyet duygularını güçlendiren ve bağlılıklarını pekiştiren örüntüler tech dininde karşımıza istemsizce yapılan ekran kontrolleri, (bildirim alıp almadığını teyit etmek amacıyla) bir içerikten başka bir içeriğe geçiş için

yapılan ekran kaydırmaları zaman zaman ödöl-motivasyon dengemiz üzerine yoğunlaşan uygulamalar gibi çeşitli davranışlar olarak çıkıyor. Epstein istatistiksel verilerle kapsamlı bir analiz sunarken bahsettiği benzer davranış örüntülerini Émile Durkheim'in "kolektif coşku" (collective effervescence) kavramı üzerinden kurduğu paralellikle temellendirir (Epstein, 2024. "Kıyamet(ler)" başlığı ikinci bölümün son başlığı olup, yazar bu bölümde gelişmiş yapay zekâ teknolojilerinin bizi olası bir felaket riskiyle karşı karşıya bıraktığından bahseder.

Gerçek anlamıyla bir dini anlamanın en mantıklı yolu o dinin mensuplarının gündelik yaşamlarını incelemek olduğu fikrine sanırım hepimiz katılırız, ikinci bölüm okuyucunun zihninde tech dininin nüfuz ettiği gerçek alanları canlandırıyor. Kitabı okumadan önce gündelik ve sıradan hareketlerimiz olarak gördüğümüz davranışların aslında bir dini ritüel olup olmadığını sorgulatan yazar içinde bulunduğumuz durumun ciddiyetini bir kez daha istatistiksel verilerle ortaya koyuyor. Detaylı anlatımın yanında yazar özellikle dini pratikleri gençlerin teknoloji ile ilişkisi bağlamında ele alıyor ve kitabın geneline hâkim olan eleştirel bir üslup ile sunuyor.

"Sevilen Cemaat, ya da Reformasyon" adlı üçüncü ve son bölümde kitap boyunca saptadığı problemlerin çözüm yoluna ışık tutan Epstein reddetmeye değil gerçek bir dönüşüme odaklanıyor. Kendini "tech agnostiği" olarak tanımlayan yazar, teknolojiye karşı şüpheli bir yaklaşım benimsenmesi fikrinin yanında çözümü bireysel değil kolektif bir çabada görür. Amaçlanan kolektif eylem için cemaatlerin potansiyel araçlar olduğu fikrini paylaşır. Hümanist bir papaz olan Epstein ikinci olarak bizi çözüme götürecek olanın insancıl ve bütüncül bir bakış açısı olduğunu savunur. Kitabın ana tezi, kendisine hizmet eden ile edilenin bulanıklaştığı teknoloji sektörüne insan merkezli bir bakış açısının kazandırılmasıdır.

Kitap boyunca sayısız tekrarlamalarla belirlenen sorunların çözüm yoluna gidildiği son bölümde bir okuyucu olarak sunulan çözüm yollarının yüzeysel olduğunu söylemek mümkündür. Hümanistik bir bakış açısıyla kucaklayacağımız teknolojinin insan yaşamına yer bırakmayacak şekilde işgal ettiği alanlardan nasıl ayrışacağı veya gerçek anlamda ayrışmasının gerekli olup olmadığının sınırları bulanıktır. En etkin çözüm olarak sunulan kolektif çabanın biçim ve yöntemi yeterince aydınlatılmamıştır. Ahlaki çağrının çok güçlü olduğu kitapta, insanların teknolojinin kısılcını esnetecekleri somut politikalar daha az nettir.

Sonuç olarak, kitapta daha önce teknoloji ve din arasında paralellikler kuran çalışmalara da değinen yazarın metodoloji ve kapsam açısından diğer çalışmalardan ayrıştığını

söylemek mümkündür (Epstein, 2024). Disiplinler arası bir yaklaşım benimseyerek, kurduğu ve temellendirdiği anlamlı benzerlik ilişkisi bağlamında kitap sonunda okuyucuya eleştirel bir bakış açısı kazandıran eser, teknoloji–din alanında çalışmalar yapan araştırmacılar için oldukça faydalı bir eserdir.

Kaynaklar

Epstein, G. (2024). *Tech agnostic: How technology became the world's most powerful religion, and why it desperately needs a reformation*. Cambridge, MA: MIT Press.

 Derya Yılmaz

İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
derya.yilmaz@stu.ihs.edu.tr